

Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Slovenščina v šoli

velika začetnica

KRESNA NOČ

SLOVENŠČINA V ŠOLI

SLOVNICA

priradba članek

BASEN

SAMOSTALNIK

členek

SLOVNICA

ZDRAVLJICA

velika začetnica

materni jezik

BALADA O TROBENTI IN OBLAKU

pika

BESEDA

KRALJ NA BETAJNOVI

Slovenščina v šoli

književnost

leto 2015

XVIII letnik

členek

pravljiica

SAMOSTALNIK

PRISLOVJE

KOMEDIJA

KOMEDIJA

	Za uvod	Introduction
01	Mirjam Podsedenešek: Uvodnik	Mirjam Podsedenešek
	Intervju	Interview
02	Katarina Kejžar: V pogovoru z dr. Katarino Podbevšek: »Govorci smo odgovorni za našo jezikovno prihodnost.«	Katarina Kejžar: An interview with Katarina Podbevšek: »We speakers are responsible for our linguistic future.«
	Razprave	Discussion
08	Robert Jereb: Damir Feigel tik za fronto	Robert Jereb: Close behind the front line – Damir Feigel
18	Adrijana Špacapan: Poezija Boža Voduška med odkritim in prikritim	Adrijana Špacapan: Božo Vodušek's poetry between the overt and the covert
	Didaktični izzivi	Didactic challenges
25	Drago Meglič: Nivojski pouk slovenščine v gimnazijskem srednjem izobraževanju	Drago Meglič: Teaching Slovenian in ability groups in gimnazija secondary education programme
37	Mateja Rebec Hreščak: Obravnavo besedilnih vrst v 1. letniku gimnazije z vključitvijo IKT in bralnih učnih strategij	Mateja Rebec Hreščak: Discussing text types in the first grade of gimnazija with inclusion of ICT and of reading study strategies
44	Bojana Modrijančič Reščič: Ženske in prva svetovna vojna	Bojana Modrijančič Reščič: Women and the Great War
49	Tanja Nadu: Lepa Vida – Evropejka	Tanja Nadu: The Beautiful Vida – a European
55	Bojana Modrijančič Reščič: Srednješolci in alpinizem	Bojana Modrijančič Reščič: Secondary school students and Alpine climbing
64	Suzana Bitenc Peharc, Alenka Tratnik: Slovenski izpiti iz angleščine med A1 in B2	Suzana Bitenc Peharc, Alenka Tratnik, Slovenian exams in English between A1 and B2
68	Florina Erbeli: Kaj vpliva na bralno razumevanje pri angleščini pri dobrih in šibkih bralcih v 7. razredu	Florina Erbeli: What affects reading comprehension with good and weak readers in 7 th grade English classes?
71	Povzetki	Abstracts

Slovenščina v šoli 1

XVIII. letnik leto 2015 ISSN 1318-864X

Izdajatelj in založnik: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana, tel. 01/300 51 00, faks 01/300 51 99 **Predstavniki:** dr. Vinko Logaj **Uredništvo:** mag. Mirjam Podsedenešek (odgovorna urednica), mag. Lara Godec Soršak (Pedagoška fakulteta Ljubljana), Mira Hedžet Krkač (Zavod RS za šolstvo), mag. Mojca Honzak (Osnovna šola Riharda Jakopiča v Ljubljani), dr. Boža Krakar Vogel (Filozofska fakulteta v Ljubljani), Vlado Pirc (Zavod RS za šolstvo), dr. Igor Saksida (Pedagoška fakulteta Ljubljana), mag. Adrijana Špacapan (Šolski center Nova Gorica), dr. Miha Vrbinč (Zvezna gimnazija in zvezna realna gimnazija za Slovence, Celovec), Maja Melinc Mlekuž (Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko) **Naslov uredništva:** Zavod RS za šolstvo, OE Nova Gorica (za revijo Slovenščina v šoli), Erjavčeva ulica 2, 5000 Nova Gorica; tel. 05/330 80 79; mirjam.podsedensek@zrss.si **Urednica založbe:** Simona Vozelj **Jezikovni pregled:** Mira Turk Škraba **Prevod povzetkov:** mag. Mirko Zorman **Oblikovanje:** Anže Škerjanec **Prelom in tisk:** Design Demšar d.o.o., Present d.o.o. **Naklada:** 540 izvodov **Naročila:** Nataša Bokan, ZRSS – Založba, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana; faks: 01/300 51 99; zalozba@zrss.si **Letna naročnina (4 številke):** je 23,80 € za posameznike, 19,61 € za dijakе, študente, upokoјence in člane slavističnega društva, 40,89 € za šole in ustanove, 49,24 € za tujino. Cena enojne številke v prosti prodaji je 10,80 €. Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, pod zaporedno številko 574.

© Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2015

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno nobenega dela te revije na kakršenkoli način reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršenkoli pomnilniški medij). Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

PSJE
METAFORA
BALADA
RIMES
KAZALO
KOLOFON
JA
ed
pra
vo
saj
po
KOMED
FORA B
SLOV
priredj
BA
OSTA
enek

Katarina Kežar, Osnovna šola Josipa Vandota Kranjska Gora

V POGOVORU Z DR. KATARINO PODBEVŠEK: »GOVORCI SMO ODGOVORNI ZA NAŠO JEZIKOVNO PRIHODNOST«

Obstajajo vzgojitelji, učitelji, profesorji, ki se jih vse življenje spominjamo z avtoriteto in vzamejo si čas za pogovor. Pri delu težijo k iskrenosti, pravičnosti, strokovnosti. Znajo navduševati, prepoznavati nadarjenosti, spodbujati ustvarjalnost. So dobri poslušalci in spretni govorci. Imajo avtoriteto in vzamejo si čas za pogovor.

Zagotovo ste ob branju zgornjega uvoda v intervju pomislili na katerega od svojih učiteljev, zaradi katerega ste morda postali to, kar ste, ki vas je »opremil« s katero od življenjskih modrosti, vas navdušil za posamezno predmetno področje ali vam je bil preprosto všeč.

Tudi sama sem imela nekaj takih učiteljev, v zadnjem obdobju izobraževanja na AGRFT je bila to moja profesorica in mentorica magistrske naloge s področja govora dr. Katarina Podbevšek. Svoje pedagoško in znanstveno poslanstvo udejanja na omenjeni akademiji, na katedri za govor. Predmet njenega strokovnega zanimanja je usmerjeno na področje govornega jezika, zlasti v umetniškem in pedagoškem procesu.

Delčke njene energije, modrosti, pronicljivega razmišljanja želim deliti z bralci te revije, zato sem profesorico dr. Katarino Podbevšek povabila na pogovor, v katerem sva govorili (predvsem) o govoru.

Slovenščina v šoli je naslov te revije, zato vas za uvod sprašujem o spominih na pouk slovenščine v času vašega izobraževanja.

V spominih se pretekle resničnost vedno malce domišljajsko obarva in po navadi polepša, a kljub temu lahko rečem, da je bila slovenščina moj priljubljeni osnovnošolski in srednješolski predmet. V osnovni šoli smo imeli karizmatičnega profesorja, ki je bil tudi pevec pri Slovenskem oktetu in nam je zato dostikrat kakšne pesmi, ki so bile uglasbene, tudi zapel. Navduševal nas je za branje literature, predvsem za poezijo, s slovnico je opravil bolj na hitro. Še danes slišim njegov nizki in močni glas, s katerim je, ko je bral kakšno besedilo, umiril največje razgrajače. Tudi v gimnaziji je bila profesorica bolj navdušena nad literaturo, čeprav nam je le redko sama kaj prebrala. Zaradi nekakšne prevlade književnosti nad jezikom tudi učenci nismo imeli preveč radi slovnice. Da zapostavljanje jezikovnega pouka ni

bilo dobro in da je moje znanje o jeziku pomanjkljivo, sem se zavedela, ko sem na fakulteti začela študirati slovenščino. Že med študijem sem si zamišljala, kako bi bilo mogoče vplesti pouk jezika v pouk književnosti. Spominjam se tudi, da me je že takrat presenetilo, kako malo pozornosti je bilo med študijem posvečeno govorjenemu jeziku. Pravorečja kot teorije smo se sicer naučili, vendar na to, kako kot bodoči profesorji govorimo – ali smo pretihi, preveč hitri, nerazločni, imamo kakšno govorno napako itn. –, ni sistematično nihče opozarjal.

Danes veljate za odlično pedagoginjo in priljubljeno profesorico. Katere lastnosti vam prinašajo ta status priljubljenosti in spoštovanja med študenti?

V priljubljenost in odličnost je treba vedno malce dvomiti. Prizadevam si, da bi bila navdihujoča učiteljica, ki bi študente spodbujala k samostojnim razmislekom, tudi kritičnim. V današnjem času je mogoče najti kakršne koli informacije v vsakem trenutku, težje pa je v informacijskem preobilju najti bistveno, zato mislim, da mora učitelj ob posredovanju novih znanj predvsem usmerjati študentovo misel, ga učiti tudi dvomiti in ga spodbujati k aktivnemu sodelovanju na predavanjih in vajah, pa tudi k poglobljenim razmislekom o neštudijskih zadevah v vsakdanjem življenju. Ker na akademiji izobražujemo predvsem za umetniške poklice, je pedagoški proces večinoma usmerjen v oblikovanje posameznikove osebnosti ob upoštevanju njegove individualne psihične strukture, izkušenj, predhodnega znanja itd. Individualno delo s študenti omogoča učitelju, da lahko precej natančno ugotovi, katere metode dela so za posameznika najustreznejše in katera znanja mu manjkajo, obenem pa odnos študenta in učitelja ni zgolj formalen.

Delati z mladimi se mi zdi privilegij. Kako doživljate mlade in svojo vpetost v njihov svet?

Neprestano druženje z mladimi je za vsakogar, ki je odprtega duha, gotovo spodbuda za razširitev lastnega mišljenjskega obzorja in za bolj tolerantno sprejemanje mladostniške drugačnosti. Ko sem začela svojo pedagoško pot, sem mislila, da je moja mladost prednost. Pa sem se zmotila. Za poučevanje so potrebne tudi izkušnje, tako poklicne kot življenjske, ki te oblikujejo v osebnost in ti omogočajo razumeti specifično (umetniško) delovno okolje ter človeško raznolikost. Vsaka študentska generacija je drugačna, vsak letnik na svoj način strukturira medsebojne odnose, ki do določene mere vplivajo tudi na pedagoški proces. Prav tako se v vsaki generaciji odlikava tudi aktualno družbeno dogajanje. Sodobna družbenopolitična ureditev sveta in vsesplošna raba novih tehnologij poleg koristi vnašata v življenje mladih tudi neke vrste nestabilnost, silita v prevrednotenje vrednot in emotivno površnost. Narava študija na AGRFT je takšna, da v študijskem procesu študenti postopoma odkrivajo svoje notranje življenje, svojo občutljivost, tudi za družbena dogajanja, razkrivajo kako se jih dotikajo različne krivice, neetična dejanja itd. Tako ima pedagog možnost spoznati drugi obraz te »grozne« mladine. Tak poglobljen vpogled v mlade je za učitelja gotovo neke vrste privilegij, je pa tudi spodbuda za bolj toleranten odnos do mladih, pa tudi za prevetritev lastnih stališč.

Katedro za govor bi po mojem mnenju potrebovali še na kateri izmed fakultet; učenja govora bi morali biti deležni vsaj še bodoči pedagogi, politiki, novinarji, pravniki ... Se motim? Je morda bolonjski študij omogočil pridobivanje znanj s tega področja širšemu krogu študentov?

Strinjam se, da bi morali učenju govora v našem izobraževanju, pa tudi sicer v javnosti, posvečati več pozornosti. Čeprav mislim, da se zavest o pomembnosti dobrega oz. ustreznega govornega izražanja vendarle krepi in da so nekatere vsebine s področja govornega oblikovanja zajete v različnih študijskih predmetih. Da se ljudje zavedajo, kako je učinek nekega govornega sporočila odvisen od tega, na kakšen način povemo neko sporočilo, dokazuje med drugim tudi precejšnje zanimanje za drugostopenjski študij Oblike govora na naši akademiji.

Kako ocenjujete govorno kultiviranost študentov ob začetku študija, ko imajo za seboj trinajstletno izobraževanje?

Že na sprejemnih izpiti lahko prepoznamo boljše ali slabše govorce, tiste, ki imajo smisel za govorno oblikovanje, za zvočno dinamiko, ritem, za učinkovitost govora. Ampak zdi se, da je to največkrat odvisno od posameznikove občutljivosti, čustvovanja, drznosti, tudi od načina rabe govornih organov, manj pa od kakšne v šoli pridobljene govorne veščine. Kasneje, med študijem, študenti večkrat omenijo, da se v osnovni in srednji šoli niso ukvarjali s semantiko glasu, s pomembnostjo razločnega govorjenja, s prilagajanjem npr. glasnosti govora različnim okoliščinam, s pomenom govornih premorov itn. Nekoliko bolj so s to problematiko seznanjeni dijaki, ki so obiskovali dramske krožke, pa tudi učenci umetniške gimnazije.

Živimo v času različnih kriz in osebnih stisk, zavedanje, da potrebujemo drug drugega se krepi. Ker nam govor omogoča (tudi) vzpostavitev stika z drugimi, se potemtakem potreba po govoru danes veča?

Človek je od nekdaj potreboval koga, komur je lahko potožil o svojih psihičnih in telesnih težavah ali pa samo izmenjal nekaj priložnostnih besed. Želja po govornem komunikacijskem stiku je tipično človeška lastnost in vedno vključuje tudi poslušanje. Če me kdo posluša, imam občutek, da mi namenja svojo pozornost, se mi na določen način posveča. Govorjenje in poslušanje sta v tem smislu tudi terapevtska, zlasti če je sogovorec fizično prisoten. Kadar je človek v kakršni koli stiski, mu pogovor največkrat lahko vsaj deloma olajša težave. Najbrž v trenutnem stanju sveta ljudje res bolj potrebujemo »žive« govorno-poslušalske stike, vendar, kot vemo, v resničnosti te pogosto nadomestijo »neživi« po mobijih, skypu itd.

Nekje sem prebrala, da Indijanci plemena Shuar usmrčenim premaganem zašijejo usta, ker verjamejo v neizmerno moč govora. Je po vašem mnenju njegova moč res tako velika in morda v družbi podcenjena?

Govorjeni besedi so v davnini pripisovali magična moč. V Svetem pismu Bog ustvarja svet z govorno besedo, izreka besede in te se materializirajo, postajajo meso – »beseda je meso postala«. Homer v svojih epih navaja govorne spretnosti kot eno izmed pomembnih lastnosti dobrega vojskovodja, tudi v srednjem veku so z učinkovitim načinom »božjega govora« misijo-

narji spreobračali nevernike v kristjane. Gutenbergov izum tiska sicer na videz malo zasenči pomen govornega sporočanja, a govor vseeno ostane vzorčno izhodišče za nove načine komuniciranja, ki jih konec devetnajstega stoletja omogoči razvoj tehnologije. Tudi sodobni komunikacijski načini, od smsjev do mejlov, pravzaprav v pisno komunikacijo vnašajo govorne prvine. Je pa res, da se sporočilne moči govora, zlasti v primerjavi z novimi mediji, danes večinoma slabše zavedamo.

Med poklicnim in zasebnim delovanjem je lahko izrazita ločnica, lahko pa gre za njun preplet. Zanima me, kako je s tem pri vas. V kolikšni meri ste na govor pozorni zunaj delovnega okolja?

Ker je govorjenje vsenavzoče, se moram kar potruditi, da nisem preveč pozorna na to, kako kdo govori. Bolj me zmotijo kakšne pomanjkljivosti in javnem govoru, npr. na televiziji, radiu, oglaševanju, na raznih kulturnih dogodkih, kot pa v zasebnem okolju, v družini, pri prijateljih. Je pa res, da je človek, ki se poklicno ukvarja z govorom, profesionalno deformiran, kot rečemo. Opazila sem, da se začnem npr. v gledališču osredotočati na igralčev govor, zlasti kadar me predstava ne pritegne kot celota. V vsakdanjem življenju včasih opazim predvsem kakšne govorne posebnosti, ki mi pogosto nakazujejo tudi določene značajske lastnosti govorečega.

Kosovel v eni svojih pesmi pravi, da bi »... / rad imel majhen plašč besed / (... / ali pod njem topel, svetel svet / ...). Velja pri rabi besed rek »manj je več«?

Da, odvisno od okoliščin. Včasih je bolje molčati, saj tudi molk sporoča marsikaj. Morda ni tako pomembno, koliko je besed, temveč katere so in kako so izgovorjene.

Kakšna pa je vaša splošna ocena govorne kulture v naši družbi?

Tako na splošno je težko odgovoriti. V različnih okoljih je zavest o nujnosti ustreznega načina govornega izražanja različno intenzivno prisotna. Na radiu, tudi na televiziji, se kulture govornega obnašanja gotovo zavedajo, prav tako je vedno ozaveščen igralski govor. Na splošno se mi zdi, da ljudje najbolj opazijo govorne pomanjkljivosti pri politikih, vendar tu večinoma povezujejo govorno nekulturo z nesprijemljivo vsebino. Morda se pomembnosti dobrega govornega izražanja premalo zavedajo tudi nekateri učitelji, in to na vseh stopnjah, od vrtca do fakultete. Hvalevredno je, da je Univerza v Ljubljani pred kratkim organizirala govorno izobraževanje za visokošolske profesorje, ki se vse prevečkrat premalo ukvarjajo s tem, kako govorijo na predavanjih. Zanimivo govorno podajanje učne snovi je včasih učinkovitejše od računalniških projekcij. Zavedati se je treba, da odličen strokovnjak za določeno področje ni nujno odličen učitelj in ni nujno dober govorec. Pedagoška in govorna znanja si je treba pridobiti z izobraževanjem.

Kako bi opisali svoj govor?

Opisovati svoj govor je zelo težko. Tudi študentom včasih postavim to vprašanje in tudi oni veliko lažje kaj povejo o govoru sošolca kot pa o svojem. Ko poslušam samo sebe na kakšnem posnetku, večkrat prepoznam kakšno

pomanjkljivost in jo poskušam drugič odpraviti. Seveda kadar gre za javni govor, npr. predavanje, predstavitev, radijski intervju. V domačem okolju nisem preveč pozorna na svoj govor, čeprav tudi tu ni vseeno, kdaj kaj poveš preveč na glas in s povišanim registrom.

Kadar v okolju omenimo besedno zvezo ustrezen govor, je asociacija večine knjižna norma jezika. Kaj menite, čemu je tako?

Spet smo pri izobraževanju. Še vedno največkrat velja, da je dober tisti govorec, ki obvlada zborna izreko, kar pa je le delno res. Zanimarja se namreč vedenje o izrazni moči glasu. Kaj dosegamo s povečano glasnostjo, kaj s pretihim govorom, kaj s pohitevanjem, kaj s poudarjanjem določenih delov sporočila, kaj s premorom na pravem mestu, kako z glasovnim oblikovanjem lahko spreminjamo smisel sporočila itd. Šolsko znanje največkrat ne seže dlje od pravorečja. Če sklepam po pričevanjih svojih študentov, učitelji pravzaprav niso dovolj usposobljeni za tovrstno učenje, pa tudi učni načrti govornemu oblikovanju, premorom, intonaciji, poudarjanju, govornemu ritmu, tempu itd. namenjajo premalo pozornosti. Vedeti je treba, da primerno glasovno oblikovanje sporočil ni pomembno samo v umetniškem govoru, pač pa tudi v vsakdanjem, saj lahko vpliva na medčloveške odnose.

Ker se tudi znanstveno ukvarjate z govorom, lahko naredite neko primerjavo o odnosu do govora in zavedanju pomena govornih dejavnosti v slovenski družbi in zunaj naših meja?

Kolikor vem, se zanimanje za raziskave govora povečuje tako v svetu kot pri nas. Znano je, da je jezikoslovje stoletja opisovalo skoraj izključno pisni jezik. Šele v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja, zlasti pa z razvojem informacijskih tehnologij v devetdesetih letih in s pojavom korpusnega jezikoslovja, ki omogoča raziskovanje velike količine posnetega gradiva, je govor postal v jezikoslovju zanimivo raziskovalno polje. Velika novost je, da raziskave obravnavajo tudi spontani govor, ne vnaprej pripravljenega, kar omogoča veliko boljši vpogled v dejansko jezikovno resničnost. Ta premik v jezikoslovni znanosti bi najbrž lahko vplival tudi na odnos laične javnosti do govorjenega jezika.

Elektronski mediji od posameznikov zahtevajo kratke, hitre, impulzivne zapise. Kako se vplivi teh medijev in drugačni načini pisne komunikacije odražajo v govoru?

Globalna povezanost sveta je močno spremenila človekove komunikacijske potrebe in navade ter omogočila nastanek na angleščini temelječega globalnega jezika. Kot vemo, jezikovna (nacionalna) različnost v sporazumevanju najpogosteje ni nikakršna ovira. Nekatere raziskave ugotavljajo, da večina sodobne komunikacije poteka v govorjeni obliki, pisni jezik pa prevzema nekatere elemente govora, nastajajo nove oblike besedilnosti, v katerih se razcveta jezikovna inovativnost. Tehnične omejitve, tipkovnica, majhen zaslon na mobilnih itd., silijo uporabnika, da si izmišljuje kratice, jezikovne rebuse, neologizme, da uporablja simbole, pretirava z ločili. Nebesedni del govora – glas, mimiko in kretnje – spletno sporazumevanje nadomesti s podvajanjem črk, z velikostjo črk, razprtim tiskom, emocionalno

ikonografijo, t. i. smeški. Gre za vizualni prikaz glasovnega dela govora, kar je že pred internetnim jezikom zelo učinkovito počel tudi strip. Znani angleški jezikoslovec David Crystal meni, da je internetni jezik mešanica pisnega in govornega, naš raziskovalec internetne besedilnosti Janez Strehovec npr. uporablja izraz spletni govor. Jezikovne inovacije, ki so včasih prav domiselne, se s spleta in mobilnih telefonov selijo v naš vsakdanji govor. Pa tudi v umetnost, npr. v literaturo.

Vas skrbi za prihodnost slovenske govorne besede?

Nisem preveč črnogleda glede slovenske jezikovne prihodnosti, čeprav se na prvi pogled morda zdi, da bomo potonili v jezikovni globalizaciji. Jezik, zlasti govorni, se dokaj hitro spreminja v času in prostoru in se prilagaja novim okoliščinam. Sodobna urejenost sveta zahteva prožnost na vseh področjih, tudi na jezikovnem. Seveda pa to jezikovno gibkost udeležamo govorniki, tako da smo pravzaprav sami odgovorni za našo jezikovno prihodnost.

*S profesorico dr. Katarino Podbevšek
sem se pogovarjala Katarina Kežar.*

V Kranjski Gori, avgusta 2014

Robert Jereb, Osnovna šola Idrija

DAMIR FEIGEL TIK ZA FRONTO

Zbirka kratkih humorističnih zgodb Damirja Feigla *Tik za fronto* (1921) popisuje vzdušje v Gorici od vojne napovedi do odhoda v begunsko taborišče pred zavzetjem Gorice. Delo vsebuje enaindvajset humoresk, kasneje je v *Edinosti* objavil še tri humoristična besedila.

Po prvencu *Pol litra vipavca* (1911) in zbirki *Bacili in bacilke* (1920) je *Tik za fronto* (1921) tretja knjiga kratke proze goriškega pisatelje Damirja Feigla (1879–1959), ki ga literarna zgodovina uvršča med vidnejše humoriste in začetnike žanra znanstvene fantastike na Slovenskem. Andrej Budal (1960: 184) ga poleg Milčinskega, Murnika in Alešovca postavi med naše prve in najboljše humoriste, za njegova daljša znanstvenofantastična dela pa pravi, da so napeta kakor fantastična poglavja Julesa Verna (Budal 1949: 63), Drago Bajt (1982) ga je zato zaradi snovno-tematskih značilnosti in vloge v razvoju žanra poimenoval kar »slovenski Jules Verne«. Vsega skupaj je Feigel izdal petnajst knjig; v zbirkah kratke proze žanrsko prevladujejo humoreske, zasledimo tudi groteske in pravljice, medtem ko v osmih od devetih daljših del prevladuje žanr znanstvene fantastike.

Zbirko *Tik za fronto* sestavlja enaindvajset kratkih zgodb, v katerih pisatelj slika stanje med prvo svetovno vojno v Gorici. Z nastavki dnevniškega poročanja si zgodbe kronološko sledijo od Zadnjega vlaka, v katerem je opisano dogajanje ob italijanski vojni napovedi (23. maja 1915), do Štajerskega preludija, ki nakazuje odhod v begunsko taborišče v Lipnico na Štajersko tik pred zavzetjem Gorice (9. avgusta 1916). Feigel je v mestu tako vztrajal do zadnjega in pomagal ljudem, ki so morali zapustiti svoje domove in oditi v taborišča (Soča, 9. maja 1959, Kosovel: 1949). To njegovo držo, odnos do sočloveka lahko razberemo tudi iz nekaterih prigod v knjigi. Sicer je že v predhodnem desetletju v različnih organizacijah in društvih deloval za dobro slovenskega življa. Med vojno in seveda po njej ni bilo nič drugače.

Vrnil se je kmalu po kobariškem prodoru in se po vojni kot tajnik Županske zveze in Zveze prosvetnih društev aktivno vključil v obnovo narodnega in družbenega življenja. S prispevkom o taborišču v Wagni je sodeloval tudi v *Slovenskem begunskem koledarju za leto 1917*, ki ga je izdal Alojzij Faidutti, v časniku *Slovenski narod* (15. januar 1916) zasledimo njegov oris usode begunca v Pesmi kmeta – begunca v predpustnem času 1916. Po izidu knjige *Tik za fronto* so bile v podlistku s podnaslovom *Še nekaj spominov na fronto* v časniku *Edinost* objavljene še zgodbe *Od Rima do Plavi* (12., 13. november 1921), *Inženirji na fronti* (15., 16. november 1921) in *Preki sod* (5. april 1923), ki snovno-tematsko spadajo v okvir vojne zbirke (obravnavane so tudi v tem pregledu). Vpliv in posledice vojne je zaslediti še v naslednji zbirki *Po strani klobuk* (1923), zlasti v razdelku *Groteske* (Žerjal Pavlin: 2012: 110).

Vrstna opredelitev

Zbirka vrstno ni podnaslovljena, je pa avtor zgodbo Detektiv Belin v zaključku sam označil za črtico. Kot je opozorila Vita Žerjal Pavlin (2012: 114), se oznaka navezuje na starejšo rabo s širšim pomenom, saj besedila v zbirki niso črtice v sodobnem pomenu. Sočasna književna poročila v časnikih Edinost (27. marec 1921), Ptujski list (3. april 1921), Učiteljski tovariš (17. marec 1921) idr. govorijo o zbirki črtic: »Vojni dogodki v Gorici od laške vojne napovedi pa tik do zavzetja mesta tvorijo okvir teh enaindvajsetih črtic,« enako jih poimenuje Budal (1939: 11, 1960: 175) v spremnih besedah k *Supervitalinu* in ponatisu izbrane kratke proze *Ob obratu stoletja*.¹ Budal (1960: 176) ob naštevanju Feiglovih kratkih proznih vrst omenja še oznako šaljive črtice, ni pa razvidno, katera besedila je imel v mislih.

V reviji Preporod (1921/22, št. 4, str. 15) je Boris Orel knjigo poimenoval zbirko humoresk, prav tako Venceslav Bele (1921) v Goriški straži, kar je tudi najustreznejša vrstna oznaka za kratka prozna besedila v obravnavani zbirki, saj v njih prevladuje veder, zabaven, šaljiv, a tudi optimističen ton s poanto oz. preobratom v zaključku. Lahko bi jih poimenovali tudi humoristične kratke zgodbe ali humorne kratke zgodbe.

Dogajalni prostor in čas

Časovni in prostorski okvir zbirke je, kot smo navedli že zgoraj, kar natančno določen in zamejen. Feigel Gorico zapušča le izjemoma. V zgodbi Prvi dnevi zaide v predmestno trafiko v Rožni dolini po tobak, drugič spremlja »Bismarcka« Brusa pred naborno komisijo in naročiti živila za aprovizacijo (Bismarck in Moltke), v Inženirjih na fronti pa jo spet po službeni dolžnosti peš mahne v bližnjo vas k intendantu po denar od zaseženega usnja; sicer se pa še kdaj sprehodi zunaj mestnega jedra. Največkrat je – povsem feiglovsko – osnovna dogajalna lokacija gostilna oziroma je izhodišče nadaljnjemu dogajanju (npr. zgodba Špijoni). Pri Ančki, Pri Klobučarju, Pri Urški, Pri Grozdiču, Tri krone, Pri pošti so nekatera imena gostiln oz. krčem, tu so še ljudska kavarna, »točarna«, bife. Domala celotna zgodba Nekaj o harmoniji poteka v gostilni, prav tako Občni zbor, srečamo tudi improvizirano točilnico v hiši krčmarja, ki je sam zapustil mesto, vino pa zaupal prijateljema v prodajo (Prvi dnevi); vino se med obstreljevanjem toči seveda tudi v varnejši kleti (V kleti).

Sorazmerno s krajšim obsegom humoresk tudi časovno večinoma ne presegajo enodnevene, pogosto še krajše prigode, res pa je, da so v uvodnih odstavkih posameznih zgodb (dogajanje na fronti) prikazani tudi širši časovni izseki. Stopnjevanje vojne spremljamo iz besedila v besedilo – od pričakanja prihoda sovražnika (Zadnji vlak, Prvi dnevi), tako rekoč prve granate na bližnji fronti v drugi zgodbi (Prvi dnevi), do silovitega obstreljevanja na koncu knjige. V ta časovni okvir so umeščene tudi tri humoreske, objavljene v Edinosti; Od Rima do Plavi in Preki sod se tako dogajata mesec dni po začetku vojne, Inženirji na fronti pa jeseni 1915.

Uvodi

Po zgradbi so si humoreske precej podobne: krajši uvod, ki običajno obsega dobre pol strani, zatem se polagoma razvije zgodba (tudi zaplet), ki ji

¹ Zgodbe iz zbirke *Tik za fronto* so sicer uvrščene v razdelek Humoreske.

sledi zaključek z bolj ali manj izraženima poanto oz. preobratom. Začetni opisi, ki nastavijo modus branja, nas informirajo o poteku vojne in vzdušju v mestu ter kar dobro ilustrirajo, kako težko je bilo bivanje pod izstrelki. Kratko in učinkovito bralca opominjajo, da so zabavni pripetljaji, ki sledijo, vendarle vpeti v vojno vihro.

Že takoj v prvem odstavku lahko beremo: »Napetost, ki je bila dosegla prejšnji popoldan svoj vrhunec, je popustila. Mučna negotovost, v kateri so prebili meščani zadnji mesec, jim ni dopuščala prezgodnjega bega iz priljubljenega mesta, olajšala jim pa tudi ni nadaljnega bivanja v ogroženem kraju.« (Zadnji vlak, str. 1) Kasneje je stanje seveda drugačno, saj Feigel piše, kako so se vsled obstreljevanja spremenili meščani: »Strah je zavladal, roke so zastale, oči so se zagledale v nevidno točko; strasti so prenehale, občutki izginili, skrbi in misli zapustile možgane, prepustivši prostor velikemu vprašanju: 'Kam pade?' /.../ in tako stanje je posameznika popolnoma otopelo.« (Interviewi, str. 87)

Nadalje zasledimo tipično gostilniško modrovanje o vojni strategiji (Prvi dnevi, str. 10): »Temeljito poglobljanje v uradna poročila in pojasnila korespondenčnega urada nas je vzgojilo v dobre stratege. Kritikovali in hvalili smo poveljnike in bili slednjič prepričani, da bi si priborila naša armada mnogo več lovorik, če bi nas priklopili generalnemu štabu kot svetovalce.« Vojna se stopnjuje in pripetljaji v zgodbi Od Rima do Plavi se začnejo z opisom begunskega zatočišča v stavbi ženskega učiteljišča. Večkrat beremo o dogajanju na fronti, npr. v zgodbah Živo nihalo, Vojna psihoza, predvsem pa o obstreljevanju Gorice in posledicah, kot npr. v Juridično tempiranem šrapnelu (str. 73–74): »Po nekaterih ulicah, kamor so treskale granate, se je valila gosta, rdečkastosiva megla od razdrobljene opeke, polumrak povsod, dasi je sijalo nad mestom najlepše solnce. /.../ Kovinske polnivke so pobijale šipe po izložbah. /.../ Tu se je udrla stena, grušč je pokrival sobo, /.../ tam so razbile polnivke stekleno streho fotografskega ateljeja.«

Tovrstni opisi so še na več mestih v nekaterih zgodbah (Koncentracijsko taborišče, Profilaksa). Pogoste so še vrstice o pomanjkanju hrane, piva in vina (Uradni dan, V gostih, Špijoni). V kleti se začne z dogodkom, ki požene dogajanje (letalo v preletu trosi letake). Le nekaj besedil je domala brez takega začetka: Detektiv Belin le omenja vojaške patrolje, Nekaj o harmoniji je od prvih vrstic razigrana slika gostilniškega omizja, Pasji dan uvedejo županova pisna navodila za delo, prigoda Bismarck in Moltke se začne z večernim pogovorom med Feiglom in županom, Preki sod in Inženirji ob fronti pa s srečanjem z znancom.

Osebe

Večina besedil se po prvih odstavkih nadaljuje tako, da protagonist – torej Feigel sam kot personalni in največkrat prvoosebni pripovedovalec – iz bolj ali manj varnega zavetja doma odide na ulico, med ljudi, predvsem pa v gostilne, pivnice, kavarne, ki so bile sicer tudi v mirnem času nepogrešljivi del pisateljevega življenja in literature. »Vročje solnce me je vrglo že zarana iz postelje. Kam pa? K Ančki!« stoji v uvodu Uradnega dne (str. 52).

Pripovedovalec na sprehodu opazuje mesto, poda kakšno opazko o stanju, največkrat pa sreča osebo z zgodbo in zapletom, ki Feigla uvede v bizarno in groteskno pripoved oz. dogajanje. Te osebe so same (z vojno pogojeni) originali ali pa poznajo takšne posebneže, ponavljajoči vojni okvir vsake humoreske pa bralca opominja, da hiperbolična ravnanja in duševna stanja koreninijo v skrajnih razmerah. Druga oseba potem prevzame dogajalno pobudo, v zgodbah *Živo nihalo*, *V kleti*, *Vojna psihoza* je to prijatelj Keber; zgodbi *Živo nihalo* tako npr. spremljamo Kebrove nočne dogodivščine z vojaško stražo in njihovim poveljnikom, pisatelj pa je predvsem poslušalec, ki uvede zgodbo in jo duhovito konča. V Koncentracijskem taborišču bivališča beguncev pisatelju opisuje deželni uradnik Strgar, v Profilaksi Feigla vodi s higieno obsedeni privatni uradnik Stanič, v zgodbi *Bismarck* in *Moltke* se prilagaja igri duševno zmedenega mojstra Brusa, ki si domišlja, da je »železni kancler«, *Preki sod* opisuje pripetljaje znanca Gorjana, ki mu na koncu popustijo razrahljani živci. Še vrsta je podobnih primerov, v vseh pa je pisatelj bolj ali manj prisoten oziroma aktiven. Lahko predvsem opazuje in se v drugem delu dejavneje vključi, kot npr. v *Zadnjem vlaku*, kjer spremljamo nizanje različnih, mestoma čudaških dialogov na postaji: pogovor o pravdi glede partije kart, pogovor profesorjev s primerjavami pregnanstva iz antične literature idr. Je torej spremljevalec dogajanja, ki se prepusti toku dogodkov, večkrat pa vanje aktivneje poseže z dialogom, komentarjem, razmišljanjem, dovtipom (npr. *Občni zbor*, *Preki sod*).

Nekaj je zgodb, v katerih je v glavni vlogi pripovedovalec sam (npr. *Pasji dan*, *Uradni dan*, *Interviewi*), zanimivo pri tem pa je, da se mu podjetja ponesrečijo (uspešen je edino v *Robinsonovih odkritjih*). V *Uradnem dnevu* si obeta zaslužka od pisanja prošelj za premeščanje vojnih ujetnikov, tudi več poskusov vojnega zaslužkarstva, tudi z zvijačnostjo, v *Vojnih poklicih* se klavrno konča, v *Juridično tempiranem šrapnelu* se nadeja vsaj šrapnelskega lonca, v *Interviewih* plačuje za intervjuje, v prigradi *V gostih* je dvakrat vabljen na večerjo, a ostane lačen, v *Špijonih* pa se zaradi slabe vesti odpove pečenki in štrukljem. V zgodbi *Novi serum* celo sam podleže psihozi in se prekomerno zdravi s štamperli »medicinalnega konjaka«.

Osebe so kratko označene in karakterne poteze prikazane skozi dejanja. Liki niso zastavljeni črno-belo (o negativnih osebah pri Feiglu skorajda ne moremo govoriti), temveč imajo povsem človeške slabosti in pomanjkljivosti, te pisatelj največkrat potencira za dosego komičnega učinka.

Nekaj motivike

Poleg panoramske vojne motivike, ki jo uvajajo uvodni odstavki, je zelo pogost motiv vojne psihoze, in to ne le v istoimenski humoreski, temveč se ponovi večkrat še v drugih besedilih (npr. v *Interviewih*). Ne nazadnje Feiglov prijatelj Keber pravi: »Ker povzroča to bolezen vojna, ni tako rekoč nobeden varen pred njo tu ob fronti, šibkejše napade celo v zaledju.« Nakar še pribije: »Varni pred psihozo ostanejo le oni, ki so bili že pred vojno kolikor toliko nenormalni.« (*Vojna psihoza*, str. 44) Nekaj primerov je omenjenih že zgoraj, izstopata gotovo »*Bismarck*« Brus in Gorjan, ki ob pomanjkanju vina želi nastaviti »preki sod«. Tudi bolj nedolžno ravnanje, kot je izstop iz

vrste za branje časnikov (Koncentracijsko taborišče), je po mnenju čakajočih v vrsti dejanje, ki meji na vojno psihozo. Najmanj tako kot Lakmusovo pretirano pitje, da se z negotovo hojo izogiba izstrelkom (Vojna psihoza), je komično pretirana podoba Staniča v zgodbi Profilaksa, ko se z vsemi sredstvi bori proti bacilom in obstreljevanju (str. 46):

Ko žvižgajo šrapneli in tulijo granate, zaprem okna, nastavim in izprožim budilko, sedem h klavirju, zaigram kako pesem, zapojem na ves glas, in ko prileti v mojo sobo še gospodinja, roteč me v visokem diskantu, naj ne izzivam s svojim grešnim početjem božje potrpežljivosti, sem dosegel svoj namen in jaz ne slišim niti šrapnelov niti granat. Malo prej sem imel svojo benefico. Sodelovala je iz prijaznosti tudi moja gospodinja. Oba sva hripava.

Gotovo je, da primeri psihičnih neravnovesij in druge absurdne situacije, bizarni dogodki in dejansko pretiravanje z nepomembnimi opravili ter pretiravanje pri vsakdanjih malenkostnih zadevah pomenijo beg od vojne: montažno nizanje pogovorov, reševanje inženirske naloge, rekrutiranje psov, razvlečeno zdravljenje s medicinskim konjakom, prepiranje, kam sta padla granata oz. šrapnel, prepiranje, čigav je šrapnelski lonec, prepiranje o sklanjanju Od Rima do Plavi.

Begunstvo je omenjeno že v prvi zgodbi iz zbirke Zadnji vlak, Od Rima do Plavi (Edinost, 12. november 1921), v kateri v uvodu prikaže žalostno podobo beguncev:

Ljudje, prihajajoč po ulici in izginjajoč v poslopje, so bili zbegani, izmučeni. Trudna jim je bila hoja, težka mala cula v desnici. Še so se opažale pri mladini pisane, svetle obleke, toda prevladovale so le temne barve. Resnost na licih, skrb v očeh, resignacija v srcu! Celo iz svetlih oblek je vela žalost nasproti. Slika, vredna svoje ustvariteljice: vojne!

Bolj obširno Feigel spregovori o problematiki beguncev v zgodbi Koncentracijsko taborišče. Za navidezno smotrno ureditvijo bivanja pregnancev iz številnih vasi se skriva zbadanje oz. »fina satira /.../, ki ošvrka 'skrb' civilne oblasti za vojne begunce« (Bele 1921), kajti oblast ni bila kos veliki množici.²

Motivika uživanja (hrane in vina) – Žerjal Pavlin (2012: 116) jo povezuje z značilno Feiglovo karnevalsko-ljudsko kulturo smeha – je znana tudi iz drugih pisateljevih kratkih in daljših proznih del, v zbirki *Tik za fronto* pa dobiva seveda še drugačen, bolj eksistencialen pomen. V besedilih nam Feigel hudega pomanjkanja vendarle ne prikaže, pač pa je pisateljevi družini presedala enolična hrana:

Že tako smo se že bili skoraj naveličali testenin; sicer so bile dobro zabeljene, obilno potresene s sirom, toda imeli smo testenine za kosilo, testenine za večerjo; testenine včeraj, testenine danes in testenine jutri! Dozdevalo se nam je, da išče naša Urška vendarle dobička, nudivši nam hrano, ki je v sredi popolnoma votla. (Robinsonova odkritja, str. 81)

Navsezadnje Feigel le zapiše, da sta želodec in možgani zamenjali mesti, prvi se je »radi praznote vzdignil, možgani pa so padli vsled velike teže novih skrbi, tako da je postal želodec središče vsega mišljenja« (V gostih, str. 67). Zlasti humoreska Robinsonova odkritja pokaže vrednost priboljškov ne le za želodec, temveč tudi za duševno stanje meščanov – pečeni »golobje

² O tej problematiki in nepripravljenosti oblasti na tolikšno množico prebežnikov piše Kaja Širok (2006: 425). Število beguncev naj bi že ob koncu maja 1915 presegllo 100.000.

so se poambrozili in nas dvignili iz vsakdanjosti v olimpske višave miru« (str. 87). Podobno je bilo z vinom in pivom, pomanjkanje prvega je povzročalo tudi psihično bolezensko stanje (Preki sod), drugega so meščani čakali z največjo nestrpnostjo (Špijoni).

Majhne goljufije, neresnice niso nič drugačne kot pred vojno, v njej pa najdejo opravičilo, in pisatelj je po tej plati prizanesljiv. Tu je glavna oseba v zgodbi Robinzonova odkritja, ki z drobnimi lažmi tolaži lastnike bivališč, ki so mu bila zaupana v varstvo v prvi zgodbi Zadnji vlak. Trгоvec Lojze (V kleti) beži v zaledje, a se zlaže, da gre nakupovat živila, strah, ki ga poraja grmenje topov mu je pomagal »basati nahrbtnik«. Kot omenjeno, se tudi vojno zaslužkarstvo pri Feiglu ne obnese, saj humoresko Vojni poklici lahko beremo kot parodijo na vojne dobičkarje.

V zbirki se mdr. pojavita motiva ljubosumne in preveč skrbne žene (Uradni dan), s svojim kritičnim jezikom nastopi sufražetka, za njo primer ženske emancipacije in nevarnosti za moško denarnico (Interviewi), česar pa ne smemo razumeti kot Feiglovo kritiko, temveč gre za zabavno in satirično domislico o ženskih stereotipih. Ženske, kar jih sploh nastopa, niso prav nič šibke, so jezikave in odločne. V zgodbi Od Rima do Plavi pa le zasledimo ljubezensko zgodbico (celo avanturo), kar je pri Feiglu redkost.

Feiglov humor tik za fronto

V sočasnih književnih poročilih in ocenah je bila zbirka dobro sprejeta. Izpostavljena je vojna tematika, predvsem pa humoristični značaj »črtic«. »Blagor mu, komur je ostalo med žvižgajočimi šrapneli in tulečimi granatami toliko neprisiljenega humorja!« je povzel poročevalec v Edinosti (27. marec 1921). Tudi France Bevk³ (1921: 254) je v Mladiki zbirko ugodno ocenil. Da se v Feiglu razodeva pravi humorist, meni Venceslav Bele v Goriški straži (21. december 1921) in zapiše, da bomo ob koncu prve in zadnje humoreske »takoj čutili mešanico nasprotujočih si čustvovanj, bomo čutili radost in bridkost, smeh in veselje, bomo čutili mehko, sentimentalno duševnost, bomo čutili bistvo pristnega humorja in značaj pravega humorista«, in videli, kako se »humorist Feigel smeje drugim in samemu sebi, kako sočustvuje s tistimi, ki se jim posmehuje, in kako ljubi tiste, ki jih karikira«. Je pa Feiglu tudi poočital izpostavljanje pitja, češ da tudi »izza fronte še prav močno diši po vinu«, pretiravanje z duhovičenjem in mestoma prisiljeno humorno stilizacijo. Kasnejše ocene pritrjujejo začetnim opažanjem o Feiglovi knjigi, predvsem Andrej Budal (1939, 1960) pa izpostavlja pozitivne vidike zbirke.

Humoristični značaj zgodb oblikuje več prijemov. V ospredje stopajo predvsem ravnanja oseb v vojnem stanju, največkrat gre za smešna bizarna dejanja, ki se zgostijo v omenjenih primerih vojne psihoze. Značajska komika je zaradi kratkosti zgodb omejena, vendar Feigel z bistvenimi potezami uspešno izriše posamezne primere (npr. Lakmus, Stanič v Profilaksi, Gorjan v Prekem sodu), ki se bralcem bolj kot izdelani značaji kažejo kot karikirana, pretirana ravnanja, ki so izhodišče šaljivim domislicam in satiri in se v mirnem času kažejo v blagi obliki ali pa šibko tlijo v vsakem izmed nas.

³ Članek je podpisan z začetnicama F. B., najverjetneje je avtor France Bevk, ki je bil v tistem obdobju urednik revije.

V humoreskah se neprestano pretaka Feiglov šaljivi slog, ki kritikom večkrat ni bil pogodu. Kar drži Beletova (1921) ugotovitev, da množica dovtipov

in šal sicer množi smešno razpoloženje, vendar pa je njihov učinek zato manjši; zdi se, da Feigel želi, da se bralci neprestano smeji. Res se najdejo manj posrečeni dovtipi, vendar je med njimi mnogo dobrih domislic, kot na primer, ko želi pripovedovalec agent prodati svoje vino in ocenjuje tistega, ki ga pije v krčmi: »No, boter, kje ste pa dobili to brluzgo? Ali nimate boljšega vina? Vidno plavajo po njem kazenski paragrafi.« (Vojni poklici, str. 105)

Blagi humor resne teme veje iz uvodnih odstavkov Vojne psihoze in Občnega zbora. Feigel uničevalno dejanje ironično obrne v prijazno obliko z uporabo mirnodobnega koda z ustreznimi besednimi zamenjavami:

Kakor divje gosi v obliki klina so plula sovražna letala proti vzhodu. Pet jih je bilo. Ta polet ni bil drugega kakor čin vljudnosti. Prejšnji dan so namreč obiskali naši letalci sovražno letalno postajo pri Sv. Ivanu blizu državne meje in vrgli nanjo svoje posetnice z izrazom goreče ljubezni. Vljudnost je zahtevala, da vrnejo sovražni letalci ta obisk, in opazovalcu na ulici se je zdelo, da vidi pod letali viseče in bliščeče se posetnice, namenjene našim hangerjem na Ajševici. (Občni zbor str. 60)

Prav duhovito je opisana Lakmusova brezskrbnost glede varnosti hiše (Vojna psihoza, str. 40), ki je satirična opazka o neuničljivosti dolgov in hipoteke, moči posojilodajalcev, ki jim niti vojno uničevanje ne more do živega. Samega Lakmusa pa varujejo bogovi dobre kapljice:

Velika hipoteka bremeni na njej. Razen dveh obrokov je menda že ves dolg poplačan, toda dolg je vknjižen še vedno v celoti in predno prodre granata to hipoteko ter pride do hiše, izgubi že vso svojo moč. Hiša ostane cela. Varuje jo Hermes, bog dolgov, kakor varujejo mene Bah, bog vina, Gambrin, bog piva, in Hefajst, bog žganja. Pikolo, kdaj nastavite pivo?

- Ob desetih, gospod! se je oglasil Boris in prinesel nepozvan drugi liter na mizo.
- Zlat dečko! je vzkliknil Lakmus.

Satira in ironija sta pogosti v Feiglovih vojnih in drugih spisih, tako je Pasji dan satira o vojnem rekrutiranju psov, domala vsako pretiravanje, opisano v zbirki je predmet kritičnega smešenja, ironični so neuspehi v Vojnih poklicih, za pogovori v Uradnem dnevu se skriva posmeh pretirani skrbi in ljubosumju žena, V gostih so tarča kuharske (ne)spodobnosti moških, Profilaksa je ironično švrkanje pretiranega strahu pred okužbo, podobno Novi serum, ki je piker do pretiranega uživanja alkohola ob vsaki bojazni itd. Feiglu zapiše tudi kakšno na svoj račun, saj v Interviewih (str. 91) piše, da je za rahljanje živcev kriv tudi Knajpovec (revija), iz katere se je bilo moč podučiti o tej tematiki. Revijo je pisatelj dejansko urejal že desetletje pred vojno. Satira na časnikarsko potvarjanje in pretiravanje je pri Feiglu znano že iz prejšnjih zbirk in še kasneje v daljših pripovednih delih (npr. v *Okoli sveta/8*), tokrat pa se v zgodbi Nekaj o harmoniji (str. 118–119) pojavi kritika, celo filipika.

Zatem najdemo sopostavljanje nizkega in visokega, kar proizvaja humorni učinek, denimo, ko je pripovedovalca strah, da se naleze bacilov ob vstopu v begunski center, si pomaga s Prešernom in da slovo strahu, pa tudi upu,

da se vrne zdrav in vesel med prijatelje (Koncentracijsko taborišče, str. 26). Tu sta »Bismarck« Brus in pripovedovalec kot »Moltke«, ki potujeta inkognito, in sicer prvi na nabor, drugi pa nakupovat slanino in čebulo (str. 132). Omenimo še primer, ko se ob glasbi Aide, Prodane neveste in Carmen fižol spreminja v telečjo pečenko, krompir v oblicah pa v krušne cmoke (Štajerski preludij, str. 148); podobno uporabi operne naslove ob razlagi delovanja novih izumov in prvem brezžičnem prenosu materije (prva prenesena snov je seveda vipavec) s pomočjo teleokiferja v *Pasji dlaki*.

Situacijsko komiko predstavlja Lakmusovo izogibanje šrapnelov, a tudi Svetlinovo obnašanje v prigodi Od Rima do Plavi, ki se pred sovražnim ognjem skriva po gostilnah: »Zraven tega me preganjajo sovražni izstrelki po ulicah in jaz moram v bližnjo gostilno. Sovražnik uničuje kulturo, mene pa ne bo! Ko pridem zopet na ulico, prižvižga šrapnel in jaz smeknem že v drugo krčmo. Taka samoobramba pa vodi do pijančevanja.« Še sam pripovedovalec je med obstreljevanjem stopil »v bližnjo gostilno na pol litra poguma« (Pasji dan, str. 123). Vino pa seveda tudi zdravi, Gorjana v zgodbi Preki sod je ozdravilo dušene bolezni: »S prijateljem sva se našla in moje zagotovilo, da je došlo vino na postajo, mu je izčistilo motne oči.«

Feigel svoj karnevalsko-ljudski komični slog dopolnjuje z bolj prefinjenim, ki je namenjen tudi bolj načitanemu bralcu; izstopajo latinski izrazi, s katerimi podkrepi kakšno domisljico, besedno igro, ko govori, da je človek ob pomanjkanju hrane tudi kdaj »sit«, v oklepaju pa dostavi »sit venia verbo!« (V gostih, str. 67), ali ko šalo začini z dovtipom: »Šala v tem resnem trenutku vpliva kakor 'ut' z indikativom.« (Zadnji vlak, str. 5) Še en primer: »Že precej dolgo je bilo ostalo mesto brez piva, katero smo že zapisali v nov vojni slovar za tujke.« (Špijoni, str. 94) Feigel je za razmnoževanje bacilov črnih koz prilagodil tudi izrek Divide et impera: bacili »se množe potom delitve in tako vladajo« (Novi serum, str. 140), pa še domisljica z latinskim rekom (Štajerski preludij, str. 145): »Tu je dobro vino. Pijem ga in modrujem. In vino veritas! Zato so pa tudi posadili stari Grki svojega velikega misleca v sod!«

Tu so še izrazi, kot sta npr. žepna trafika, Bogonossec Golob (Krištof Kolumb), pa poigravanje s frazemi: »Prepričan sem, da ni še nobeden slekel v tej noči svoje železne srajce. Če ostane vse mirno, dobiva nekatere pri golažu, nekatere po kosilu v kavarni, ostale pa ob običajni uri 'Pri klobučarju'.« (Prvi dnevi, str. 12) Ali pa spoznanje v humoreski V gostih (str. 70), da obljubljeni večerje ne bo: »Gospod Grmek je kazal obupen obraz, moj gastronomični barometer pa skrajno slabo vreme.« Razmere v zaupanih mu stanovanjih in hišah so tudi zabavno popisane: »Skozi zaprta vrata je vdrla granata v Vašo trgovino in naredila, kakor sem sodil po razmetanih predmetih – malo inventuro.« (Robinsonova odkritja, str. 83) Komični učinek povzroča neskladje med žalostnim dejstvom in opisom. Iz Pasjega dneva (str. 129) pa zabavni odgovor uredništva, da so – očitno neustrezen – pripovedovalčev članek o psih izročili šintarju.

Naj tu spomnimo še na Feiglov širši pogled na literarni svet, saj večkrat omenja književne ustvarjalce in junake: Ovid, Enej, Hamlet, primera z navedbo pripovedke o carja Trajana kozjih ušesih, navezovanje na biblijske zgodbe (Job), Petrovo zatajitev Kristusa (petelinovo kikirikanje), quos ego

(vam bom že pokazal) iz Vergila, celo nekaj stavkov v madžarščini (Nekaj o harmoniji), citat iz Shakespearja (Kraljestvo za konja) in Schillerjevega Don Carlosa (minili so lepi dnevi aranhueški).

Feigel se tudi v drugih (neliterarnih) besedilih težko otrese šaljivega sloga. V *Slovenskem begunskem koledarju za leto 1917* je zabaven že sam opis vasice Wagna, kjer je bilo begunsko taborišče; v takem igrivem tonu nadaljuje Feigel tudi na naslednjih straneh. Da so bili v barakah ljudje s širšega območja, je Feigel ponazoril z nočnimi glasovi, ki pričakajo novega člana begunske skupnosti: »Ako se tudi vzbudi tu pa tam ponoči, ni bila to granta, ki ga je vzbudila, pač pa soseda na levi, ki je zakašljala v mirenskem narečju; ni bil to šrapnel, pač pa sosed na desni, ki je zasmrčal v tolminskem narečju; ni bila to mina, pač pa soseda nad njim, ki je kihnila v renčanskem narečju.« (Feigel 1917: 108)

Za konec dodajmo še zabavno metafizijsko poigravanje, ko je fiktivno besedilo (*Kontrolor Škrobar*) dojeto kot resnica, žensko pretirano ljubosumje in kritika moških pa potemtakem obrnjeno kot fikcija:

Moj mož nedolžen in jaz naj ga obtožujem po krivem? Že vidim, da sem se obrnila na nepravi naslov. Moški ste vsi enaki in v vsakem tiči nekaj škrobarskega; ali kako se je že imenoval oni davkar na Štajerskem? Moja prijateljica je čitala ves njegov življenjepis, vse mi je povedala. Kaj zakonska zvestoba, kaj žena! — Filice, Cilice, Mimice, te vam roje po glavi, pa basta! (Uradni dan, str. 58)

Sklep

Feiglov pogled na vojno dogajanje je poseben, drugačen, kajti dejanske strahote lahko le slutimo skozi posamezne opise (vojna nevihta, porušene hiše), nakazujejo jih začetki posameznih humoresk, medtem ko je razdejanje prikazano večkrat šaljivo – tudi najtežjih okoliščin Feigel ne more prikazati veristično oziroma surovo in tragično. Ne le v literarnem svetu, pač pa tudi ko se je pisatelj sam znašel v zaostrenih razmerah, je pokazal podobno držo. Budal (1939: 6) piše, kako je vsem odleglo, ko je bil v začasnem ujetništvu z njimi tudi Feigel in je to bivanje vsem »sladil s šaljivimi razlagami in solil z dovtipi«. In konča, da izrednih razmer za Feigla ni bilo, »ker živi tudi v teh, kakor bi bile redne«.

↙ POVZETEK

Goriški humorist in pisec znanstvenofantastičnih povesti Damir Feigel v zbirki kratke proze *Tik za fronto* in v treh besedilih, ki jih je kasneje objavil v časniku *Edinost*, prikaže vojno dogajanje v Gorici v neposredni bližini fronte. V knjigi je enaindvajset besedil, ki spadajo med humoreske oz. na področje kratke humoristične proze. Dogajalni prostor in čas

celotne zbirke sta natančno zamejena od italijanske vojne napovedi do evakuacije Gorice pred zavzetjem mesta. Večina dogajanja poteka v gostilnah, stanovanjih, kletah in drugih mestnih prostorih. Zabavne prigode v zbirki in dodatnih treh besedilih so plod vojnih stisk, predvsem psihičnega pritiska in pomanjkanja običajne prehrane. Najpogostejši motivi so vojna psihoza, hrana, vino (alkohol nasplah), begunstvo in človeške pomanjkljivosti. Humoreske so sestavljene večinoma iz uvoda, ki kaže vojne razmere v mestu (tudi na humoren način), zatem spremljamo glavno osebo, pripovedovalca (pisatelj sam), ki odide iz stanovanja na ulico in v gostilno. Največkrat sreča osebo z zanimivo zgodbo, ki jo v nadaljevanju bolj ali manj aktivno spremlja oz. spremlja dogajanje samo. Nekajkrat se zaplet zgosti tudi okrog pisatelja, ki se zanj večinoma ne razreši ugodno, a tudi ne tragično. Druge osebe so prikazi pretiranih ravnanj, ki jih povzroča vojna napetost. Vseh štiriindvajset humoresk je napisanih v šaljivem slogu, Feigel uporablja besedno in situacijsko komiko, šale, dovtipe in razne zabavne domislence, ki so kdaj namenjene tudi bolj izobraženemu bralcu.

↘ Viri in literatura

- Bajt, Drago, 1982: Slovenski Jules Verne – Damir Feigel. Bajt, Drago: *Ljudje, zvezde, svetovi, vesolja: eseji o znanstveni fantastiki*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 171–179.
- Bele, Venceslav, 1921: Humor in humorist. *Goriška straža* [21. december 1921].
- Bevk, France, 1921: Damir Feigel: *Tik za fronto*. *Mladika* [Gorica] 2/15–16. 254.
- Budal, Andrej, 1939: Damir Feigel – šestdesetletnik. *Supervitalin*. Gorica: Unione editoriale Goriziana.
- Kosovel, Jože: Damir Feigel: sedemdesetletnik. *Ljudski tednik* [22. julij 1949].
- Košuta, Miran, 2004: Muza smeha se modro muza: humor v kratki prozi Damirja Feigla. Novak Popov, Irena (ur.): *Slovenska kratka pripovedna proza*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete (Obdobja 23). 87–95.
- Pregelj, Ivan, 1916/17: Književni pomenki: Slovenski begunski koledar za leto 1917. *Mentor* 9/9–10. 220–221.
- Širok, Kaja, 2006: »Z eno nogo na poti v krtovo deželo«: umik civilnega prebivalstva iz Goriške v avgustu 1916. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 54/3. 421–434.
- Žerjal Pavlin, Vita, 2012: Vrste humoristične kratke proze Damirja Feigla. *Idrijski razgledi* 57/1. 110–116.
- – – 1949: Damir Feigel – sedemdesetletnik. *Koledar Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Tržaško ozemlje*. Trst: Gregorčičeva založba. 62–63.
- – – 1960: Humorist Damir Feigel. *Ob obratu stoletja*. Koper: Lipa.
- Feigel, Damir, 1921: *Tik za fronto*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- – – 1917: Wagner, Alojzij [založnik]: *Slovenski begunski koledar za leto 1917*. Ljubljana: Katoliška tiskarna. 105–115.

Adrijana Špacapan, Šolski center Nova Gorica

POEZIJA BOŽA VODUŠKA MED ODKRITIM IN PRIKRITIM

Božo Vodušek (1905–1978) velja v slovenskem literarnem prostoru za pesnika pomembne spremembe v slovenski liriki med svetovnimi vojnami.¹ To obdobje njegovega ustvarjanja zaznamujeta izrazita pojava sonetov in ironije. Članek se v tem kontekstu posveča ironiji in jo utemeljuje z besedilom *Sonet o uporabi križa* (1937).

Uvod

Božo Vodušek je živel v Ljubljani, svojem rojstnem mestu, do končane klasične gimnazije leta 1924, od takrat pa je – sicer vpisan na romanistiko ljubljanske filozofske fakultete – skoraj desetletje živel večinoma v tujini: v Münchnu, na Dunaju in v Parizu. Leta 1928 je diplomiral iz francoske literature ter začel študirati pravo na ljubljanski univerzi, v teh letih pa je živel tudi v Pragi. Študij prava je dokončal leta 1932 in se v tej stroki za daljše obdobje tudi zaposlil. Po vojni je delal v Ljubljani v različnih službah, tudi kot svobodni književnik in nazadnje kot jezikoslovec, znanstveni sodelavec SAZU.

V kulturnem prostoru je bil navzoč kot avtor pomembnih jezikoslovnih razprav in spisov o kulturi ter umetnosti, v katerih se je soočal z velikimi imeni slovenske literature, predvsem s Cankarjem. Uveljavil se je kot prevajalec iz francoščine, angleščine, nemščine in italijanščine. Njegovi prvi prevodi ekspresionistične poezije so izšli že leta 1922 (denimo pesmi Geoga Trakla in Franza Werfla), večina pa po drugi svetovni vojni, in sicer pesmi svetovnih klasikov Charlesa Baudelaira, Paula Valéryja, J. W. Goetheja in drugih, tudi pripovednikov (med njimi Andréja Gida in Anatola Franca). V vrsti njegove prevodne literature izstopa Goethejev *Faust*, ki ga je Vodušek prevajal po delih, ga tako od leta 1947 tudi objavljaj in ki je ostal v letu njegove smrti, 1978, nekončan.²

Kot pesnik je Vodušek sodeloval od leta 1921 z več revijami in časopisi – *Plamen* in *Križ na gori* (do leta 1927), *Dom in svet* (od leta 1928 do 1931), *Krog* (leta 1933) – in od leta 1934 do začetka druge svetovne vojne izmenoma s publikacijami *Sodobnost*, *Hramovi zapiski*, *Modra ptica*, *Ljubljanski zvon* in *Obzorja*. Njegova edina pesniška zbirka je izšla leta 1939 z naslovom *Odčarani svet*.³ Pred tem je izrazito njegovo sonetno obdobje med letoma 1934 in 1939 s 46 soneti, prevladujočo literarno vrsto tudi v zbirki, ki je postalo »jedro novega vala sonetistike« (Žerjal Pavlin 2008: 176). To je kot tretje

¹ Tako ga opredeljujejo Brnčič 1940, Rudolf 1940a, Slodnjak 1951, Legiša 1965, Šalamun-Biedrzycka 1965, Hribar 1983, Martinović 1987, Paternu 1996 in Snoj 2005.

² Celotni prevod je izšel l. 1999.

³ Voduškove pesmi so pozneje knjižno izšle l. 1966 (v zbirki z naslovom *Izbrane pesmi*, ki jo je uredil Mitja Mejak in jih je izdala Cankarjeva založba) in l. 1980 (v zbirki z naslovom *Pesmi*, ki jo je uredil Janko Kos in jo je izdala Mladinska knjiga).

vpeto v več razvojnih obdobjih Voduškega pesnjenja (Kos 1980: 148–149), ki se med seboj razlikujejo tako po najvišjih idejnih ravneh, denimo po odnosu do transcendence (prim. Snoj 2005: 144), kot po pesemskih oblikah (pisal je tudi balade), temah in motivih.

Sonetno obdobje

Soneti, ki so bili objavljeni revijalno od leta 1934 do izida zbirke in nato v zbirki sami, so povečini pesmi podobe, ki epsko predstavijo posameznika, njegov položaj, dogodek ali zgodbo, tudi mitološki lik (Kos 1987: 244). Ti tvorijo vsebino sonetov v smislu motivov, saj gre za like v prepoznavnem času in prostoru (Kos 2001: 80): propadli junak (*Ajas, Ljudje našega časa*), izdajalec (*Judež*), pijanec (*Balada o pijancu*), samomorilec (*Samomorilec in vrane*), izgubljenec (posebej v ciklu *Iz sonetov razočaranja: Prebujenje v praznoti*, tudi *Ljudje našega časa*; delno *Bolezen stoletja*), prešuštnica (*Dvogovor v objemu* in sonet z začetnim verzom Ne vem, če zanalašč ni pozabila, pozneje naslovljen *Sonet*, ki pa ni bil izbran za zbirko) in sodobni umetnik – prevaranec in prevarant, lažni ali razočarani pesnik (*Poet pred Panteonom, Rože in plevel, Poetova čarovnija, Poet v zadregi, Razbiti kip, Uročeni bolnik*), nato oportunist (*Balada o treh bratih*), svetohlinec (*Sonet o uporabi križa*) igralec (*Sonet o igralcu*), lažni spreobrnjenec (*Sonet o skesancu*), malikovelec (*Zlato tele, Skriti bog*), revni ljubimec (*Darilo ljubi*), (pro)padli angel (*Zavrženi angel*), smrt čakajoči človek (*Goljufivi obeti*) in proletarec (*Zasuti rudar*). V letih 1936 in 1937 je najti pesmi podobe z novimi motivi, in sicer z likom lahkoverneža (*Očitek bedaku*), posmehljivca (*Uvod – prvo besedilo v ciklu sonetov Camõesova gostija*) in celo navideznih mučencev (*Ponočni gosti*). Leta 1938 se v Voduškovi poeziji pojavijo liki povprečnežev, morda (malo)meščanov, malih ljudi in delavcev (*Kurentova pesem*) ter razočarancev (v ljubezni – *Zastavljeno srce*, v življenju – *Lov ali veri – Oljčni vrt* in *Božična vigilijs*). V letu izida zbirke je nastala še pesem z motivom umorjenca (*Umorjenec*) in umirajočega (*Jesenski večer*).

Posameznik, ki mu je namenjen glavni motiv v teh sonetih, je predstavljen v realnem svetu in v vsakdanjosti prepoznavnih okoliščinah ter najpogosteje spada v tisti človeški prostor, ki ga splošni nazor civilizacijsko umešča nižje. Gre bodisi za socialno dno (npr. *Banalni križev pot, Balada o pijancu, Samomorilec in vrane, Žalostinka za obešencem, Zasuti rudar*) bodisi za moralno nižjo človekovo držo (npr. *Balada v staromodnem slogu, Judež, Balada o treh bratih, Dvogovor v objemu, Poetova čarovnija, Zlato tele, Camõesova gostija*). Drugi so ljudje vsakdanjosti, ki živijo anonimno življenje s svojimi običajnimi problemi in so predstavljeni bodisi kot posamezniki bodisi kot skupnost (npr. *Jutro dolžnosti, Vedeževanje iz kart, Dvogovor v objemu*). Še v primerih, ko gre za motiv nadzemskega bitja (bibličnega oz. krščanskega, npr. *Zavrženi angel, Oljčni vrt, Skriti bog*) ali antičnega mitološkega (npr. *Grožnja Amorju, Ajas*), je to predstavljeno kot posameznik s čisto osebnim problemom, ki tako pritiska nanj, da ga privede v propad (samomor), umik (v osamo, prežeto z zlobnim pričakovanjem maščevanja) ali do posmeha.

Kako se ti liki razodevajo v Voduškovih sonetih oziroma kako so predstavljeni?

Že prvi razlagalci so takoj ob revijalnih objavah posameznih Voduškovih pesmi v tridesetih letih namenili posebno pozornost ne le obilici sonetov, temveč so poudarjali tudi cinizem v njih (Fatur 1936: 272, Brnčič 1940: 300, Rudolf 1941: 61). Pisali so o Voduškovem intelektualizmu, racionalizaciji na več nivojih pesniške govornice, osebnostnem razvoju v agnosticizmu ter nabitosti njegove poezije z ironijo in posmehom (Vodnik 1940: 206).⁴ Tudi poznejši interpreti so postavljali v ospredje deromantizacijo, ki se je zgodila spričo »treznega razuma« (Snoj, 1967: 191),⁵ ter pisali o gospostvu razumskega spoznanja in ironiji, sarkazmu ter celo cinizmu v nekaterih pesmih (prav tam). Podobno označujejo Voduškovo liriko sodobnejši raziskovalci, in sicer z izrazi, kot so »intelektualno ostra, do cinizma trezna deromantizacija soneta« (Novak Popov 1997: 59) in »miseln(a) ostrin(a) modernega kritičnega uma« (Snoj 2005: 144). Voduškovi liriki skoraj enotno pripisujejo objektivnost, protiromantičnost in ironičnost ali polemičnost (z realnostjo).

Ironija⁶

Beseda ironija izvira iz starogrške besede **εἰρωνεία** (eironeia), kar pomeni pretvarjanje, hinavščina, ironija, izgovor. Izraz izhaja iz besede **εἶρων** (eiron), ki pomeni hinavec, kdor se pretvarja, da česa ne ve.⁷ Ironija je opredeljena tudi kot trop, pri katerem je pravi pomen v nasprotju z dobesednim pomenom besed. V tem smislu je sredstvo posmeha in je njena glavna značilnost dvopomenskost.⁸ V SSKJ je ironija razložena kot »izražanje negativnega, odklonilnega odnosa do česa, navadno z vsebinsko pozitivnimi besedami, tudi posmehovanje, posmeh. V ponazarjalnem gradivu je ponujen primer »brez ironije« s pomenom »zares, iskreno«. Ekspresivna raba besede ironija »izraža, da je kaj v nasprotju s položajem ali stanjem, v katerem se pojavlja«. Strokovni pomen s kvalifikatorjem lit. pa se nanaša na romantično ironijo oziroma jo definira kot besedno figuro, s katero avtor v zgodbi nagovori bralca, izrazi svoje mnenje. V strokovnih virih je ironija natančneje opredeljena kot »posmeh z videzom resnosti ali celo hvale /.../ torej izražanje stališča na pretvarjalen način« (Kmecl 1983: 177). Poleg satire spada h groteski sorodnim vrstam (podobno tudi parodija, travestija). Je napadalna komika, pogosto zakrita v dvopomenski govor: navzven dostojen in resen, v pravem pomenu pa kritično smešen (do jedkosti oziroma sarkazma) (prav tam). Ta definicija ironije nakazuje najprej razmerje med videzom in resnico, torej resnico, drugačno od izražene. Nato meri še na ironikov odnos, ki ni nevtralen, ampak čustven (v primeru ironije naj bi bil to posmeh).

V naravi ironije je torej pretvarjanje: »indirektno sporočanje, ki prikriva resnični, ironikov pomen izjave in njegovo vrednostno stališče, tako da ga mora bralec razbrati iz njegovega pretvarjanja, pod masko preme izjave« (Juvan 1997: 154). Z ustreznim inferiranjem se prejemniku besedila razkrije nasprotje med »besedilom« in njegovim »resničnim pomenom«. Dialoško gledano je ironija povezana z »družbeno-kulturnim kontekstom, ki ga sestavljajo veljavni modeli resničnosti (okviri, scenariji, vrednostni sistemi), besedilno okolje tradicionalnega ali aktualnega izvora in neposredna sporočevalčeva situacija« (prav tam).

⁴ France Vodnik je v reviji Dejanje objavil prispevek *Obrazi novega rodu*, ki je bil l. 1964 ponatisnjen v knjigi *Ideja in kvaliteta*. Podatki so od tu.

⁵ Jože Snoj je v *Naših razgledih* objavil članek z naslovom *Odčarani, pa spet začarani svet*, ki se nanaša na izid Voduškove zbirke *Izbrane pesmi*. L. 1970 je bil prispevek ponatisnjen v delu *V vrsticah in med njimi* (Izbor člankov o književnosti) in je izšel pri Založbi Obzorja Maribor. Povzemam po tej izdaji.

⁶ Ta del članka ni namenjen zgodovini ironije, temveč le predstavitvi nekaterih možnosti za njeno razumevanje danes, predvsem za sprejemanje Voduškove poezije in ironije v njej.

⁷ Povzeto po Slovenskem etimološkem slovarju.

⁸ Informacija je vzeta iz članka z Wikipedije, proste enciklopedije, ki je tu ponujen kot široko dostopni vir in tako kot možnost za primerjavo z nekaterimi drugimi, strokovnimi oziroma znanstvenimi, ki temu viru sledijo v prispevku.

V vsakem primeru ironična drža nastane v razmerju dveh miselnih svetov, ki sta eden drugemu nasprotna, to je med avtorjem (ironikom) in bralcem. Ta postopno rekonstruira resnični, pravi pomen ironije tako, da najprej zavrne dobesedni pomen in sprejme možnost neizrečenega, išče alternativne možnosti interpretacije, ugotavlja avtorjeve – ironikove – namere ter končno izbere pravi pomen (Booth 1974: 9).⁹ To je razmerje zblížanja, enakega razmišljanja, ki je možno po bralčevi inferenci (prav tam). Ironijo je treba rekonstruirati, kar je štiristopenjski proces (n. d. 33). Najprej bralec zavrne dobesedni pomen besedila (n. d. 10). Ta stopnja je bistvena, saj s tem sprejme možnost obstoja neizrečenega. Sledi iskanje alternativne interpretacije/alternativnih interpretacij in premislek o avtorjevih namerah (n. d. 11) ter končno izbira »novega« pomena (n. d. 12). Uspešnost tega procesa oziroma bralčeva rekonstrukcija ironičnega pomena temelji na skladnosti prepričanaj med ironikom in bralcem. Z zavrnitvijo dobesednega pomena je namreč zavrnjen tudi svet prepričanaj, idej in miselnosti (n. d. 35). Ironija je torej kompleksno področje konflikta stališč (n. d. 41) in sili bralca k opredelitvi ter presoji. Je »agresivna intelektualna vaja, ki spaja dejstva in vrednotenje«, in sicer subtilno in nedokazljivo (n. d. 44). V aktivno bralčevo rekonstrukcijo so tako torej vpletena čustva (prav tam). Bralec inferira s svojimi normami (n. d. 53), ki so edino, iz česar lahko izhaja, težje pa to počne z avtorjevimi, saj jih lahko le predpostavlja. Pri rekonstrukciji ironije se lahko opre na neposredne namige na drugačno branje (npr. naslove ali neposredne izjave), nasprotja med dejstvi v besedilu, v slogu (n. d. 67), prepričanajih (n. d. 73) in vednosti (n. d. 75) ter na relevantni kontekst, ki ga tvori skupna bralčeva in avtorjeva izkušnja z jezikom, kulturo in literarnimi žanri (n. d. 100). Zavedanje dvojnosti je za ironijo bistveno, dokončno spoznanje o avtorjevem (ironičnem) namenu pa pri tem pravzaprav ni mogoče.¹⁰ V moderni literaturi je ironija pogosta (n. d. 175), in sicer ne kot retorična figura, temveč kot slog posrednega izražanja, ki obvladuje celo besedilo (n. d. 177).

Po mnenju nekaterih teoretikov je to početje tvegano in je dopuščen celo dvom o možnostih vzpostaviti teorijo ironije (Hutcheon 1994: 4). Zato se bolj posvečajo opazovanju ironije v kontekstu.¹¹ Ironija je s tega stališča dejanje interpretacije (n. d. 5) in ironije ni, če je bralec ne razume kot ironijo (n. d. 6). Sama ni ne pravilna ne napačna, ampak je v službi široko zastavljenih interesov (n. d. 10). Njena kompleksnost izhaja iz dinamičnih in mnogostranih razmerij med besedilom v kontekstu, ironikom (avtorjem), interpretom in okoliščinami (n. d. 11), pri čemer ne gre zgolj za dekodiranje ironičnega pomena izjave, temveč je interpret tisti, ki izjavi pripiše ironijo. V tem smislu je namesto izraza »razumeti ironijo« predlagana formulacija »tvoriti ironijo« ali celo »ironija se zgodi« (n. d. 12). To vključuje dvoje: pomen, ki je drugačen od izrečenega, in vrednostno držo do izrečenega ter zamolčanega. Kot komunikacijsko dejanje jo lahko uporabi kdor koli, zato je njena narava transideološka (n. d. 15), vloga pa konstruktivna ali negativna (n. d. 16), saj je ironik lahko del sistema, ki ga utrjuje z ironijo, ali zunaj njega in ga z ironijo spodkopava (n. d. 17). Vedno se zgodi v diskurzu: njena semantična in sintaktična razsežnost ne more biti raziskana ločeno od socialnih, zgodovinskih in kulturnih vidikov njenega konteksta (n. d. 17). Običajna semantična definicija ironije, reči eno, misliti drugo, zato ne zadošča, saj ironija meji na neizrečeno in obenem vsebuje vrednotenje, posredno torej čustva

⁹ W. Booth v svojem delu *A rhetoric of Irony* uporabi za proces prepoznavanja ironije izraz *rekonstrukcija pomena* in ga opiše štiristopenjsko. Izbiro termina *rekonstruirati ironijo* obsežno utemeljuje: izraz opozarja predvsem na njeno kompleksnost (n. d. 37).

¹⁰ V besedilu, v katerem rekonstruiramo ironijo, je prepoznavna dvojnost pomena kot v primeru podobne race – zajca (to primerjavo si je Booth izposodil po Wittgensteinu in Gombrichu, n. d. 127). Njeno dojetje je hkratno.

¹¹ Linda Hutcheon je v delu *Irony's edge – The theory and politics of irony* (1994) poudarila predvsem kontekst in funkcijo ironije v njem.

(n. d. 37–38).¹² Če je sodba igriva ali humorna, ni ironična (n. d. 40). Ironija izključuje humor in je vedno polemična. Ker vključuje socialno interakcijo, je nujno povezana s hierarhijo in močjo kot kateri koli diskurz. Njena moč je v posrednosti (n. d. 41).

Ironija v Voduškovih sonetih

Sonet o uporabi križa spada v večsonetno celoto (Žerjal Pavlin 2008: 176) štirih sonetov z naslovom *Camõesova gostija*, ki vključuje besedila z naslovi *Uvod*, *Sonet o uporabi križa*, *Sonet o igralcu* in *Sonet o skesancu*. Objavljen je bil najprej v Ljubljanskem zvonu l. 1937 in nato v zbirki, v kateri so posamezna besedila te celote dobila tudi naslov.

Križ je v krščanskem kontekstu pomemben, središčni simbolni predmet. Pomeni odrešenikovo navzočnost in trpljenje (prim. Chevalier-Gheerbrant, 1995: 272–275), torej precej široko, obenem pa zelo natančno usmerjeno pomensko polje v izrazito nematerialne, religiozne plati človeškega življenja. Te so navezane na posameznikovo intimno dojetje metafizičnih vprašanj o življenju, onstranstvu, bogu in končni resnici. Prek simbola križ pomenijo obenem sprejemanje krščanskih vrednot, ki pa v nekem smislu presegajo prostor te vere in so lahko tudi občečloveške in brezčasne, denimo poštenje, ter spadajo na področje etosa. Nanašajo se na posameznikovo dojetje dobrega in zlega, sreče ter drugih etičnih kategorij, na njegovo hotenje to uresničiti in kako to storiti.

Nedvoumna, čeprav metaforična izenačitev samostalnika *križ* s samostalnikom *orodje* na samem začetku pesmi (1 *Križ je orodje*) pomeni prekrivanje njunih pomenskih polj. Duhovna veličina, ki je povezana s pojmom religiozno svetega, je tako degradirana na raven uporabnosti (3 *za lestev sem ga rabil*), obrtništvu, doseganja tuzemskih, razvidnih in otipljivih ciljev, kot so javno priznanje, premoženje in ugodna zakonska zveza (3 *do časti*, 4 *do bogastva in celo do žene*). Ti so prava izpovedovalčeva vrednota, saj prvoosebno razglašajo, da se je zanje potegoval, jih dosegel in se z njimi tudi postavlja (2 *glejte mene*). Vendar to zavestno stori v imenu in pod krinko religioznih vrednot, ki jih implicira križ kot krščanski simbol, kar potrjuje izenačitev iz prvega verza. Lirski subjekt izreka celo sodbo o tistih, ki ne ravnajo enako kot on (1 *kdor se ga boji*, 2 *kdor vlačí, je neumen*), temveč delujejo skladno z zahtevami vere in verskimi pričakovanji: vodi jih strah pred trpljenjem in obenem strpno prenašajo življenjske težave, kot je Kristus vlačil na sebi križ. S tem namiguje na lastno razsodnost in modrost in jo postavlja pred razumnost drugih. Obenem pa ne dopušča možnosti, da bi kdo drug deloval podobno (10 *ker ne maram z gledovanja*), in to celo prepreči (11 *mu res ni treba več na tleh sloneti*), s čimer razodeva svojo sebično tekmovalnost in pohlepno željo biti prvi.

V zadnji kitici križ ni več uporabljen metaforično. Njegova vloga je sicer predmet s simbolno vrednostjo, vendar je v tem primeru v službi dokazovanja zunanje pripadnosti krščanskim vrednotam in ne izraz notranje vere vanje, saj je očitno pomemben podatek o njem ta, da je zlat, da je videti veličasten in se sveti, torej predvsem, da je kar se da viden (14 *zlat in veličasten s prs zasveti*). Vse to so znamenja razkazovanja, ne pa notranje

¹² Avtorica poimenuje to posebnost ironije s sintagmo *ostri rob* (v angl. »cutting edge«).

naravnanih vrednot, kot so skromnost, ponižnost in želja po neopaznosti, h katerim stremi globoko verni posameznik, ki živi v skladu z nauki svoje vere.

Ironija besedila *Sonet o uporabi križa* »se zgodi« v soočenju dveh vrednostnih sistemov: religioznega in profanega. Lirski subjekt soneta svojega izjavlja prek posebnega, njemu lastnega razumevanja vloge svetega predmeta, kot je križ, in obenem prek odnosa do sebe v tem kontekstu, to je samohvale. Prvoosebna izpoved je v sebi zaokrožena in logično kaže možnost, kako utemeljeno in smiselno izrabiti vero za osebne, pragmatične cilje, to početje znati prikriti in biti ponosen na dosežek. Izpovedovalec, lirski subjekt, izbere za svoje osebne interese natanko tiste elemente vere, na katerih ta sloni, in jih uporabi diametralno: religiozna drža, ki prikriva posvetno, simbol, ki ne razodeva dejanske vere v smisel žrtvovanja, temveč prikriva skrb za sebično udobje, skromnost in ponižnost pred večnostjo, ki jo zamenjata pogum in samozavest imeti tuzemsko čast in bogastvo, intimno, ki postane javno.

Ne glede na stališče pri branju *Soneta o uporabi križa*, naj bo to stališče krščanskega prepričanja, racionalno razumevanje krščanske vere in njenih simbolov ali stališče občečloveških vrednot, zaidemo v neskladje. Vernik izrazi svojo versko opredeljenost z značilnimi atributi. Naravno in etično je, da jih okolica spoštuje in obenem predpostavlja, da so izraz iskrene pripadnosti vsemu, kar vera je, vključno z vrednostnim sistemom, ki ga implicira. Zato ne more biti sprejemljivo, da je vera dejansko ali simbolno kakor koli izkoriščena, saj se tak pristop presodi edinole kot zlorabo, akterja pa ovrednoti kot sprijenega in nepoštenega. Še manj sprejemljiva je izpovedovalčeva drža do lastnega delovanja, saj ga nedvoumno priznava in ne le, da v njem ne vidi nič spornega, celo ponosen je na svojo iznajdljivost. Mogoče je torej, da bralec zavrne dobesedni pomen besedila, saj zavrne etičnost takega ravnanja, in nato išče neizrečeno. Avtorjeva izbira za slovnično prvoosebno pripoved v sonetu nakazuje, da je za sporočevalca postavljen omejeni posameznik, razlagalec svojih stališč in vedenja ter da se avtor od njega idejno odmika. Za izjavo je neposredno odgovoren lirski subjekt sam, avtor besedila in morda tudi bralec pa se tako le od daleč soočata z njo.

Kakšen je socialni, zgodovinski in kulturni kontekst te izjave? Božo Vodušek je odrasel v številni družini z versko vzgojo in krščanskimi vrednotami (Kos 1980: 135), iz česar izhaja njegovo dolgoletno predano sodelovanje z verskimi institucijami ter publicistiko. Mnoge njegove pesmi in drugi zapisi ter dejanja razodevajo globoko premišljevanje o temeljnih verskih vprašanjih (prim. Snoj 2005:144–182), pa tudi o verskem okolju, ki ga je obdajalo (Kos 1980: 136). Naravno je, da se je v dvajsetih in tridesetih letih, na višku vsestranske družbene krize spraševal o vrednotah svojega, sicer izrazito meščanskega okolja. Z njimi je polemiziral in nanje opozarjal. Odgovor na vprašanje, ali izpovedovalčevo držo v *Sonetu o uporabi križa* podpira ali zavrača, morda ni smiselno. Besedilu ironijo lahko pripišemo, in sicer glede na svoj vrednotni svet, prepričanje in etos. V ospredju so prepoznavanje nasprotja, ki ga odpira besedilo, bralčevo poseganje v prostor tega nasprotja in njegovo idejno ter vrednostno soočenje z njim.

Sklep

Vodušek je radikalen mislec ne več področjih – jezikoslovnem, kulturnem, literarnem in religioznem (Kos 1980 in Snoj 2005). Tako je med drugim segel tudi na področje etosa v sodobni družbi. V strogo in klasično sonetno izročilo je vnesel ironijo. Njena moč v *Sonetu o uporabi križa* je v posrednosti, v dejstvu, da bralca sili k premišljevanju o neizrečeni resnici. Ironija nastaja v razmerju med besedilom in njegovim interpretom, ki skladno s svojo literarno kompetenco lahko zazna ironično držo izbranega besedila oziroma jo lahko pripiše danemu besedilu. Zgodovinski kontekst *Soneta o uporabi križa* je medvojno obdobje hude socialne krize, ki je izhajala iz neuspešnih poskusov uravnovesiti gospodarsko in politično sliko Evrope po prvi svetovni vojni. Človeškost, po kateri je klical ekspresionizem dvajsetih let 20. stoletja, je bila desetletje pozneje le še preživela ideja, nezmožna preusmeriti družbenozgodovinski tok, ki je vodil natanko do druge vojne katastrofe. Zunanja kriza se je razodevala v notranjem, vrednotnem svetu takratne družbe, katerega del so posameznikove odločitve v svojih najskrajnejših oblikah.

POVZETEK

Ironija je kompleksen proces, ki poteka med bralcem in besedilom na ozadju udeleženih kontekstov. Nekatere Voduškov sonete je mogoče brati kot ironične skladno z osebno ali družbeno veljavno etiko, izhajajoč iz besedilnega sveta, družbenih okoliščin ter literarnega razvoja Voduškovega pesnjenja.

Viri in literatura

- Booth, Wayne C., 1974: *A Rethoric of Irony*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Chevalier-Gheerbrant, 1995: Slovar simbolov.
- Filozofija (1995). Leksikon CZ. Ljubljana: CZ.
- Hutcheon, Linda, 1994: *Irony's edge (The theory and politics of irony)*. London: Routledge.
- Juvan, Marko, 1997: *Domači parnas v narekovajih: parodija in slovenska književnost*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Kmecl, Matjaž, 1983: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- Kos, Janko, 1987: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete in Partizanska knjiga.
- Kos, Janko, 2001: *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.
- Novak Popov, Irena, 1997: *Struktura in semantika sonetne metafore. Obdobja 16*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska Fakulteta.
- Snoj, Jože, 1970: *Odčarani, pa spet začarani svet*. Maribor: Založba Obzorja.
- Snoj, Marko, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Snoj, Vid, 2005: *Nova zveza in slovenska literatura*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Vodušek, Božo, 1980. *Pesmi*. Ljubljana: MK.
- Žerjal Pavlin, Vita, 2008: *Lirski cikl v slovenski poeziji 19. in 20. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- <http://sl.wikipedia.org/wiki/Ironija>. 26. 10. 2014.
- <http://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/2340240/ironija?View=1&Query=ironija>. 2. 11. 2014.

ravni – osnovno ali višjo –, v kateri želijo sodelovati pri pouku slovenščine. Analiza je pokazala, da se za višjo raven odločajo dijaki, ki raje berejo, ki pišejo umetnostna besedila (predvsem poezijo), ki so nasploh dovzetnejši za književnost (in imajo slovenščino radi). Nivojskega pouka so sicer dijaki vajeni že iz osnovne šole (tri ravni v 8. in 9. razredu: nižja, osnovna in višja raven) in iz prvega letnika pri tujih jezikih (osnovna in višja raven), zato pri slovenščini taka oblika pomeni učinkovito povezavo med osnovno in srednjo šolo, med katerima pogosto zeva preglobok prepad.

Dijaki so bili že pred tem seznanjeni z učnim načrtom oddelka, ki sta ga skupaj pripravila oba učitelja, predvidena za delo v oddelku. Učni načrt za obe nivojski skupini se ne razlikuje glede na pričakovane dosežke znanja (rezultate) in cilje, ampak se razlikujeta predvsem v poti, po kateri dijaki dosežejo cilje, ter v sestavi nekaterih tematskih sklopov (višja raven). Pouk poteka v dveh manjših skupinah (15 oz. 16 dijakov), kar omogoča (učinkovitejšo) uporabo različnih didaktičnih strategij (oblik in metod dela), več samoiniciativnega dela dijakov, aktivnejše vključevanje izobraževalno-komunikacijske tehnologije in večjo pestrost didaktičnih vsebin – predvidoma predvsem za višjo nivojsko skupino. Nivojskost pa v nobenem primeru ne pomeni različnosti kriterijev preverjanja in ocenjevanja znanja.

Taka oblika pouka je za šolo (in dijake) ustrenejša zaradi individualno usmerjenega pouka, ki bolj (in zaradi manjših skupin) omogoča učinkovitejše doseganje standardov znanja. Dijaki niso le prejemniki informacij, ki jih morajo reproducirati, ampak postanejo soodgovorni za lastni proces pridobivanja znanja.

Preglednica prikazuje nekaj primerov učnih vsebin, ki so za obe nivojski skupini enake, a pri višji nekoliko poglobljene in predvsem pridobljene po drugačni poti.

▾ **Preglednica 1:** Primeri obravnave posameznih učnih vsebin po nivojih

Učni sklop	Osnovna raven	Višja raven
SLOVENSKA ROMANTIKA (2. letnik, šolsko leto 2011/12)	»Klasični« govorni nastop, F. Prešeren: <i>Krst pri Savici</i> (predstavitve avtorjevega življenja in dela, literarnega obdobja slovenske romantike, notranja in zunanja zgradba besedila s povzetkom vsebine, utemeljeno mnenje o prebranem)	Skupinski govorni nastopi (ali v dvojicah) z razširjeno problematiko – <i>Črtomir med poganstvom in katolicizmom</i> (primerjalno F. Prešeren: <i>Krst pri Savici</i> + D. Smole: <i>Krst pri Savici</i>)
1. Slovenska romantika		
2. Prešeren: Hčere svet		
3. Prešeren: Slovo od mladosti		
4. Prešeren: Sonetje nesreče		
5. Prešeren: Sonetni venec		
6. Prešeren: Krst pri Savici		
7. Prešeren: Pevcu		
8. Prešeren: Nezakonska mati		
9. Prešeren: Zdravljica		
10. Prešeren: Neiztrohnjeno srce		
11. Preverjanje znanja		
12. Govorni nastopi		

Učni sklop	Osnovna raven	Višja raven
<p>OD BESEDE PREK SLOVARJEV DO BESEDILA (2. letnik, šolsko leto 2011/12)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tvarna stran besed 2. <i>Tvarna stran izgovorjenih besed; tvarna stran zapisanih besed</i> 3. Slovarji 4. Uporaba <i>Slovarja slovenskega knjižnega jezika</i> 5. Besedilo 6. Dvogovorna besedila; pogajalni pogovor 7. Enogovorna besedila; <i>referat</i> 8. Pripovedovalna besedila; publicistično besedilo 9. Reportaža 10. Življenjepis 11. <i>Javno obvestilo, vabilo, zahvala, opravičilo</i> 12. Preverjanje znanja 13. Pisno ocenjevanje znanja – branje in razčlenitev neumetnostnega besedila 14. Analiza pisnega ocenjevanja znanja 	<p>Obravnava tematskega sklopa – branje in razčlenitev neumetnostnega besedila (publicistično besedilo)</p>	<p>Razredni projekt – samostojni izbor besedila (iz tiskanih ali elektronskih medijev), analiza, interpretacija, tvorjenje nalog različnih jezikovnih ravnin, naloga tvorjenja NUB, določitev kriterijev vrednotenja ...; reševanje, kritični prijatelj, analiza ...</p>
<p>SLOVENSKA KNJIŽEVNOST MED OBEMA VOJNAMA (3. letnik, šolsko leto 2012/13)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Slovenska književnost v prvi polovici 20. stoletja 2. Kosovel: Slutnja/Balada 3. Kosovel: Ekstaza smrti/Nokturno 4. Kosovel: Pesem št. X/Kons 5 5. Pregelj: Matkova Tina 6. Grum: Dogodek v mestu Gogi 7. Prežih: Boj na požiralniku/Samorastniki 8. Miško Kranjec: Režonja na svojem 9. Bartol: Alamut 10. B. Vodusek: Oljčni vrt/Bleščeča tihota visokega dne/Vodnik: Pomladna pesem/Večerni oblaki 11. Kajuh: Bosa pojdiva/Bor: Srečanje 12. Balantič: Zasuta usta/Nečisti čas/Hribovšek: Jabolko na mizi/Osamelost 13. Preverjanje znanja 	<p>Branje in razčlenitev UB: Slavko Grum: Dogodek v mestu Gogi (učni list)</p>	<p>Besedilna naloga esejskega tipa: MONTAŽNA SCENA GOGOVSkih TRAVM (Pojasnite razmerje med dialogom in didaskalijami. Kako je zgrajeno dogajalno prizorišče? Zakaj se je Grum odločil za to? Kako se v montažni postavitvi izražajo gogovske osebnosti? Katera je njihova skupna lastnost? Izberite eno izmed oseb, opišite njeno zgodbo in se do nje moralno opredelite.)</p>

Učni sklop**SLOVENSKA MODERNA (3. letnik, šolsko leto 2012/13)**

1. Slovenska moderna
2. Kette: *Na trgu*
3. Murn: *Pesem o ajdi ali Ko dobrave se mrače*
4. Župančič: *Duma ali Ti skrivnostni moj cvet*
5. Cankar: *Hiša Marije Pomočnice*
6. Cankar: *Gospod stotnik/Kostanj posebne sorte*
7. Cankar: *Pohujšanje v dolini šentflorjanski*
8. Cankar: *Kralj na Betajnovi*
9. Gradnik: *Pisma (1., 5., 7.)*
10. Zofka Kveder: *Misterij žene*
- 11. Govorni nastopi**
12. Preverjanje znanja
- 13. Pisno ocenjevanje znanja – esej (Cankar: Kralj na Betajnovi, Pohujšanje v dolini šentflorjanski)**
14. Analiza pisnega ocenjevanja znanja
- 15. Ustno ocenjevanje znanja**

Osnovna raven

Življenje in delo Ivana Cankarja (ogled filma, vir: <http://gradiva.txt.si/slovenscina/slovenscina-za-gimnazije-srednje-sole/3-letnik/modena/-ivan-cankar-na-klanacu/o-avtorju-74/>); reševanje učnih listov s pomočjo svetovnega spleta, predstavitev, vrednotenje)

Višja raven

Zakaj je ustvaril bog (Cankar) dolino šentflorjansko? – vodena debata o Cankarjevi kritični drži do slovenskega malomeščanstva (družbene razmere, motivno-tematska zasnova del, biografski elementi ...): učitelj moderator, dijaki razpravljalci

Dijaki imajo po dogovoru z učiteljem slovenščine možnost menjave nivojske skupine ob koncu prvega ocenjevalnega obdobja oz. šolskega leta, če njihova pričakovanja niso izpolnjena oz. niso zadovoljni z učnimi rezultati, načinom dela ipd. Na II. gimnaziji se je v štirih letih »zgodila« samo ena menjava nivojske skupine (z osnovne ravni na višjo), praviloma namreč dijaki ostanejo pri prvotno izbrani skupini.

2 Osrednji del

Osrednji del prispevka predstavlja nekatere didaktične modele učnega procesa v višji nivojski skupini, sklop pod delovnim naslovom *Književnost na robu literarnega kanona*, raziskovalne naloge, naloge esejskega tipa in skupne razredne projekte.

2.1 Razredno projektno učno delo

Dijaki so namesto klasičnih govornih nastopov (ki so obvezna sestavina ocenjevanja v splošnem programu) s podrobno predstavitvijo avtorja, književnega obdobja, v katerem je nastalo delo, ter z analizo notranje in zunanje zgradbe literarnega dela opravili manjše raziskovalno-problemske projekte na različne književne teme (preglednica 1) z uporabo znanja osnov raziskovalnega dela.

Cilj projektnega učnega dela je bil razširiti in povezati branje leposlovja z različnimi vidiki njegovega sprejemanja (literarna teorija, literarna zgodovina, filmske uprizoritve), predvsem pa osvetliti teme z lastnimi interpretacijami (dialoškost branja). Pri tem so se dijaki navajali na delo z viri (uporabljali so različne tehnike zbiranja podatkov in virov), na učinkovito interpretacijo in sintezo podatkov ter prepoznavali uporabnost in vrednost podatkov, kar je ena od Marzanovih taksonomskih stopenj znanja.²

Končni rezultat projektnega učnega dela ne pomeni glavnega cilja projektnega dela, temveč je le sredstvo za doseganje določenih vzgojno-izobraževalnih ciljev. V tem je bistvena razlika med projektnim učnim delom in projekti. Cilj je le motivacijski naboj za povečano dejavnost dijakov. Nekateri dijaki so projektne učne naloge tako izdelovali v dvojicah, predstavitev pa so potekale v obliki delavnic pod vodstvom dijakov. Tako so bili v projekt vsakič vpeti vsi dijaki v skupini.

Pri projektnem učnem delu uporabimo tematsko-problemski pristop. Nalogo zastavimo v obliki problema, ki ga skozi faze projekta rešujemo in pripeljemo do konkretnega izdelka (poročilo, predstavitev, esej). Pri tem je treba reševati problem celovito in prestopiti meje posameznih učnih predmetov. Vsebina, ki jo postavimo kot problem, je vzeta »iz življenja« in je resnična (vseživljenjsko učenje). Pri povezovanju teorije in prakse dejavnost pogosto seže tudi iz šolskega prostora in okvirov klasičnega pouka (knjižnice, arhivi, filmska produkcija, svetovni splet).

↘ **Preglednica 2:** Književnost – raziskovalno-problemski projekti

Naslov književnega dela	Tema raziskovalnega projekta
Prešeren: Poezije	Literarni vplivi na pesništvo Franceta Prešerna
F. Prešeren: Krst pri Savici D. Smole: Krst pri Savici	Črtomir med poganstvom in katolicizmom
J. Turnograjska: Nedolžnost in sila	Prva slovenska pisateljica ali zgolj trivialna avtorica?
Gogolj: Revizor Molière: Tartuffe	Kritika družbe v komediji značajev
Zola: Beznica	Blišč in beda pariškega predmestja
Jurčič: Veronika Deseniška	Slovenska tragedija v obdobju med romantiko in realizmom
Kratka proza slovenskega realizma	Razvoj slovenske kratke proze od realizma do ekspresionizma
Tavčar: Cvetje v jeseni	Cvetje v jeseni v romanu in na filmskem platnu – primerjalna analiza
Levstik: Popotovanje iz Litije do Čateža + Martin Krpan z Vrha	Levstikov model slovenskega pripovedništva v teoriji in praksi

² V: R. Marzano in sod., 1993; priredili Z. Rutar Ilc in S. Sentočnik.

2.2 Književnost na robu literarnega kanona

Tako naslovljeni učni sklop je nastal na predlog dijakov in obravnava književnost, ki je glede na učni načrt obrobnega značaja, zanje pa nikakor ne nepomembna. Izjema je le perzijska lirika, ki se jo obravnava v prvem letniku v sklopu orientalske književnosti, ostali izbor pa nosi značilnosti fantastične mladinske književnosti, ki je ni v učnem načrtu za gimnazije (npr. t. i. vampirska in čarovniška književnost, fantazijski svetovi – Richelle Mead: Vampirska akademija, Stephenie Meyer: Somrak, J. K. Rowling: Harry Potter, Tolkien: Gospodar prstanov). Tvrstna književnost je med srednješolci (predvsem dekletih) še vedno precej priljubljena. Organizacija pouka (manjše skupine) to omogoča, kajti precej manj ur je namenjenih ustnemu ocenjevanju znanja, obravnavana snovi pa ob večjem deležu dijakov poteka hitreje in učinkoviteje.

Ko se otroci kot bralci razvijajo, preidejo različne faze branja (npr. obvezna faza branja trivialne književnosti), dokler se kot bralci dokončno ne oblikujejo. Izbor dijakov (preglednica 3) kaže na (še vedno močno prisotno) priljubljenost množične književnosti, ki je v precejšnji meri sicer še vedno dokaj trivialna oz. na meji trivialnosti, a prav zaradi bralnega razvoja ravno tako pomembna (vampirska književnost, okultna čarovniška dela). Tudi če otroci berejo trivialno književnost, je to še vedno bolje, kot da ne berejo, sposobnejši bralci pa bodo slej ko prej znali ločiti zrnje od plev oz. prepoznati in oblikovati lastna merila za vrednotenje književnosti.

Dijaki v obravnavanem tematskem sklopu delujejo medpredmetno in interdisciplinarno; raziščejo zgodovinske, literarnozgodovinske in socialne okoliščine nastajanja besedil, njihov vpliv na poznejše (književne) rodove in povežejo besedno umetnost tudi s filmom. Avtonomni pa niso samo pri izbiri teme, ampak tudi pri načinu predstavitve (bralne delavnice, predstavitve na prosojnicah in s filmskimi odlomki, učni listi ob poslušanju/gledanju, literarno ustvarjanje in poustvarjanje).

▾ **Preglednica 3:** Izbrani tematski sklopi v projektu Književnost na robu literarnega kanona

Tema (delo v dvojicah)

.....
Sodobna vampirska književnost

Fantastični Tolkienov svet fantazije

Perzijska lirika

Prezrta mladinska književnost

2.3 Raziskovalne naloge

Osnove raziskovalnega dela v prvem letniku obsegajo spoznavanje metodologije raziskovalnega dela in poklica raziskovalca. Vključujejo tudi obisk in praktično delo v znanstvenoraziskovalni ustanovi. Dijaki, ki že imajo izkušnje, lahko pod vodstvom mentorjev začnejo s samostojno raziskavo.

Vsi dijaki v projektno-raziskovalnem oddelku so v okviru ur obveznih izbirnih vsebin in projektne učnega dela deležni sistematičnega podajanja

ja osnov raziskovalnega dela in spodbujanj v smeri, da tudi sami napišejo raziskovalni esej ali raziskovalno nalogo. Načrtovanje raziskave se začne v drugem letniku in konča z zagovorom eseja oz. naloge v tretjem letniku. Vsak dijak v tem okviru zapiše svoj načrt raziskovalnega dela (raziskovalno področje, tema, mentor), terminski načrt, usklajen z obveznostmi njegovega mentorja, do konca drugega letnika odda v celoti napisan esej ali raziskovalno nalogo (dogovor z mentorjem), po dogovoru z mentorjem nadaljuje z raziskavo v tretjem letniku in jo javno predstavi.

In kaj sploh je raziskovalna naloga? Martin Mulej piše: »Raziskovalna naloga je pojem, ki se navezuje na raziskovanje. Njegova opredelitev je 'iskanje novih spoznanj', ki so po vsebini ali metodi nova (izvirna) vsaj za avtorja/ico/je/ice. V raziskovalni nalogi torej avtorji poskušajo pridobiti in izraziti za njih nova spoznanja in pri tem uporabiti metode, kot so laboratorijski in drugi poskusi, proučevanje pisnih virov, pogovori z izkušenimi ljudmi, drugimi poznavalci raziskovalne tehnike ipd.«³

Raziskovalna dejavnost od dijakov zahteva poglobljen pristop k izbrani snovi in poteka individualno (postavitev teze raziskovalne naloge, raziskovanje in zbiranje podatkov, preučevanje virov in literature, vnašanje in obdelava podatkov, sinteza in oblikovanje naloge). Učitelj mentor prevzema vlogo usmerjevalca dela in informatorja (o podatkih, virih, metodah raziskovalnega dela ipd.).

Raziskovalne naloge pomembno prispevajo k povečanju kakovosti in trajnosti znanja, spodbujajo širjenje nabora znanj, procesov in veščin ter razvijajo samostojno, ustvarjalno in kritično mišljenje ter presojanje, kar naj bi se odrazilo v usposobljenosti za dovolj samozavestno spopadanje z življenjskimi težavami in za njihovo reševanje. Kot piše Mariza Skvarč, teh ciljev ni mogoče doseči, če poučevanje poteka le kot prenašanje znanja, pri čemer je učitelj prenašalec in učenec sprejemnik, ampak mora biti poučevanje ustvarjanje okoliščin za odkrivanje in izgrajevanje znanja, pri čemer je učitelj predvsem usmerjevalec in spodbujevalec.⁴

V preglednici 4 so navedeni naslovi raziskovalnih nalog s področja slovenščine, ki so jih opravili dijaki v projektno-raziskovalnem oddelku.

▾ **Preglednica 4:** Raziskovalne naloge pri slovenščini (2. letnik, višja raven)

Naslov raziskovalne naloge

Vampirski književnost od grofa Dracule do Edwarda Mullena

Črtomir med poganstvom in katolicizmom – primerjava in razvoj Črtomirjevega lika (pri Francetu Prešernu in Dominiku Smoletu)

*Naloga je bila najprej pripravljena v obliki govornega nastopa, nato pa razširjena v raziskovalno nalogo.

Grumov *Dogodek v mestu Gogi* med modernim in tradicionalnim

Budizem v književnosti

³ Mulej, 2007.
⁴ Skvarč, 2004.

2.4 Naloge esejskega tipa

Naloge esejskega tipa pri pouku književnosti so usmerjene v višje spoznavne cilje (z njimi ne preverjamo le poznavanja osnovnih dejstev) in omogočajo razvijanje višjih taksonomskih stopenj po Bloomovi taksonomiji znanj. Dijaki z njimi ne le spoznavajo in usvajajo literarnovednega znanja (poznavanje, razumevanje), ampak ga predvsem uporabljajo in nadgrajujejo – prehajajo od preprostega do kompleksnega od konkretnega do abstraktnega (uporaba, analiza, sinteza, vrednotenje).

Dijaki tako samostojno zaznavajo in opredeljujejo probleme ter iščejo poti za njihovo reševanje. Tako dijaki vsebinske cilje nadgrajujejo in povezujejo s procesnimi znanji – poudarek je na ustvarjanju, sodelovanju, raziskovanju, izpopolnjevanju, razširjanju vsebinskih znanj – da postanejo pomembna za življenje, tj. vseživljenjska znanja.⁵

Naloge esejskega tipa veliko prispevajo k razvijanju kompleksnega znanja (znanja na kognitivnem, verbalnem, socializacijskem, motoričnem in kompenzatornem področju ter na področju samourejanja) in problemskega znanja (prepoznavanje in oblikovanje problema, preverjanje podatkov, izbiranje strategij reševanja, uporaba znanja ter miselnih veščin).

Dijaki se ob tovrstnih nalogah vseskozi pripravljajo tudi na pisanje šolskega eseja; privajajo se različnih načinov razvijanja teme (pojasnjevanje, opredeljevanje, ovrednotenje, primerjanje, utemeljevanje itn.), navajanja podatkov iz besedila (in citiranja) oz. sklicevanja na besedilo, povzemanja in strnjenja vsebine, predvsem pa na lastno identifikacijo z besedilno (književno) stvarnostjo.

Dijaki v krajših esejskih besedilih razvijajo književnorecepcijske zmožnosti, katerih razvijanje je temeljni cilj srednješolskega pouka književnosti. Kot piše Boža Krakar Vogel, naj bi dijak v esejski nalogi pokazal bodisi zmožnost literarnega branja (lastne interpretacije leposlovnega besedila na ravni doživljanja, razumevanja, vrednotenja in izražanja) bodisi zmožnost literarnega raziskovanja (primerjalno problemskega obravnavanja prebranih književnih del) na ravni primerjanja, razvrščanja, sklepanja in vrednotenja.⁶

Preglednica prikazuje nekaj primerov nalog esejskega tipa, ki so jih dijaki pisali v drugem letniku.

▾ **Preglednica 5:** Primeri nalog esejskega tipa

Primeri nalog esejskega tipa

.....
Heinrich Heine: Lorelei

Ali je ljubezen lahko tako močna, da vodi v pogubo? Pojasnite svoje razumevanje usodne ljubezni, povzemite zgodbo o Lorelei in ovrednotite osrednji ženski lik. Ali je Lorelei usodna ženska ali ne? Zakaj? Svoje mnenje utemeljite.

⁵ O tem pišeta Sentočnik in Rutar Ilc (2001).

⁶ Krakar Vogel, gradivo je dostopno na svetovnem spletu.

Primeri nalog esejskega tipa

France Prešeren: Nezakonska mati

Pojasnite družbeni odnos do nezakonskih mater v času Prešernovega življenja (citati). Ta odnos primerjajte z današnjim. Navedite, kdo (v pesmi) ne odobrava materine nezakonske zveze in zakaj. Predstavite odnos nezakonske matere do otroka (citati) in besedilu napišite izviren naslov.

Motiv pevca v Prekopu in Neiztrohnjenem srcu

V pesnitvah *Prekop* in *Neiztrohnjeno srce* Prešeren obravnava poetološko tematiko. Opišite »zgodbo« pevca iz *Prekopa* in pojasnite, kako se zgodba motivno nadaljuje v pesmi *Neiztrohnjeno srce*. Obema pesnitvama določite književno vrsto (zvrst) in svoje mnenje utemeljite. Primerjalno opišite tudi zunanjo zgradbo pesnitev in razložite, v katero Prešernovo ustvarjalno obdobje ju uvrščamo. Katere značilnosti obdobja kažeta pesnitvi?

2.5 Skupni razredni projekti

Dijaki projektno-raziskovalnega oddelka so v šolskem letu 2010/11 izvedli tri celoletne razredne projekte – izdaja pesniške zbirke *Preklopi na molto grave* (sodelovalo je osem dijakinj), uprizoritev avtorske stand up komedije *5deklet.net?* (sedem dijakinj) in uprizoritev komedije *Bolniška* v okviru projekta *Oživiljene besede spomina – Oblivion*, ki je potekal skupaj s varovanci Doma Danice Vogrinec Maribor (štiri dijaki in trije starostniki).

V šolskem letu 2011/12 so dijaki višje ravni pripravili dva večja projekta (preglednica 6): lastno gledališko predstavo, sestavljeno iz individualnih zapisov, razmišljanj o temah, s katerimi je prežeto njihovo življenje in so zato jim najbližje (šola, prijatelji, starši, ljubezen, prijateljstvo). Dijaki so »kolaže« zlepili v celoto (kar je na odru potekalo v obliki samostojnih monologov), napisali vmesno povezovalno besedilo (rdečo nit predstave) in predstavo opremili z glasbo, scenografijo, kostumografijo itn., skratka iz ustvarjanja dramske predloge so prešli vse faze ustvarjanja gledališke predstave do končne postavitve na oder in uprizoritve. Tako so se uresničevali tudi cilji »gledališke vzgoje«: vpeljevanje mladih v svet gledališke igre, pri čemer najdejo svoje ustvarjalne potenciale, privzganje odgovornosti in delovnih navad ter navajanje na medsebojno sodelovanje (tudi medgeneracijsko) in javno nastopanje.

Prav tako so dijaki nadaljevali s pisanjem umetnostnih besedil (pesmi in krajših pripovednih sestavkov, pesmi v prozi itn.), kar je ob koncu leta izšlo v razredni knjižni zbirki. Ob »prostih pesniških oblikah« so se preizkušali tudi v pisanju klasičnih oblik, npr. soneta, gazele, glose, oktave, s čimer so pridobivali literarnovedno znanje (metrična shema, rima, notranja in zunanja zgradba, sporočilnost, motivi in teme).

⁷ Avtor Drago Meglič.

▾ **Preglednica 6:** Skupni razredni projekti projektno-raziskovalnega oddelka

Šolsko leto 2010/11	Šolsko leto 2011/12
<i>Preklopi na molto grave</i> (pesniška zbirka)	Pesniška zbirka
<i>5deklet.net</i> (gledališka predstava)	Gledališka predstava
<i>Bolniška</i> (gledališka predstava v okviru projekta <i>Oživiljene besede spomina – Oblivion</i>)	

Pesniška zbirka *Preklopi na molto grave* je bila poimenovana po verzu v pesmi *Tempo* dijakinje Alje Lapuh. Pesem prilagam z avtoričinim dovoljenjem.

Alja Lapuh: Tempo

Ko bi ti lahko
z golo roko
izdrila srce.
Še bijoče.
Ne bi ga prebodla.
Le opazovala
bi ga.
In se spraševala,
kaj naredi, ko začuti mene.

Gotovo preklopi
na molto grave.
Nikoli na presto.

Sklep

Uvedba nivojskega pouka pri slovenščini v program splošne gimnazije povzroča številne polemike, praksa s projektno-raziskovalnim oddelkom pa dokazuje, da nivojski pouk prinaša več prednosti kot slabosti; ne le da dijaki višje ravni svoje znanje pridobivajo kompleksno in procesno, ampak so (so) odgovorni tudi za lastni učni proces.

Pouk v manjši skupini omogoča aktivnejše delo, višjo stopnjo dijakove udeležbe in sodelovanja v fazi oblikovanja učnega procesa in ažurno povratno informacijo. Pestrost didaktičnih strategij (oblik in metod dela), uporaba različnih virov informacij, interdisciplinarnost in medpredmetno povezovanje pa prispevajo k večji motiviranosti in pridobivanju znanja za življenje (vseživljenjsko učenje).

Izkušnje z nivojskim poukom so se kot učinkovita praksa pokazale tudi pri izvajanju različnih projektov, projektne učnega dela in raziskovalnega dela. Menim, da nivojski pouk slovenščine lahko postane uspešna stalnica gimnazijskega izobraževanja, toda nujno moramo prestaviti meje, ki so jih

v neposrednih proizvajalcih (predvsem učiteljih slovenščine) postavili pred-sodki. Nivojski pouk ne znižuje ravni zahtevnosti gimnazijskega izobraževanja in ne povečuje (vsebinske) obremenjenosti dijakov, temveč pomeni priložnost in izziv, da se poučevanja lotimo drugače, da horizonte pričakovanj dijakov (in staršev) prestavimo višje in da na jezik in književnost gledamo širše.

Pouk v projektno-raziskovalnem gimnazijskem oddelku dopušča šolam veliko stopnjo avtonomije, avtonomen pa je v svojem izvajanju programa lahko tudi učitelj (in prav tako dijaki); avtonomija učitelja ne pomeni samo večje strokovne samozavesti, temveč tudi privlačnejši, učinkovitejši in za dijake zanimivejši pouk.

∟ POVZETEK

V šolskem letu 2010/11 je II. gimnazija Maribor v svoj izobraževalni program uspešno uvedla projektno-raziskovalni oddelek, ki v tradicionalni gimnazijski program prinaša številne novosti: fleksibilni urnik, diferenciacijo pouka (nivojski pouk) pri tujih jezikih (osnovna in višja raven), v programu načrtovane razredne, šolske, državne in meddržavne projekte, uvajanje projektnega učnega dela in osnov raziskovalnega dela ter obvezno izdelavo raziskovalne naloge.

Od šolskega leta 2011/12 je za projektno-raziskovalni oddelek bistveno spremenjen tudi pouk slovenščine – poteka (istočasno) v dveh manjših skupinah z dvema različnima učiteljema na dveh ravneh (osnovni in višji), pri čemer se cilji in pričakovani dosežki ne razlikujejo, temveč se razlikuje predvsem pot, po kateri dijaki dosežejo cilje.

Dijaki višje ravni – raven so si ob koncu prvega letnika izbrali prostovoljno, upoštevaje tudi predlog učitelja – ob višji stopnji samoiniciativnosti v večji meri sodelujejo v učnem procesu, literarno ustvarjajo in poustvarjajo ter učno vsebino spoznavajo (tudi) z ustvarjanjem manjših (razrednih) projektov. Prispevek prikazuje nekaj praktičnih modelov pouka z dijaki na višjem nivoju ter nastavkov za delo v prihodnjem šolskem letu (3. letnik).

Ključne besede: gimnazija, diferenciacija, nivojski pouk, slovenščina, osnove raziskovalnega dela, projektno učno delo.

Viri

- Rutar Ilc, Zora, 1999: Nova kultura preverjanja znanja. Zupan, Anka (ur.): *Modeli poučevanja in učenja. Zbornik prispevkov*. Portorož: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Rutar Ilc, Zora, 2000: Procesni pristop pri poučevanju in preverjanju znanja. Zupan, Anka, Turk Škraba, Mira (ur.): *Modeli poučevanja in učenja. Zbornik prispevkov 2000*. Portorož: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Sentočnik S., Rutar Ilc, Z., 2001: Koncepti znanja, učenje za razumevanje. Zupan, Anka, Turk Škraba, Mira (ur.): *Modeli poučevanja in učenja. Zbornik prispevkov 2001*. Portorož: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Marentič Požarnik, Barica, 1998: Kako pomembna so pojmovanja znanja, učenja in poučevanja za uspeh kurikularne prenove (prvi del). *Sodobna pedagogika* 3/49. 244-261.
- Skvarč, Mariza, 2004: *Od načrtovanja do preverjanja in ocenjevanja znanja kemije v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Krakar Vogel, B. 1995: *Maturitetna pisna naloga esejskega tipa (maturitetni esej) iz književnosti – pisanje, ocenjevanje*. [Uporabljeno 1. 2. 2012]. Dostopno na <http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat1/040/77c04.HTM>.
- Krek, Janez, Metljak, Mira (ur.), 2011: *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- *Projektno učno delo dijakov PRO gimnazijskega oddelka v šolskem letu 2010/2011*. Interno gradivo II. gimnazije Maribor, 2010.
- *Projekt: Oživiljene besede spomina – Oblivion*. Interno gradivo II. gimnazije Maribor, 2010.
- *Vodnik PRO – gimnazijski oddelki*. Interno gradivo II. gimnazije Maribor, 2010.
- *Priročnik za mlade raziskovalce*. Interno gradivo II. gimnazije Maribor, 2009.

strategij pustimo dovolj ustvarjalne svobode in da jih spodbujamo h kritičnemu premisleku o njihovi uporabnosti. Bolj kot urjenje posameznih strategij oz. njihovih korakov se mi zdi pomembno, da si dijaki začnejo zastavljati vprašanja: *kako se učim, kako lahko izboljšam svoj način učenja, kaj bi bilo dobro spremeniti, kaj je vredno ohraniti.*

V prikazanem modelu obravnave besedilnih vrst sta vključeni dve bralni strategiji, in sicer strategija VŽN in Paukova strategija.

1.1 Strategija VŽN je kompleksna¹ bralna strategija (Pečjak 2002), uporabna je tako za samostojno delo kot za delo z vsem razredom, omogoča aktivnost vseh učencev, njeno uporabo lahko navežemo na učbeniška besedila in drugo delovno gradivo. Strategiji daje okvir tabela s tremi kolumnami, ki nakazujejo potek dela in vsebujejo tri vprašanja.

..... Kaj že vem? Kaj želim izvedeti? Kaj sem se naučil?

Strategija omogoča povezovanje starega znanja z novim, kar izboljšuje zapomnitev, s postavljanjem vprašanj dijak osmišlja učenje, povečuje se njegova motivacija za učenje. Strategija VŽN je uporabna je le za vsebine, o katerih imajo dijaki že predznanje.

Navodila za »uporabo« strategije VŽN

List v zvezku razdeli na tri stolpce, kot kaže gornja tabela.

Dejavnosti pred branjem

- Seznanjeni se s temo izhodiščnega besedila.
- V prvo kolono zapiše že znane podatke o dani tematiki v obliki ključnih besed/besednih zvez.
- Postavi in zapiše konkretna vprašanja o tem, kaj bi si želel izvedeti iz besedila (druga kolona).

Dejavnosti med branjem

- V besedilu (po)išči odgovore na zastavljena vprašanja.
- Ključne informacije podčrtaj.

Dejavnosti po branju

- Zapiše odgovore na zastavljena vprašanja v tretjo kolono tabele.
- Preglej izhodiščne informacije (kolona 1) in ugotovi, ali so pravilne/skladne z na novo pridobljenimi informacijami.
- Ugotovi, ali si v besedilu našel tudi informacije, ki jih nisi predvidel. Zapiše jih v tretji stolpec.
- Ugotovi, ali si našel v besedilu odgovore na vsa zastavljena vprašanja. V nasprotnem primeru poišči odgovore v drugih virih.

1.2 Paukova strategija je dobila ime po avtorju Walterju Pauku; objavil jo je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Uporabljamo jo pri samostojnem delu z besedili, pri učenju iz učbenikov ali drugih virov. Strategi-

¹ Kompleksne bralne učne strategije so tiste strategije, ki vodijo učence skozi bralni proces; zajamejo dejavnosti pred branjem, med branjem in po njem (Pečjak 2002).

ja ima grafični okvir in vodi učenca pri iskanju bistvenih idej in pomembnih podrobnosti v besedilu, obenem pa mu olajša zapomnitev teh informacij (Pečjak 2002).

Navodila za »uporabo« Paukove strategije

Prazen list s črto razdeli na dve koloni.

Prvo branje besedila

- Besedilo pozorno preberi v celoti (če je krajše).
- Če je besedilo daljše, ga razdeli na smiselne dele.

Drugo branje in zapis pomembnih podatkov v levo kolono

- Še enkrat preberi besedilo/del besedila in podčrtaj bistvene ideje in pomembne podrobnosti (besede, besedne zveze, bistvene dele povedi).
- Podčrtane dele besedila zapiši (s svojimi besedami) v levi stolpec.

Zapis ključnih besed v desno kolono

- Ko končaš zapis v levi koloni, v desni stolpec zapiši le najpomembnejše ključne besede ali besedne zveze.

Ponavljanje

- List prepogni ali prekrij levo stran in s pomočjo desnega stolpca (ključnih besed/besednih zvez) ponavljaj snov.
- Če imaš težave, si pomagaj z zapisi na levi strani.
- Če ugotoviš, da ob izpisanih informacijah snovi ne moreš ustrezno obnoviti, lahko v levi ali desni stolpec dodaš še kakšno informacijo iz izvirnega besedila.
- Ponavljaj toliko časa, dokler snovi ne obvladaš.

3 Informacijsko-komunikacijska tehnologija in poučevanje besedilnih vrst

Za izvedbo tematskega sklopa morajo biti izpolnjeni tehnični pogoji: učenci kot učni pripomoček uporabljajo tablične računalnike, možna je tudi izvedba v računalniški učilnici, če za to ni možnosti, lahko posamezne učne situacije, za katere je potrebna raba računalnika, dijaki opravijo kot domačo nalogo.

Pričakovani dosežki: dijaki znajo uporabljati (tablične) računalnike, znajo dostopati do internetnih gradiv, e-gradiva znajo kritično ovrednotiti, ob srečevanju z nalogami v maturitetnih polah (tvorba besedilnih vrst) /e-gradivo/ se seznanijo z maturitetnimi standardi znanja.

4 Obravnava besedilnih vrst

4.1 Uradni dopis

Uvodna motivacija

Motivacijski pogovor na temo pomembnosti obravnavane tematike: Z dijaki se pogovorimo o tem, v katerih življenjskih okoliščinah bi lahko uporabili znanje o uradnem dopisu.

- a) Dijakom ob zglednem besedilu v učbeniku predstavimo zgradbo uradnega dopisa in razločevalne značilnosti vseh treh besedilnih vrst: uradnega vabila, uradnega opravičila in uradne zahvale.
- b) Dijaki se preizkusijo v tvorbi uradnega vabila. Navodila za tvorbo besedila poiščejo na internetni strani RIC-a, do omenjene strani jim je omogočen dostop prek (tabličnih) računalnikov. Dobijo natančna navodila, kako po korakih pridejo do gradiva (v brskalnik vtipkajo www.ric.si, kliknejo na ikone SPLOŠNA MATURA, PREDMETI in SLOVENŠČINA, nato poiščejo ustrezno maturitetno polo (spomladanski rok 2005). Zatam v skladu z navodili napišejo besedilo. Njegovo ustreznost preverijo tako, da si ogledajo vzorčni primer v navodilih za ocenjevanje in v parih (drug drugemu) ocenijo besedilo po kriterijih, navedenih v navodilih za ocenjevanje. Svoje pisne izdelke primerjajo z vzorčnim besedilom in ugotavljajo pomanjkljivosti lastnih besedil (navodila za ocenjevanje /e-gradivo/). Svoje izdelke primerjajo tudi z izdelki sošolcev; nekaj besedil glasno preberemo.
- c) Podobno tvorijo uradno zahvalo, le da tokrat rešujejo nalogo iz maturitetne pole s poklicne mature (zimski rok, 2007 oz. febr. 2008 /e-gradivo/). Prej navedeni postopek ponovijo. Nazadnje ovrednotijo zahtevnost nalog, primerjajo težavnost naloge s splošne in s poklicne mature.

4.2 Predstavitve (osebe, kraja, predmeta/naprave, postopka)

- a) Dijakom predstavimo značilnosti vseh štirih besedilnih vrst, v učbeniku beremo vzorčna besedila in jih analiziramo glede na značilnosti (vsebinske, oblikovne in jezikovne).
- b) Tvorba besedil
 - Dijaki opravijo kratek intervju s sošolcem in o njem napišejo predstavitev. Nekaj besedil preberemo.
 - Na internetu poiščejo preverljive podatke o domačem kraju in napišejo objektivno predstavitev kraja. Navedejo tudi internetni vir. Nekaj besedil preberemo.
 - S pomočjo (tabličnih) računalnikov poiščejo navodila za tvorbo predstavitve predmeta/naprave v maturitetni poli (poklicna matura 2006, spomladanski rok) in svoje besedilo ocenijo v skladu z navodili za ocenjevanje (PM 2006, spomladanski rok /e-gradivo/), svoj izdelek primerjajo z vzorčnim – samostojno delo.
 - Domača naloga: na internetu poiščejo recept za svojo najljubšo jed in ga prepíšejo, navedejo tudi vir (internetno stran), nato o pripravi iste jedi povprašajo mamo/babico in zapišejo kuharski recept po njenih navodilih.

4.3 Medijska besedila

Uvodna motivacija

Motivacijski pogovor v vlogi vzbujanja radovednosti in osebne pomembnosti obravnavane tematike za dijaka – pogovor z dijaki na temo mediji: privlačnost medijev, priljubljenost posameznih medijev, (ne)privlačnost medijsko obravnavanih tem, oddaje/portali/besedila idr., ki so predmet njihovega zanimanja, vpliv medijev na njihovo osebno življenje.

4.3.1 Besedilo ekonomske propagande

Uvod: pogovor o vlogi/pogostosti reklamnih besedil v medijih, vpliv reklamnih besedil na njihovo osebno življenje (motivacijski vidik: osebna pomembnost teme za dijaka).

Obravnava besedilne vrste po metodi VŽN

Predbralne strategije

Prvi korak: *Kaj že vem?*

Metoda omogoča priključitev že znanega, dijaki veliko vedo o reklamnih besedilih »iz prakse«, saj se z njimi srečujejo na vsakem koraku; spoznanje, da o obravnavani temi že marsikaj vedo, bo nanje delovalo motivacijsko in jim dalo samozavest pri spopadanju z učno snovjo.

Drugi korak: *Kaj želim izvedeti?* Vzbujanje radovednosti: dijake spodbudimo, da svoja pričakovanja/želje zapišejo v obliki vprašalnih povedi.

Branje

Tretji korak: *branje* izhodiščnega besedila

- a) Dijaki preberejo izhodiščno besedilo o značilnostih reklamnega besedila, učbenik *Na pragu besedila 1*, str. 92, 93.
- b) Dijaki preberejo primer reklamnega besedila, učbenik, str. 91.

Strategije po branju

Četrty korak: dijaki *odgovorijo na vprašanja* v učbeniku ob zgledu reklamnega besedila (str. 92), tako utrjujejo znanje, ki so ga pridobili ob branju prvega besedila (strategija za zapomnitev).

Peti korak: *Kaj smo se naučili?*

Dijaki v prebranem besedilu najdejo odgovore na zastavljena vprašanja. Izpišejo tudi informacije, po katerih se niso spraševali, pa so jih našli v besedilu. Če odgovorov na vsa vprašanja ne najdejo v izhodiščnem besedilu, jih poiščejo v drugih virih (samostojno iskanje informacij).

Domača naloga

- a) Dijaki poiščejo (internetni viri, tisk) zanimiva reklamna besedila, lahko tudi v tujih jezikih, in jih nato v šoli predvajajo/pokažejo sošolcem. Svojo izbiro znajo utemeljiti, navedejo merila, ki so jih vodila pri izboru. Dijaki vrednotijo prikazana besedila.
- b) Dijaki tvorijo reklamno besedilo; izdelek/storitev, ki bo predmet reklame, izberejo sami. Izbirajo med časopisno ali radijsko reklamo, pri kateri izkoristijo zvočne efekte. Svoje izdelke predstavijo. (Govorjena besedila posnamemo in jih predvajamo v razredu.)

4.3.2 Intervju

Dijaki samostojno preberejo besedilo o intervjuju v učbeniku *Na pragu besedila* (str. 77, 78). Bistvene informacije in pomembne podrobnosti o tej besedilni vrsti si poskušajo zapomniti s pomočjo Paukove strategije. Kot zgled intervjuja si preberejo besedilo v učbeniku (str. 75, 76) in poslušajo posnetek radijskega intervjuja (e-gradivo: delovni zvezek /irokus/, str. 79).

Dijaki tako usvojijo značilnosti intervjuja, jih spoznavajo ob konkretnih primerih, tako da bodo to znanje lahko uporabili pri tvorbi intervjuja.

Domača naloga

Za domačo nalogo napišejo osebni intervju; izberejo si lahko osebo iz medijskega sveta, npr. medijsko prepoznavne glasbenike, igralce, športnike, in napišejo »fiktivni« intervju, opravijo pa lahko pogovor z znano osebnostjo iz njihovega domačega kraja, z vrstnikom ipd. in na podlagi pogovora napišejo intervju.

Pri naslednji učni uri izberemo razredno komisijo (trije dijaki), ki pregleda izdelke, po svoji presoji izbere najboljšega med njimi in ga pošlje uredništvu šolskega časopisa za objavo.

4.3.2.1 Samoevalvacija po obravnavi medijskih besedil

Dijaki opravijo samoevalvacijo. Napišejo kratko refleksijo ob vprašanjih: Ali sem si zapomnil bistvene značilnosti intervjuja/ reklamnega besedila? Ali znam napisati dober intervju? Ali znam izdelati zanimivo reklamno besedilo? Kako lahko svoje znanje/veščine izpopolnim?

Nekaj refleksij preberemo.

4.4 Sklepni del ob koncu tematskega sklopa

Obravnavo tematskega sklopa končamo s pogovorom o smiselnosti/učinkovitosti rabe izbranih učnih strategij ob obravnavi besedilnih vrst, dijake spodbudimo k razmišljanju o prednostih in slabostih obeh izbranih strategij. Spodbudimo jih še k razmisleku o učinkovitosti rabe (tabličnih) računalnikov kot učnega pripomočka pri jezikovnem pouku.

5 Sklep

Obravnava besedilnih vrst je potekala po načelih celostnega pouka, dijaki so govorili, poslušali, brali in pisali, poleg sporazumevalne zmožnosti so razvijali številne druge, npr. digitalno zmožnost, kulturno in medkulturno, socialno, estetsko zmožnost, razvijali so ustvarjalnost, podjetnost in kompetenco učenje učenja.

V pogovoru po končani obravnavi tematskega sklopa so izrazili mnenje, da so si veliko snovi (in postopkov) zapomnili že pri učnih urah, ure slovenščine so bile bolj zanimive, dinamične in slikovite, koristno se jim je zdelo spoznavanje maturitetnih standardov znanja.

∨ POVZETEK

Članek prikazuje obravnavo besedilnih vrst v povezavi z rabo bralnih učnih strategij in z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo. Začetni predstavitev dveh kompleksnih bralnih strategij, tj. strategije VŽN in Paukove strategije, sledi prikaz obravnave uradnega dopisa, predstavitve (osebe, kraja, predmeta/naprave in postopka) ter dveh medijskih besedil vse od uvodnih motivacij do domače naloge in samoevalvacije. Model obravnave izbranega tematskega sklopa je utemeljen na načelih celostnega pouka, dijakom kot učno orodje služijo (tablični) računalniki, kot učni pripomočki pa še maturitetna navodila/zgledi besedil/ocenjevalni napotki, učbenik, tisk ter internetni viri. V sklepu so predstavljena še mnenja dijakov o izpeljavi predstavljenega modela v šolski praksi.

∨ Literatura

- Križaj Ortar, Martina idr., 2008: *Na pragu besedila 1*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.
- Pečjak, Sonja idr., 2002: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Poznanovič, Mojca idr., 2008: *Učni načrt. Slovenščina. Gimnazija*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Bojana Modrijančič Reščič, Šolski center Nova Gorica, Elektrotehniška in računalniška šola

ŽENSKESKE IN PRVA SVETOVNA VOJNA

↳ Prispevek govori o tem, kako me je kot profesorico na strokovni šoli razstava v Kobaridu z naslovom *Položaj žensk na predvečer vojne* spodbudila, da sem prebrano neklasično šolsko besedilo *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva* izpostavila pri pouku slovenščine ob obravnavi vojne tematike ter ga ponudila v branje domačinki, Briki. Tako je dogajanje v prvi svetovni vojni izpostavilo tudi Brda oz. briške žene.

Razstava kot iztočnica vojne in vloge ženske v njej

Ob kateri koli vojni najprej pomislimo na vojake, mlade fante, ki so se morali odzvati domoljubnemu klicu. A ker jih je veliko padlo in je vladar potreboval vojakov, so odhajali tudi starejši. Domača ognjišča so dajala toplino le ostarelim, otrokom in ženskam. In tako se je spremenil družinski vsakdanjik. Ženske so začele opravljati moška dela: prevzele so delo na polju, v težki industriji. Tako so postajale samozavestnejše, saj so se osamosvajale ter si počasi priborile tudi volilno pravico. O vsem tem je pripovedovala razstava v Kobaridu z naslovom *Položaj žensk na predvečer vojne*. Pripravila sta jo Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju.

Pomembnost žensk med vojno

Ženske so že pred prvo svetovno vojno postale pomembne na kulturnem in socialnem področju. V habsburški monarhiji so imele pravico do osnovne izobrazbe, niso pa mogle nadaljevati šolanja na srednjih in višjih šolah. Do leta 1918 se niso smele včlaniti v politične organizacije, a so že septembra 1914 zaprosile za preživnine ob imobiliziranih ali padlih moških. Tega leta je tudi naraslo povpraševanje po obutvi, oblačilih, prehranbnih in tobačnih izdelkih; v tovarnah in delavnicah, kjer so jih izdelovali, pa so bile zaposlene ženske. Dobrodelna društva in organizacije (npr. Rdeči križ) so že pred vojno organizirali tečaje za bolniške strežnice na podeželju, saj jih je primanjkovalo tudi ob začetku vojne. Zanimivo je, da so morale biti kandidatke stare od 25 do 35 let, samske, v dobri fizični kondiciji ter moralno čiste. Ob izbruhu prve svetovne vojne so se tudi ženske odzvale na mobilizacijo, tako da so zbirale hrano in oblačila za vojake. Nekatere niso bile naklonjene vojni, saj jih je skrbelo za svojce. Nekatere so postale vojne begunke in so na kmetih delale za skromno plačilo, hrano, bivališče. Tiste, ki so bile v mestih in begunskih taboriščih, pa so pomagale v vojaških sanitetnih ustanovah. Sicer so ženske delovale tudi kot vojne agitatorke, vohunke, protestnice, dobrodelne vojne dame.

Kozanski, Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva

Prva svetovna vojna je zaznamovala tudi sedemnajstletno Briko Perino, bogato kozansko hčer veleposestnika. Tudi njen Karlo je bil vpoklican, a sta si pred tem s poljubom prisegla zvestobo. Sicer so v Brdih manjkale moške roke; trgatev se je začela, doma pa so ostali le starejši ter ženske z otroki. Ker ni bilo vinskih trgovcev, je vino zaman čakalo v sodih in »izkupiček za prodano vino je bil za mnoge glavni vir dohodkov« (Kozanski 2002: 17).¹ Marsikatera ženska se ni utegnila niti posloviti od svojega najdražjega, saj so bile poleti ženske in dekleta po svetu. Že spomladi so v alpskih letoviških prodajale južno sadje. Moški so jim ga pošiljali od doma, ko ga je zmanjkalo. Ker je bilo domačega premalo, so hodili v Gorico, kjer so prekupčevali. »Kozanske prekupčevalke si srečal poleti v vseh znamenitih alpskih letoviških stare Avstrije, od *Merana in Bozna prek Innsbrucka, Salzburga, Semmeringa in Graza vse do Celovca ob Vrbskem jezeru.*« (Kozanski 2002: 10)² Ker so v Kozani imeli brzojavni urad, so lahko pošiljale domov denar in naročale novo sadje. Ob koncu maja so se Kozanke tako s koši na glavah odpravile z bohinjsko železnico od doma, konec septembra, ko se je začela trgatev, pa so se vračale. Leta 1914 je po Brdih gnilo sadje – fige in breskve –, grozdje pa je zaman čakalo na trgatev. A ni jih čakalo le grozdje, ženske so ob dnevu mrtvih jokale ob grobovih za vse, ki so šli v vojsko. Ob novem letu 1915 so se boji že razmahnili, pozimi pa so starejši moški in ženske za silo oskrbeli trte, sicer so posedali okrog ognjišč in brali *Edinost* ter govorili o vojni. Karlov 97. polk je bil uničen v Galiciji, on pa je bil na dopustu.

Štiriindvajsetega. maja je Brice skoraj čez noč bodeča žica odrezala od njihove avstrijske države. Govorilo se je o vojni z Italijani. Te govorce so res prinesli Rezijani, ki so v Brdih popravljali dežnike in lonce. Dekletom so prijazno ponujali čokolado in bombone, vojska pa je že praznila vasi. Brici so odhajali drugam, tudi v okolico Neaplja, na Sicilijo in Sardinijo. Tudi Perina je morala s starši za leto dni v okolico Neaplja, kjer se je izučila za šiviljo, postala pomočnica in dobro zaslužila. Sicer so imeli tudi denarno podporo in so živeli udobno. Začela se je tudi bolje oblačiti in paziti na zunanost. Nekaj italijanščine je že znala, saj je pred vojno nosila sadje v Krmin in ga prodajala tudi po drugih vaseh.

Avgusta 1916 se je fronta z Brd preselila na drugo stran Soče, Perina pa se je z družino preselila v Milano, v Rimu pa je molila za svojo ljubezen. Dekle se je v Italiji balo na svojega Karla, čeprav je z očetom obiskala tudi Pompeje in Vezuv. Družina si je želela v rodna Brda. Niso vedeli, da imajo razdejan dom, ki je bil na poti soške fronte. To je videl njen Karlo, ki je najprej postal gorski strelec na Štajerskem, v bitki v Karpatih je bil odlikovan s srebrno medaljo, na soški fronti, ko se je na Krasu skrtil za vreče peska, je napredoval do korporala in kmalu postal oficir. Znašel se je tudi v jarkih na Sveti gori. Spomnil se je, da je nekoč romal v ta sveti kraj s svojo materjo. Čeprav je na Kozano gledal od daleč, se mu je zdelo, da je doma. Ker so se Italijani umaknili do reke Piave, se je Karlo vrnil v Brda. Videl je opuščene hiše, polomljene vozove, poginule konje, puške, strelivo, čelade, vojaško obleko in kupe bodeče žice. Po cestah so ležali italijanski plašči, pelerine in odeje. Domači vinograd je bil zanemarjen, čezenj sta tekla strelski jarek in bodeča

¹ Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum, str. 17.

² Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum, str. 10.

žica. Sadno drevje je posekano služilo za kole za žično oviro. Po tleh je bilo polno nabojev, čelad, vojaških čutaric, plinskih mask. Ob vrnitvi na fronto je junija 1918 skoraj oslepel zaradi iperita. Tedaj je pomislil na samomor. Molil je zase, za mamo, za Perino pa ne.

Po koncu vojne si je uredil dom, delal je v vinogradu. Družina se je vrnila; »... *matere je sama kost in koža*« (Kozanski 2002: 51).³ Zaljubljenca sta se zopet srečala leta 1919. Skupaj sta odšla na Sveto goro, kakor se je zaobljubila ona, čeprav ni šla v cerkev po kolenih, pač pa je zvesto molila in pokleknila. On ni hotel vstopiti v cerkev, pač pa ji je pokazal, kje je nekoč stal za strojnico in gledal na Kozano. Vedel je, da se bo moral preživljati, zato je vodil skupino ljudi, ki je popravljala ceste. Želel si je obogateti, da bi delal na svojem, želel pa se je tudi izobraževati in napredovati. Rad bi si kupil brajdo. Pridelal je vino, odškodnino za nepremičnine pa je dal svojim ženskam – sestrama in materi –, kupil je kravo, eno pa je najel. Z boni je plačal davke, ki so jih uvedli po obnovitvi. Kozanci so leta 1921 obnovili staro Bralno društvo; fantje so brali v čitalnicah, dekleta so našla knjige v knjižnicah. Karlo je prevzel mesto knjižničarja, s Perino sta tudi pela in igrala. Ponosnega Karla so bolele žalitve bodoče tašče, pa še obnovitvenih del ni bilo več in fant je izgubil dohodke. Ko mu je Perina povedala, da je noseča, ni šel več v gostilno in ne pod lipo. Zavedel se je svojega očetovstva. Čeprav ni imel več denarja, ga je posodil sestri za doto ob poroki. Sanje o boljšem življenju so ga leta 1924 ponesle v Argentino. Župnika je prosil, naj od gospodarja barona odkupi brajdo zanj. Duhovnik je izplačal barona; denar si je izposodil pri denarnem skladi v Gorici. Postajal je skop, nesentimentalen. V tujini je zidal in tako prihranil denar. Znal je nekaj italijanščine, ko je zidaril z italijanskimi in furlanskimi zidarji, v vojni se je naučil nemško. Denar je pošiljal družini, Perina pa je šivala in tako je lahko izplačala delavce dninarje v vinogradu ter varuško, ki ji je varovala otroka. Perina je kmalu rodila deklico; poleti 1929 se je Karlo iz Argentine vrnil v Brda. Star je bil šestintrideset let, govoril je tišje, uglajeno, imel je zlat zob in bil je ožgan od sonca. Perina ga je spoznala le po modrih očeh, otroka sta se ga bala, vendar sta ju odtajali igrači: ladjica in punčka Španka. Tudi Perina se je postarala, vendar je imela polno in prožno telo in tudi njen glas je ostal nespremenjen. Ob moževi vrnitvi je tretjič zanosila, čeprav se je pri luči »sramovala sleči se pred Karlom« (Kozanski 2002: 129).⁴ Karlo je ob pomoči svoje soproge kmalu zgradil hišo, gospodarsko poslopje, hlev in skedenj. Dodal je kurnik in svinjak, posestvo pa je obdajalo sadno drevje in vinograd. In ko je Perina rodila tretjega otroka, sina, je bila to zaokrožena celota posestnika, ki je delal drugim, a je postal mali baron. Čeprav si je želel boljše življenje za svoje otroke, ga je begala druga svetovna vojna – njegov prvorojenec Ivo je bil star že osemnajst let in tako ga je klicala domovina.

Vojna je zaznamovala oba spola

Vojna je v vaški kroniki oz. večerni povesti zaznamovala oba spola, kar se je pokazalo tudi po moriji, po letih obnove in ob gospodarski krizi. Možje so bili glava družine, ženske so bile vedno odvisne od njih. Prva svetovna vojna jih je izpostavila, saj so morale prevzeti odgovornost na svoja ramena. Same so morale skrbeti za družinsko ognjišče, za otroke, če so jih imele, in za

³ Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum, str. 51.

⁴ Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum. Str. 129.

ostarele starše. Tudi izseliti so se morale, vendar so postale svetovljanke in se tako zavedele same sebe. Možje so imeli v tujini – najprej na fronti – v njih moralno oporo, da jih nekdo čaka doma. Ko je mož odšel s trebuhom za kruhom v tujino, je sicer zapustil družino, vendar je vedel, da ga ta še kako potrebuje; potrebovala pa je tudi vir preživetja, torej tisto, kar je poslal domov. Mati je takrat skrbela za nedorasle otroke, ki so se očeta ob vrnitvi sicer bali, vendar so se dali z igračami kmalu potolažiti. Ženska je družino obdržala skupaj, saj se ni odrekla možu, ki je bil še vedno glava družine; dopolnjevala ga je s svojim delom in izobrazbo.

Dekleta so bila v dvajsetem stoletju še vedno odvisna od staršev, dokler so še živela pri njih. Perina pa je že znala misliti s svojo glavo. Njena mati je bila sicer stroga ženska in jo je že skoraj dvajsetletno še vedno oklofutala, če je prišla domov pozno oz. po drugi avemariji. Tudi vpiti je znala: »*Salamenska mula, drugega ne znaš, kot se goniti po vasi gor in dol.*« (Kozanski 2002: 28)⁵ Bodočega zeta Karla ni marala, ker je bil le kolon in ne bogat posestnik, kakršni so bili sami. Nekoč mu je oponesla, da je sestradana beraška bravura oz. predrznež. Rada je spletkarila in si tako tudi našla moža, ker je bila lačna bogastva. Dekle materialno stanje bodočega ženina ni zanimalo, posvetila se je njuni ljubezni, ki jo je znala negovati in jo tudi obdržati. Ko je bil v Argentini, sta si pisala ljubezenska pisma, ko pa ga je ob vrnitvi pričakala v Trstu, jo je skrbelo, kaj bo oblekla, kako se bo napravila. Že med vojno sta skupaj s prijateljico, Karlovo sestro Juštino, sestavljali pisma za ljubega moškega: kdo je umrl, kdo se je rodil, kdo oženil, kdo poje pod lipo, ko ni fantov doma: »*V očetovem imenu pa je Juština poročala o delu v vinogradu, da mu ni treba preveč skrbeti, da bo počasi najnujnejše že sam opravil in na koncu, da so vsi zdravi in naj pride kmalu domov, če more.*« (Kozanski 2002: 29)⁶ V tem se je kazala sicer preprostost slovenskega podeželja, a tudi izobraženost žensk, ki so med prvo svetovno vojno znale brati in pisati. Tudi po vojni so znale poprijeti za delo. Ne samo, da so skrbele za dom, tolkle so tudi kamenje za nasipanje, medtem ko so moški čistili odtočne jarke, mašili razrite struge, nasipali prod in podzidavali škarpe. Ko je bilo finančno stanje doma zelo skromno, so tudi one odšle v Argentino, kjer so postale služkinje, medtem ko so moški delali pri naftnih vrelcih. Postale so tudi služkinje v Milanu, Rimu, Neaplju in Palermu. Tako so se tudi izobraževale, postajale so samostojne. Nekatere so v tujini kot begunke izgubile svojega moža, kar jih je zelo prizadelo. To se je zgodilo Karlovi materi, ki je bila ob vrnitvi v domovino kot kost in koža. Bila je skromna tudi pri hrani: kos polente z radičem, kava, kislo mleko. »Najraje je hodila v cerkev molit za svojega nesrečnega rajnega, ki je ostal v Italiji.« (Kozanski 2002: 76)⁷ Bogaboječe in ostarele ter razočarane ženske so bile tako odvisne od mladih, ki so prevzele položaj pri ognjišču. Te pa so morale biti same ob zelo pomembnem dogodku – rojstvu otroka, saj je moral mož zapustiti prizorišče. Oba sta skrbela za otroka, čeprav je oče določil svojega naslednika; Karlo bo poskrbel za drugega sina, da se bo izučil obrti, hči pa bo potrebovala doto, torej pri njej izobrazba ne bo potrebna. Tudi v delu *Nepozabljena Brda* se kaže v času fašizma vpliv italijanskih šol in vsiljeni tuji jezik pri otrocih, čeprav so doma govorili sladko briško slovensko govorico, ki naj ne bi nikdar izumrla.

⁵ Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum, str. 28.

⁶ Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum, str. 29.

⁷ Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum, str. 76.

Prva svetovna vojna tudi v šolskih klopeh

Nepozabljena Brda avtorja Kozanskega smo izpostavili tudi pri pouku slovenščine na strokovni šoli, smer tehnik računalništva; tako so dijaki hkrati medpredmetno dodali tudi zgodovinsko snov o tej moriji. Kot profesorica slovenščine sem želela, da šolsko obravnavo klasičnega besedila dopolnim z besedilom avtorja, ki ga ni v učnem načrtu, o preteklosti pa neposredno pripoveduje. Kaže na to, kaj se je dogajalo v zaledju in ne pozabi zgodovinskih podatkov. Tako dopolni npr. Cankarjevi črtici o teh dneh: *Gospod stotnik* in *Kostanj posebne sorte* iz zbirke *Podobe iz sanj*. Delo Kozanskega je prebrala dijakinja četrtega letnika smeri tehnik računalništva, saj je tudi sama doma v Goriških Brdih oz. le nekoliko oddaljena od Kozane, prizorišča literarnega in dokumentarnega dogajanja. Ker je bila v delu opazna vloga obeh spolov, smo pri pouku slovenščine skušali izpostaviti ženske med prvo svetovno vojno in po njej. To pa zato, ker so vedno izpostavljeni borci, ki so morali zapustiti svoje delo, domače ter se podati v neznano, na tuja bojišča za tujo državo. Ženske so ostajale doma brez prihodkov, z lačnimi usti, z negotovostjo. Kot je razvidno že iz večerne povesti, so odigrale pomembno vlogo, na kar kaže tudi naslovna junakinja Perina. Dijakinja je šla še dlje – dogajanje iz preteklosti je prenesla v sedanji čas. Povzela je, da je Bric pač Bric, zato gre lahko po svetu, vendar se bo vedno vrnil domov, ker preveč ljubi svojo zemljo, vinograde in sadje. Izpostavila je svojo staro mamo, kleno žensko, ki se še na stara leta ne ustraši dela v vinogradu in vozi traktor. Tudi v mladosti je poprijela za moška dela in tako nadomeščala svojega moža. Ob tem je dijakinja priznala, da tudi sama ljubi briško zemljo in delo na njej. Ni ji tuje, ko mora zgodaj vstati in pomagati domačim. Rada hodi v vinograd in sadovnjak. Vse to je bilo domače tudi briškimi ženam v delu Kozanskega *Nepozabljena Brda*. Ko so bili njihovi možki na fronti ali po svetu, so se morale same spoprijeti s svetom, ki je nekoč pripadal močnejšemu spolu. Dokazale so, da so pomembne tudi njihove pridne roke, ljubezen in volja, da postanejo svetovljanke.

POVZETEK

V prispevku sem izpostavila žensko med prvo svetovno vojno in po njej, njeno vlogo žene, matere, izobraženke. Obravnavo klasičnih Cankarjevih črtic o teh dneh sem nadgradila z neklasičnim besedilom primorskega avtorja, ki sem ga ponudila v branje dijakinji Briki. Usmerila sem jo k ženski tedanjega časa, ona pa je to obogatila s pripovedjo o briški ženski v današnjem času.

Viri in literatura

- Katalog znanja, Slovenščina, Srednje strokovno izobraževanje, 2010.
- Reya-Kozanski, Oskar (2002): *Nepozabljena Brda: veselje in žalost briškega ljudstva*. Ljubljana: Vitrum.

Tanja Nadu, Ekonomska šola Ljubljana

LEPA VIDA – EVROPEJKA

▷ Ljudska balada Lepa Vida je besedilo, ki odpira raznovrstne poti v motivno-tematski obravnavi. Po eni izmed teh poti smo šli tudi na Ekonomski šoli Ljubljana v programu strokovne gimnazije: lotili smo se namreč medpredmetne povezave slovenščine in geografije, ki se je izkazala kot primer dobre prakse.

1 Uvod

Lepa Vida je eden izmed najbolj znanih likov iz slovenskega ljudskega izročila. Ljudska (ženska) balada, ki je zapisana v več različicah in so njeni motivi pre-/obdelani v več literarnih delih,¹ je del učnega načrta v srednjih šolah (v gimnazijah kot obvezno, v srednjih strokovnih šolah kot izbirno besedilo), ne pa tudi v osnovnih šolah. V osnovnih šolah so del obveznega ali predlaganega izbora literarnih besedil² v zadnjem triletju druga (lirska in epska) besedila iz ljudskega slovstva. Sodeč po literarnih delih, v katerih se srečamo z motivi iz pesmi, med katerimi je osrednji motiv hrepenenja, lahko rečemo, da je lik Lepe Vide bil in je še vedno aktualen v slovenski književnosti. Ta motiv lahko sledimo tudi v usodah aleksandrink, primorskih žensk iz Vipavske doline in Krasa, ki so konec 19. in v začetku 20. stoletja kot varuške, kuharice, spremljevalke in dojilje služile pri premožnih evropskih aristokratskih družinah v Aleksandriji in Kairu. Predstavljajo množično emigracijo določenega obdobja v slovenski zgodovini, s čimer se soočamo zaradi ekonomsko kritičnega obdobja tudi danes, še posebej pri mlajših generacijah. Kot taka je tema aktualna za mlade in zato sem jo izbrala za obravnavo po metodi medpredmetnega povezovanja.

V članku bom predstavila obravnavo teme pri pouku slovenščine, ob katerem je sočasno potekal pouk medpredmetne obravnave pri pouku geografije.³ Skupni cilj je bil spoznavanje slovenske ljudske umetnosti v povezavi s prostorom in družbo. Dijaki naj bi se osebno opredelili do pomena izročila in njegovih vrednot ter kritično ovrednotili ravnanje lepe Vide s pomočjo zgodovinskega ozadja, dogajalnega prostora, socialnih razmer v času v povezavi z naravnimi in družbenogeografskimi pogoji.

Dijaki so pri slovenščini razvijali zmožnosti branja in interpretiranja literarnih besedil (izražali so svoje doživljanje, razumevanje, aktualizacijo in vrednotenje književnih besedil; sodelovali v pogovoru; tvorili govorno oz. zapisano enogovorno besedilo, npr. pripravili so govorni nastop o svojem branju besedil; pisali so tudi ustvarjalno besedilo (pri geografiji)); razvijali so (splošno) sporazumevalno zmožnost (zmožnost izrekanja in utemeljevanja svojega mnenja); pridobivali so književno znanje (pri branju in interpretaciji v besedilih so prepoznavali, razčlenjevali, definirali literarnointerpretativne prvine s področja literarne teorije in zgodovine; pridobljeno znanje iz literarne zgodovine in teorije so upora-

¹ Kmecl v *Mali literarni teoriji* (Kmecl 1995, 151) navede po Pogačniku podatek, da je bila snov o Lepo Vidi samo do leta 1973 uresničena v različnih besedilnih oblikah več kot tridesetkrat. Ob navedbi obdelav Lepe Vide, ki jih lahko zasledimo tudi na spletni strani Wikipedie, o Lepi Vidi ustvarjene po virih in literaturi Irene Avsenik Nabergoj (*Hrepenenje in skušnjava v svetu literature: Motiv Lepe Vide*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2010), Marjetke Golež Kaučič idr. (*Slovenske ljudske pesmi*, V. Ljubljana: Slovenska matica, 2007), Ivana Grafenauerja (*Lepa Vida: Študija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o Lepi Vidi*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1943), Jožeta Pogačnika (*Slovenska Lepa Vida ali Hoja za rožo čudotvorno: Motiv Lepe Vide v slovenski književnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1988), sta v Kmeclovi navedbi ti deli še *Lepa Vida* (odlomek iz opernega besedila po narodnih pesmih, 1944) J. Modra in *Lepa Vida* (v petdesetih letih) J. Vombergarja. Wikipedia razvršča obdelave Lepe Vide po zvrsteh in letnici izida, in sicer v: **romanih** Josipa Jurčiča (*Lepa Vida*, 1877), Borisa Pahorja (*Mesto v zalivu*, 1955), Antona Ingoliča (*Onduo, moj črni fant*, 1972), Marjete Novak (*Kristina*, 1985), Dušana Jelinčiča (*Bela dama devinska*, 2010); **dramskih delih** JožetaVošnjaka (*Lepa Vida*, 1893), Ivana Cankarja (*Lepa Vida*, 1904 in 1911), Dragana Šanda (*Lepa Vida*, 1915), Janka Modra (*Lepa Vida*, 1944), Ferda Kozaka (*Vida Grantova*, 1946), Jožeta Tomažiča (*Lepa Vida*, 1956), Miloša Mikelna (*Petra Šeme pozna poroka*, 1956), Vinka Trinkausa (*Lepa Vida*, 1960), Matjaža Kmecla (*Lepa Vida ali problem svetega Ožbalta*, 1977), Rudija Šeliga (*Lepa Vida*, 1978), Alenke Goljevšček (*Otrok, družina, družba ali lepa Vida*, 1987); **poeziji** Franceta Prešerna (*Od lepe Vide*, 1832), Otona Županciča (*Skrinja*, 1894), Cvetka Golarja (*Lepa Vida*, 1900), Iga Grudna (*Pesem o lepi Vidi*, 1920), Cvetka Golarja (*Lepa Vida*, 1921), Bogomirja Magajne (*Vida*, 1921), Alojza Gradnika (*Devin*, 1926), Otona Berkopca (*Lepa Vida*, 1928), Mirana Jarca (*Slovenski soneti* [2. sonet], 1938), Vinka Beličiča (*Molitve za domovino*, 1939), Aste Žnidarčič (*Lepa Vida*, 1956), Edvarda Kocbeka (*Neznanka*, 1963, in *Zamorska*, 1963), Marta Oga (*Cool št. 2*, 1964), Emila Miklavčiča (*Vidina pesem*, 1966), Filipa Fischerja (*Lepa Vida*, 1967), Franceta Pibernika (*Lepa Vida*, 1973), Brune Pertota (*Grljanska pomlad*, 1977), Srečka Rijavca (*Lepa Vida*, 1981); in **kratki prozi** Ivana Cankarja (*Lepa Vida*, 1904), Borisa Pahorja (*Vrnitev lepe Vide*, 1948), Juša Kozaka (*Lepa Vida*, 1913), Bogomirja Magajne (*Privid lepe Vide*, 1925), Franceta Bevka (*Žerjavi*, 1932), Prežihovega Voranca (*Ljubez na odoru*, 1940), Stanka Vuka (*Lepa Vida*, 1949), Miška Kranjca (*Lepa Vida prekmurska*, 1972), Bena Županciča (*Lepa Vida*, 1978), Karla Krajcarja (*Slovenske pravljice iz Porabja*, 1984). Zapisanim delom s snovjo o Lepi Vidi bi gotovo lahko dodali še kakšno delo, tako tudi v Cobissu zapisano radijsko igrro Franceta Vurnika (*Lepa Vida z Desetim bratom, razpoloženska oddaja iz ljudskega in literarnega izročila*, 1978) in kratko prozo Zorka Simčiča (*Trije muzikantje ali Povratek Lepe Vide*, 1989).

bljali tudi pri vrednotenju in aktualizaciji pomena posameznih in splošnih literarnih pojavov); širili so spoznanja o književnosti, kritično aktualizirali in uvrstilo temo v širši kulturno-razvojni kontekst (književni pouk so povezali z geografijo in medijsko obravnavo teme ter aktualizirali književno besedilo; uporabljali so informacijsko-komunikacijsko tehnologijo).

Ob navedenem so se dijaki pri geografiji s pomočjo kartografskega in fotografskega gradiva seznanili s Tržaškim zalivom in njegovimi obalami (morska voda, obala, kraško zaledje), določali kraje, ki jih omenja pesem Lepa Vida, določali obseg slovenske naselitve na tem območju danes in pred sto leti, nakazali vzroke za spremembe v poseljenosti, pravicah, ekonomskem statusu, razpravljali o ekonomskem položaju ljudi v širšem zaledju Tržaškega zaliva nekdanj in danes in o selitvenih tokovih Slovencev z obalnega območja.

2 »Lepa Vida pri geografiji«

Obravnava pri geografiji je potekala tri šolske ure, in sicer je sledila smernicam, kot so:

- analizirati literarno besedilo ljudskih pesmi z geografskega vidika;
- s podrobnim prebiranjem pesmi postaviti dogajanje na slovensko obalo Tržaškega zaliva;
- ob kartografskem in fotografskem gradivu opisati geografske značilnosti Tržaškega zaliva (značilnosti morja, obale);
- na karti Sredozemlja poiskati namišljeno pot lepe Vide do obale Španije;
- poiskati vzroke za nastanek ljudske pesmi;
- ugotoviti različne druge vrste selitev iz zaledja Tržaškega zaliva do podnožja Julijskih Alp;
- primerjati vzroke in posledice različnih vrst selitev;
- ugotavljati posledice teh selitev ob sočasnem priseljevanju Italijanov za slovensko manjšino v tem prostoru;
- reinterpretirati pesem o lepi Vidi v obliki umetnostnega/neumetnostnega besedila.

Profesorica je za uvodno motivacijo posredovala dijakom Prešernovo različico Lepe Vide in podala navodila za analizo besedila, ki je temeljilo na slikovnem gradivu, ob katerem jim je pomagala določiti dogajalni prostor na začetku pesmi (obala slovenskega dela Tržaškega zaliva) in v Španiji. Dijaki so ob tem opisali tudi obalni tip s pomočjo predhodnega znanja in priloženega kartografskega in fotografskega gradiva. Profesorica je nato vodila ponovitev snovi o riaški in klifni obali ter značilnostih morja v Tržaškem zalivu, ob čemer so dijaki opisali obalo v Tržaškem zalivu (značilnosti, nastanek), navedli lastnosti morske vode (morske tokove, barvo vode). V nadaljevanju je profesorica vodila pogovor o vzrokih, smereh in posledicah selitev nekoč in danes. Dijaki so ob tem ugotavljali in spoznavali vzroke za selitve nekoč in danes, razlike med prostovoljnimi in prisilnimi selitvami; navedli so posledice preseljevanja. Zadnji dejavnosti pri geografiji sta bili izdelava zemljevida potovanja lepe Vide z vrisanimi kraji in izračun poti po morju od Trsta do Valencie ter izvirno/ustvarjalno pisanje moderne različice Lepe Vide. Na koncu je profesorica skupaj z dijaki povzela ugotovitve.

² *Pegam in Lambergar* (obvezno besedilo za 7. razred), *Gor čez Izaro* (predlagano besedilo za 7. razred), *Galjot, Oblaki so rdeči* (predlagani besedila za 8. razred), *Volkodlak, Ajda in Slovenci, Kralj Matjaž, Peter Klepec* (predlagana besedila za 7. razred), *Vedomec* (predlagano besedilo za 8. razred). (Vir: Posodobljeni učni načrt za osnovno šolo, 17. 2. 2011)

³ Obravnavana medpredmetna povezava je bila kot priprava na pouk pripravljena v okviru spodbud k medpredmetnemu in timskega poučevanju v okviru projekta Razvoj človeških virov in vseživljenjsko učenje, prednostne usmeritve: izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja, ki ga je vodil ZRSŠ v letih 2007–2013, in jo je mogoče brati tudi na spletu ([http://www.zrss.si/projektiess/skladisce/podpora_solam/Rezultati%20in%20izdelki/KP_priprave_primeri/KP_Poro%C4%8Dila%20o%20delu%20kolektivov/Ekonomska%20%C5%A1ola%20LJ/lepa_vida_\(slo_-_geo_.doc\)](http://www.zrss.si/projektiess/skladisce/podpora_solam/Rezultati%20in%20izdelki/KP_priprave_primeri/KP_Poro%C4%8Dila%20o%20delu%20kolektivov/Ekonomska%20%C5%A1ola%20LJ/lepa_vida_(slo_-_geo_.doc))).

3 »Lepa Vida pri slovenščini«

Pri slovenščini je obravnava prav tako potekala tri šolske ure. Za uvodno motivacijo sem dijake pred branjem pesmi pozvala, naj poiščejo gradivo o starih glasbilih (npr. žvegla (vrsta piščali), okarina (otroško pihalno glasbilo jajčaste oblike), bajs (glasbilo bas), šarla, oprekelj (manjše ljudsko glasbilo s strunami, po katerih se igra s tolkalcema) idr.), ki so del ljudskega izročila, in ga prinesejo k pouku. Druga različica uvodne motivacije, ki je tokrat nisem uporabila, je tudi poslušanje ljudskih pesmi sodobnih izvajalcev, ob čemer dijaki poslušajo pesem in dopolnjujejo delovne liste z manjkajočimi deli besedila. Dijaki so sodelovali pri uvodni motivaciji tako, da so s pripravljenim gradivom predstavljali glasbila s pomočjo slikovne podobe, nekateri pa so s pomočjo spleta predstavili tudi zvočno podobo glasbil.

Po uvodni motivaciji sem dijake razdelila v skupine in vsaka je po navodilih na delovnem listu interpretirala posamezno različico pesmi Lepa Vida. Izbrane so bile različice: dve kranjski, iz Cerovca, prekmurska, iz Kroke na Gorenjskem.

Navodila za interpretacijo pesmi so bila:

1. Izpiši/podčrtaj narečne oblike besed in jim določi knjižne ustreznice.
2. Katere različice so si motivno bližje? Med motivno bližjimi izpiši razlike.
3. Določi dogajalni prostor v vsaki različici.
4. Označi lepo Vido v posamezni različici.
5. Primerjaj zaključke posameznih različic.

Medtem ko so dijaki delali v skupinah, sem krožila med skupinami in dijakom pomagala, svetovala in spodbujala k dejavnosti vse člane skupine. Dijaki so v skupini brali (vsak posamezno ali eden glasno vsem drugim), interpretirali, primerjali, vrednotili motive v eni izmed različic pesmi, kar so vse samostojno in ustvarjalno oblikovali v miselni vzorec. Po končanem delu v skupinah sem povezovala poročanje posameznih skupin in spodbujala kritično vrednotenje motivov oz. tem, ki so jih interpretirali dijaki. Posamezni dijaki so namreč o svojih ugotovitvah s pomočjo zapisov na prosojnici/plakatu poročali, ostali pa so (kritično) vrednotili posamezne predstavitve in pojasnjevali vrednosti idej. Vse omenjeno sem povezala z Aškerčevo pesmijo *Egipčanka* iz zbirke *Akropolis in piramide* iz leta 1906, ki smo jo tudi prebrali in interpretirali. Pri tem je bil poudarek na motivih: odločitev za odhod od doma, doživljanje poti v Egipt, delo slovenskih deklet v Egiptu, njihova nadaljnja življenjska pot, odnos domačega (slovenskega) okolja do egipčank/aleksandrink. Ena izmed možnosti, ki je tokrat nisem izbrala za obravnavo, je tudi branje Tomšičevega romana *Grenko morje*. Pri tem se ponujata dve možnosti: ali se prebere pri pouku le nekaj odlomkov iz romana po profesorjevi izbiri ali pa en/več dijakov prebere/-jo roman kot domače branje in pripravi/-jo predstavitev z govornim nastopom.

4 Skupne dejavnosti

Sledil je ogled dokumentarnega filma Metoda Pevca *Aleksandrinke* v Kinodvoru, ki predstavi različne zgodbe aleksandrink. Kritičen pogled na film in migracijo je po ogledu filma spodbudila raziskovalka migracij na Inšti-

tutu za slovensko izseljenstvo in migracije dr. Mirjam Milharčič Hladnik, ki nas je ob vsem prej omenjenem usmerila tudi k demitizaciji aleksandrink. Pogovor je trajal 60 minut, dokumentarni film pa 94 minut.

Pri pouku je po vsem tem sledila razprava »pro et contra« o »lepih Vidah« – aleksandrinkah, migracijah v sodobnem času ipd., pri čemer so se dijaki razdelili v dve skupini in kritično vrednotili, utemeljevali in primerjali migracije v današnjem in preteklem času tako v slovenskem kot v širšem evropskem prostoru.

V naslednjih tednih smo pri slovenščini pisali šolsko nalogo esejskega tipa z izbirnima naslovoma:

1. *Če doma jim dobro ni, žerjavi se čez morje vzdignejo ...* (razmišljanje o aleksandrinkah in njihovi usodi, ki je povezana z negotovostjo bivanja, vrženosti v neznano, strahom ob srečanju s tujim (in bogatim) svetom; o literarnih delih, ki pripovedujejo o aleksandinkah oz. ženskih izseljenkah, in izseljevanju na Slovenskem in drugod po svetu nekoč in danes);
2. *Kje, domovina, si? / Trčenje dveh svetov* (razmišljanje o razliki med večinom revnim, kmečkim, krščanskim domačim svetom aleksandrink in bogatim, tujim svetom egipčanskih milijonskih mest, s pisano množico narodov, kultur in veroizpovedi).

Dijaki so morali pri pisanju uporabiti vedenje, ki so ga pridobili pri obeh predmetih – slovenščini in geografiji. Večina dijakov je izbrala prvi naslov, rezultati nalog pa so bili vsebinsko vsi (zelo) dobri (boljši kot pri drugih temah, ki jih obravnavamo klasično oz. ne medpredmetno), pomanjkljivosti so bile pri nekaterih dijakih predvsem pri jeziku (pravopisnih, slovničnih in slogovnih (ne)ustreznostih).

Ob prvi obravnavi predstavljene teme je evalvacija pokazala, da je bila za večino dijakov povezava geografije in slovenščine smiselna in je pripomogla k lažjemu in celostnemu razumevanju obravnavane snovi, in sicer so to utemeljili, »ker smo jo dvakrat več obravnavali«, »ker mi je lažje, če neko snov spoznamo z več strani«, »ker smo s povezovanjem predmetov dobili različne poglede na en 'problem' in s tem naredili snov bolj zanimivo«, »ker smo več izvedeli pri vsakem predmetu na svoj način«, »ker sem lažje umestil Lepo Vido v prostor in čas«, »ker smo si lažje predstavljali kraj dogajanja«. Nekateri so sicer menili, da bi lahko obravnavali temo le pri enem predmetu z »enakim učinkom«. Večini je tudi način izvedbe pripomogel k boljšemu dojetju realnega dogajanja (migracija, vloga ljudskega slovstva), »ker smo videli ozadje z obeh vidikov«, »ker dva profesorja razložita snov na dva različna načina«, »ker snov obravnavamo bolj podrobno in lažje dojemamo stvari«, »ker je učenje zanimivejše«, »ker si več zapomniš, če obravnavaš snov z različnih vidikov in si tako lažje predstavljaš«. Pri izvedbi takšnega pouka pa jim je bilo najbolj všeč samo povezovanje, skupinsko delo, sestavljanje pesmi (pri geografiji so pisali že omenjeno pesem o moderni lepi Vidi – kako živi in po čem hrepeni sodobna lepa Vida),⁴ več možnosti za izmenjavanje različnih mnenj, podrobnejša obravnava snovi, boljše pomnjenje.

V samoevalvaciji prve izvedbe bi označila obravnavano temo pri slovenščini kot prav dobro. V izvedbi bi spremenila zaporedje dejavnosti, in sicer bi ogled dokumentarnega filma in pogovor s strokovnjakom/raziskovalcem

⁴ Pesem smo objavili tudi v šolskem časopisu NE ME (<http://www.presernova.si/ekonomska/dejavnosti/solski-casopis>).

migracij umestila pred podrobno obravnavo Aškerčeve pesmi *Egipčanka*. Dobro je, da učenci že nekaj vedo o obravnavani temi pred pogovorom s strokovnjakom/raziskovalcem migracij, čeprav to ni nujno za ogled dokumentarnega filma. Tega bi lahko uporabili tudi za uvodno motivacijo in nadaljevali z dejavnostmi, ki so sicer predstavljene pred ogledom dokumentarnega filma. Torej, elemente predstavljene obravnave bi obdržala, spremenila bi le zaporedje.

5 Sklep

Ljudska Lepa Vida je besedilo iz preteklosti, ki nam odpira vrata v obravnavo aktualnih tem v sedanjosti. Izseljevanje (družinsko, posamično, še posebej mladih (izobražencev)), razlogi za izselitev, odnos do priseljencev v Sloveniji, otroci migranti ipd. so teme, o katerih smo govorili v omenjeni obravnavi, ki so del preteklih in sedanjih časov in bodo del tudi prihodnjega časa.

V zadnjih letih, od leta 2010, lahko razširimo/dopolnimo obravnavano temo s festivalom migrantskega filma, ki ga Slovenska filantropija in zavod Voluntariat pripravljata kot obeležje dneva beguncev (20. junij). Vsako leto postavlja v ospredje aktualne teme, povezane z migracijami, azilom in begunci. S tem lahko v medpredmetno šolsko obravnavo dodamo sociologijo. Prav tako lahko k obravnavi teme priključimo zgodovino, tuje jezike, umetnost (še posebej ob izboru filmov na festivalu migrantskega filma) in zagotovo še kakšen srednješolski učni predmet.

Predstavljena obravnavna je le ena od možnosti obravnave teme, ki bo doživela v taki ali posodobljeni/razširjeni obliki še večkratno izvedbo na naši šoli, saj ni (in verjetno tudi ne bo) nikoli obstajala družba, ki ne bi poznala migracij, zato spada h kakršni koli dobro pripravljene obravnave k pokuku slovenščine – ali s predstavljenimi izhodiščnimi besedili v obravnavani medpredmetni povezavi ali pa s kakšnim drugim izhodiščnim literarnim besedilom, na primer Župančičevo *Dumo*.

∟ POVZETEK

Medpredmetna povezava *Lepa Vida – Evropejka* je primer dobre prakse šolske obravnave ljudske balade *Lepa Vida*, ob kateri se srečamo z aleksandrinkami in ob njih z migracijami. Z razvijanjem zmožnosti branja in interpretiranjem literarnih besedil ter (splošne) sporazumevalne zmožnosti, pridobivanjem književnega znanja, širjenjem spoznanja o književnosti, kritičnim aktualiziranjem in uvrščanjem teme v širši kulturno-razvojni kontekst se je obravnavna tema pri slovenščini prvič povezala z geografijo, v nadaljnjih obravnavah pa lahko priključimo še sociologijo, zgodovino, umetnost, tuje jezike idr.

↳ Literatura in viri

- Ambrož, Darinka idr., 2000: *Branja 1: berilo in učbenik za 1. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol*. 1. izd. Ljubljana: DZS.
- Aškrec, Anton, 1909: *Akropolis in piramide: poetični sprehod po Orientu*. Ljubljana: L. Schwentner.
- Kmecl, Matjaž, 1995: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović.
- Koprivšek, Daša, 2008: *Egiptovski otroci in njihove varuške aleksandrinke. Etnolog 18*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Makuc, Dorica, 2006: *Aleksandrinke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Makuc, Dorica, 2006: *Aleksandrinke – življenje v Egiptu in doma. Etnolog 16*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Štrekelj, Karel, 1980: *Slovenske narodne pesmi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Tomšič, Marjan, 2002: *Grenko morje: roman o aleksandrinkah*. Ljubljana: Kmečki glas.

Spletni viri

- Cobiss: <http://cobiss5.izum.si/scripts/cobiss?id=0400207362196262> [uporabljeno: 20. 10. 2014].
- Posodobljeni učni načrt za osnovno šolo, 17. 2. 2011: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf [uporabljeno: 1. 7. 2014].
- Wikipedia: http://sl.wikipedia.org/wiki/Lepa_Vida [uporabljeno: 1. 7. 2014].

Filmi

- Pevec, Metod, 2011: *Aleksandrinke*. Slovenija/Egipt: Vertigo/Emotionfilm in RTV Slovenija.

kmetje ali kot lovci v pogorju Čavna. Brat starega očeta je bil že pred prvo svetovno vojno na Triglavu, brata mojega očeta sta tudi občasno zahajala v gore. Kot otrok sem goro videl z domačega praga, več kot tisoč metrov nad nami so vabili mogočni Kucelj, Čaven, Črna peč ... Tam smo tudi začeli plezati.

Kdo vas je navdušil?

Nihče, z bratom dvojčkom sva nekaj časa zahajala na Čaven z lovci, kmalu sva skrenila z njihovih stez in začela plezati. Nekaj časa sta bila zraven še starejša sestra in brat. Najini cilji so postale do sto metrov visoke skalne stene pod robom, kjer sva se kalila za višje stene, do katerih sva prišla po opravljeni alpinistični šoli. Z velikim spoštovanjem do gorske narave, njene lepote in nevarnosti smo začeli najprej z lažjimi smermi, kmalu pa so prišle na vrsto težje in nove smeri.

Kateri vzpon bi posebej omenili in zakaj?

To je težko reči; v vsakem obdobju, ki je normalno v rasti plezalca, je dejansko polno vzponov. Z ene stene – gore že gledaš drugo, ki je mogoče še bolj vabljiva. Pri plezalcu z visokim robom želja se dogaja kot pri drugih vrhunskih športnikih. Hočeš težje, novo, v vseh letnih časih. Cilji se z domačih sten premaknejo v visoke stene Alp, sledijo Andi, Himalaja ... Povezani so s stalnim plezanjem, organizacijo odprav, ki jim posvetiš način življenja.

Kaj občutite ob osvojitvi cilja?

Odkvisno od tega, v kakšnem stanju ga dosežeš, koliko časa si živel zanj, koliko si vložil v opravljeno pot. Dejansko so cilji samo postaje na poti, do katerih se trudiš priti in sestopiti z njih. Šele ko si spet ob vznožju neke stene – gore lahko rečeš, da je vzpon končan. Dejansko je videti vse skupaj kot igre brez meja.

Kaj bi sporočili vsem, ki mislimo, da gora ni nora, pač pa tisti ...?

Naj se odpravijo v gore psihično in fizično pripravljene ter primerno opremljene, s spoštovanjem do njihove neizmerne lepote in sile, ki jo skrivajo v sebi. Gore nam lahko veliko dajo in istočasno vse vzamejo. Skozi vsa obdobja življenja lahko najdemo v gorah sebi primerne cilje, ki te krepijo in pomagajo skozi vsakdan. Gore nikoli ne premagaš, imaš lahko samo srečo, da te pusti k sebi, da doživiš njene lepote in te spusti iz svojega objema ...

Knjigi o alpinizmu

Dijakom sem pri pouku slovenščine izpostavila branje s pomočjo govornih nastopov, in sicer sem jim ponudila knjigi tujega in slovenskega avtorja. Joe Simpson se je v svojem delu *Dotik praznine* z goro spopadel v perujskih Andih, Dušan Jelinčič pa je v romanu *Biseri pod snegom* skušal osvojiti Mount Everest. Roman tujega avtorja je pri fantih izzval veliko uspeha. V računalniškem programu PowerPoint so srednješolci že v preteklosti zelo nazorno pokazali vzpon na goro, brali pa so jo tako alpinistični navdušenci

kot tudi tisti, ki radi priznajo, da jih ne zanima nobena športna panoga. Roman je ponujal neverjetno zgodbo, akcijo, adrenalin, kot še vedno trdijo dijaki: »Knjigo bereš in ne moreš verjeti, kaj vse se ti lahko zgodi. Moraš jo prebrati do konca, hkrati pa veš, da tak podvig ni zate.« Nekdanji srednješolec, ki je v letošnjem šolskem letu že študent drugega letnika, je v svojem razmišljanju zapisal:

»Knjiga je polna čustev in spominov, cesar ne morem, ne znam in niti nočem opisati z besedami. Praznina je pravzaprav omenjena, kar kaže na Joejevo vrnitev domov. Tedaj najde še eno praznino, saj se počuti, kot da mu nekaj manjka, kot da je izgubil del nečesa v steni Siule Grande. Kasneje napiše knjigo. Čeprav mu pisanje prinese slavo, se mora ponovno vrniti v grozljivi čas dogajanja tedaj, ko snemajo film. Svojega mnenja ne znam izraziti, ustvarite si ga tako, da knjigo preberete.«

Dotik praznine

Joe Simpson je v svojem romanu *Dotik praznine* predstavil neverjeten podvig, ki bi ga lahko stal življenje. A je priznal, da če ne bi imel take izkušnje, bi segal po novih in težjih poteh, ki bi se za vedno končale. Danes je uspešen pisatelj, predavatelj in poslovnež, leta 1985 pa se je s prijateljem Simonom Yatesom odpravil v osrčje Cordillere Huayhuash; od najbližje vasi sta bila oddaljena 50 kilometrov naporne hoje. Pridružil se jima je tudi Richard Hawking, ki ni bil alpinist, vendar je šest mesecev raziskoval Južno Ameriko. Pazil pa bi jima opremo ter se vrnil v dolino po pomoč, če ju v šestih dneh ne bi bilo nazaj. Alpinista sta se odločila, da bosta preplezala še neosvojljivo zahodno steno. Zavedala sta se vremenskih pasti, a sta bila kot ostali plezalci ujeta v začarani krog: *»Ko človeku uspe uresničiti ene sanje, je spet na ničli, toda kmalu se pojavijo nove, zahtevnejše, podjetnejše – in nevarnejše.«* (Simpson 2006: 47)² Osvojila sta sicer vrh, uživala v kratkem, a neprecenljivem razgledu, a se je ob njunem sestopu vreme poslabšalo. Ker sta bila v navezi, sta sestopala izmenično. Znašla sta se na nevarnem grebenu, ki se je porušil. Začelo jima je zmanjkovati plina in hrane. Tako je sestop postajal težavnejši in psihično napornejši. Joeju je zdrsnilo in omahnil je v globino, Simon pa ga ni slišal zaradi vetra in plazov: *»Z glavo navzdol sem visel obrnjen na hrbet, z levo nogo zapleten v vrv nad sabo in prosto desno nogo, ki je mlahavo obvisela na stran.«*³ (Simpson 2006: 65) Čeprav zlom kolena ni bil odprt, je ponesrečenec vedel, da poškodba v gorah za alpinista pomeni smrt. Simon mu je skušal pomagati; oba sta se morala bojevati z mrazom, ozeblinami in zavestjo, da sta v brezizhodnem položaju. Simon je začel drseti navzdol, zato je prerezal vrv. Joe je padel v praznino, a je čudežno preživel. Čeprav se je zavedel, da je v brezizhodnem položaju, je sklenil, da mora poskusiti preživeti. Simon ga je klical, a mu je odgovarjal le odmev. Kljub hudim obtožbam je vedel, da bi Joe storil enako, a bolečina praznine in izguba prijatelja sta bili prehudi. Prispel je v bazni tabor, z Richardom pa sta končno sklenila, da se bosta morala vrniti v življenje. Zažgala sta prijateljeve obleke. Simona je nevidna sila zadrževala, da ni mogel oditi. Joe se je z nečloveško voljo po dvanajstih urah rešil iz razpoke, v katero je padel. Plazil se je po snegu, kljuboval vremenskim razmeram, nujne človeške potrebe opravljal po sebi, si zadajal cilje, koliko

² Simpson, Joe (2006): *Dotik praznine*. Ljubljana: Sidarta, str. 47.

³ Simpson, Joe (2006): *Dotik praznine*. Ljubljana: Sidarta, str. 65.

metrov se mora plaziti, da bo dosegel zeleno točko. Bil je dehidriran, lizanje snega ni pomagalo. Simonove stopinje so izginjale po viharnih nočeh. Grozile so nove razpoke, snežna slepota, kontaktnih leč že dva dni ni vzel iz oči. S seboj je imel le najnujnejše stvari, ostali pa so mu svetilka, fotoaparati, spalna vreča, cepin in ponev. Zaščitil je koleno in poskakoval. Derez ni imel več, čelna svetilka mu je ugasnila. Koleno ga je zelo bolelo, bolečine so povzročile celo nezavest. Brez vode je bil že tri dni in noči, ko jo je končno le našel. Bil je zelo šibak, imel je ozeblino, sedel je celo v lastnih iztrebkih. Opazil je Simonove in Richardove stopinje in zavpil ter preživel. A čakale so ga hude birokratske zagate, saj je brez hrane, analgetikov in antibiotikov čakal dva dneva, dokler niso po telefaksu poslali njegovega zavarovanja in so ga lahko operirali. Čeprav so ga operirali kar šestkrat, so mu zdravniki napovedali, da ga bo mučil artritis, da bo šepal in nikoli več plezal. Napovedi se niso uresničile, sam pa je zopet plezal. Rad je imel popolno gorsko lepoto – nedotaknjeni svet in čist zrak. Zavedel se je, da sta s Simonom vzela s seboj premalo plina, da bi topila led, sneg. Hotela sta prihraniti pri teži, zmanjšala sta prtljago, a jima je zmanjkalo zaloga. Nadaljevala sta pot v viharju, kar bi bilo lahko usodno. Ko je po sedemnajstih letih zopet stal v perujskih Andih skupaj s snemalcem, tonskim mojstrom, režiserjem in Simonom, da bi posneli film z dvojnikom, ga je zgrabila panika. Cordillera Huayhuash je bila zanj še vedno najlepša gorska veriga, a Siula Grande se mu je zdela zlobnejša in bolj zastrašujoča. Nekoč ni bila taka, sam pa je bil drzen, nepremagljiv, celo malo zmešan, da je pomislil na nevarni podvig. Nesreča ga je spremenila, brez nje pa ne bi nikdar odkril daru za pisanje.

Dijak prvega letnika smeri tehnik računalništva je v govornem nastopu v šolskem letu 2013/14 strnil svoje razmišljanje in ga zapisal v programu Word, hkrati pa izzval sošolce, naj s pogovorom nadgradijo prebrano delo: *»Knjiga mi je bila všeč, ker je pustolovska in napeta. Napisana je v prvi osebi, in sicer avtor opisuje, kaj se mu je dogajalo, o čem je razmišljal. Izpostavil je tudi svoje občutke. Med branjem sem se večkrat spraševal, ali je Joe še zmeraj živ, nato pa sem si rekel, da če je to on pisal, je preživel. Joe je bil izjemno vztrajen, saj je kljub hudi poškodbi nadaljeval pot in prišel do baznega tabora. Njegov soplezalec Simon je storil to, kar je bilo v tistem trenutku edino mogoče. Izbire ni imel. Ali bi umrla oba ali pa samo Joe. Simon je namreč imel možnost, da preživi. V knjigi avtor analizira tudi glavni vzrok, zakaj je prišlo do hude situacije. Čeprav sta bila kljub mladosti oba izkušena alpinista, je bil glavni vzrok zapletenega dogajanja, da sta imela s seboj premalo plinskih gorilnikov. Dogodek pa je avtorju popolnoma spremenil življenje. Če bi sestopil brez opisanih težav, bi nadaljeval svojo alpinistično pot in se zelo verjetno loteval vedno novih in nevarnih podvigov. Čeprav alpinizma ni popolnoma opustil, je živel in še živi manj pustolovsko, za preživetje pa se ukvarja s pisanjem in predavanji. Nesreča mu je spremenila življenje na več kot en sam način.«*

Sošolci pripovedovalca so izpostavili neverjetnost dogodka oz. poškodbo alpinista, ob tem pa sklenili, da je preživel le z železno voljo. Nekateri so vedeli, da s poškodbo v gorah ne moreš preživeti. Posamezniki so zmajevali z glavo, češ kako lahko goji človek tako ljubezen do gora, kljub temu da se zaveda, da se mogoče z nevarne odprave ne bo vrnil živ. Izmed 28 dijakov, kolikor jih je v razredu, je le eden rekel, da mu je plezanje všeč in da bi mu

pomenilo poseben izziv preplezati osemtisočak. Sicer menijo, da alpinizem zahteva popolno pripravo, dobro kondicijo posameznika, predvsem pa voljo, ki je današnji srednješolci nimajo: »Vendar se verjetno človek res počuti zmagovalca, ko pripleza na vrh.«

Biseri pod snegom

Delo slovenskega avtorja Dušana Jelinčiča se mi je zdelo težje, primereno le za tiste dijake, ki se sami ukvarjajo s plezanjem. Zapis dogajanja je drugačen kot v romanu *Dotik praznine*. V slovenskem delu je tudi prisoten pustolovski duh, vendar izpostavi pisateljevo doživljanje dogajanja pred vzponom na goro, ko se sam pomudi pri krajih, ljudeh, in svojo sanjsko deželo v rodnem Trstu. Zave se, da spoštovana gora ni sanjska dežela, ker bi bile sanje kratke – osvojitve vrha, ki bi ga pokvaril nevarni sestop. Pove, da vsak alpinist išče svoje bisere pod snegom, ki jih odkrije na vrhu gore. A jih ne vzame s seboj, saj bodo ostali tam zakopani. Nihče razen tistega, ki premaga goro, ko stopi nanjo, ne zna spregovoriti o mogočnosti svojih občutij. Zato so biseri dani le nekaterim izbranim.

Poglavja v romanu so zaključene celote razmišljanja in zapisovanja dogajanja, ponujajo pa pisateljevo pripravo na vzpon na goro, njegovo odločitev, da vrha ne osvoji, in katarzo. Ta alpinistični roman se mi je zdel primeren za boljše dijake, ki znajo ovrednotiti dogajanje in doživljanje avtorja ob naporni hoji na goro. Predvsem morajo imeti ob branju tudi svoje izkušnje s hribi, z gorami. Roman sem ponudila dijaku drugega letnika smeri tehnik računalništva, ki je zapisal:⁴

»Knjiga mi je bila všeč; dogajanje me je še bolj pritegnilo predvsem takrat, ko se je začela odprava proti vrhu. Na himalajsko gorovje ne bom nikdar stopil, sem pa s to knjigo dobil predstavo, kako potekajo vzponi in kako se pravzaprav odvija celotna odprava. Dušan Jelinčič je v romanu dobro zajel celotno dogajanje s pomočjo odprave na goro; ni pripovedoval le o objektivnem dogajanju, ampak je pisanje prepletal tudi s svojim razpoloženjem in čustvi. Z lahkoto sem se vživel v enega izmed alpinistov in podoživljal njihove napore pri premagovanju gore. To od človeka ne zahteva samo dobre fizične priprave, ampak je poleg tega še kako pomembna tudi psihična stran. Pri tako dolgotrajnih in napornih odpravah sta pomembni predvsem volja in želja po dosegu cilja, saj večkratno vzpenjanje proti vrhu in nato zaradi slabega vremena spet vračanje v bazo človeka dodobra izčrpa. Tudi sam sem na lastni koži preizkusil vzpon na dvatisočaka in vem, kako je lahko naporen. A v primerjavi z Mount Everestom je bil to le manjši hribček in ne morem si predstavljati, kako hud je napor pri vzpenjanju na najvišjo goro sveta. Verjetno tega tudi nikoli ne bom vedel. Poleg vsega pa celotno odpravo najbolj moti visoka nadmorska višina, zaradi katere mnogi zbolijo, nekateri pa se morajo celo vrniti domov. Še vedno se spomnim, kako mi je oče pripovedoval, kako se ljudje sami od sebe zbudijo ponoči in hlastajo za zrakom, kot bi se dušili. Poleg tega zaradi nadmorske višine človeku hitreje pohajajo moči in se zato hitreje utruje. To je v knjigi opisal tudi Jelinčič, ki je bil že pri prvem vzponu tako izmučen, da ni mogel več premakniti noge in se je nato moral vrniti nazaj v bazo. Sam menim, da je za alpinista, ki si cilj želi doseči že nekaj mesecev, morda najbolj utrujajoče to, da se mora

⁴ Zdenko Hladnik, pogovor s sinom, junij 2014.

vedno znova iz višinskih taborov v bazo vračati zaradi slabega vremena ali drugih dejavnikov, saj to izčrpa veliko fizične ter tudi psihične energije, saj se z vsakim ponovim prihodom v bazo zmanjšajo tudi možnosti, da bo stopil na vrh gore.

Ob raznovrstnih podvigih pa ne trpi samo alpinist, ampak tudi njegova družina, ki vedno ostaja v negotovosti, ali se bo njihov bližnji vrnil ali pa bo morda za vedno ostal na gori. Verjetno se to najizraziteje pokaže takrat, ko gre za Himalajo. Že samo ime gorovja zbuja neprijetne občutke, nato pa še misel na mogočne ledenike, ledeniške razpoke in plazove, ob katerih je človek povsem nemočen in prepuščen usodi.

Ob prebiranju te knjige sem se spomnil na nesrečno usodo Tomaža Humarja, ki je tragično končal na gori Langtang Lirung. Čeprav je bil izkušen planinec, je bila narava močnejša od njega.

Tudi moj oče Zdenko Hladnik je bil že od nekdaj zaprisežen adrenalinski navdušenec. S hojo se je srečal že kot otrok, ko je peš hodil v šolo. Na vremenske razmere, letne čase ali temperature se ni nikoli oziral. Že v najstniških letih je na strmini za hišo začel trenirati smučanje. Povedal mi je, da je pozimi vsak dan s smučmi hodil v šolo in nazaj domov, po šoli pa je celo popoldne na roke tlačil sneg, gradil proge in se nato spuščal po njih. Čeprav ni imel konkurenčne opreme, ker doma ni bilo veliko denarja, se je vseeno dobro kalil na državnih tekmovanjih in vedno zasedal druga mesta; večna konkurenca mu je bil le Bojan Križaj. Ko pa je njegov oče izvedel za ta šport, mu je prepovedal treninge in tekmovanja, saj je bilo doma na kmetiji dovolj drugega dela. Tako je minilo obdobje njegovega smučanja, a športu se ni odpovedal. Začel je s treniranjem rokometa in v ekipi postal vratar. Ker je bilo do Cola nad Ajdovščino, kjer je imel treninge, kar nekaj kilometrov, jih je peš prehodil, prišel na trening, nato pa je spet šel peš domov. To veselje do hoje traja še danes in vedno znova ga navdušujejo planine in vrhovi, na katere bi ponovno rad stopil, kljub temu da je že bil na njih. Adrenalin in hrepenenje po hoji predstavljata velik del njegovega življenja in kot ga poznam, se temu ne bo nikdar odrekel. Že v otroških letih sta naju starša s sestro rada vzela s seboj v hribe. Kot mi je nekajkrat rekel oče, je hotel, da bi že zgodaj spoznala lepote planin.

Že od nekdaj se je navduševal za planinarjenje in tako v nekaj letih osvojil vse vrhove Slovenije, povzpel se je na nekatere vrhove Dolomitov v Italiji, tudi na Grosswenediger. Vsako leto je za valentinovo odšel na Triglav. Povedal mi je, da je v svojih najboljših časih na vrh Triglava prišel v dobrih treh urah, predvideni čas hoje pa je šest ur.

Vedno ga je zanimivo poslušati, kako opisuje vrhove slovenskih hribovij, še bolj zanimivo pa je, da za skoraj vsak hrib v Sloveniji ve, kakšen je njegov vrh in ga zna podrobno opisati. Vse to je dosegel z veseljem do hoje in narave in prav zagotovo se še dolgo ne bo odpovedal goram. Prelistal je tudi knjigo Biseri pod snegom. Že na začetku so ga najbolj pritegnile naslovnica in druge slike, povezane z goro. Vedno si zanje vzame čas in jih dobro pregleda. Sicer ni ljubitelj knjig, ga pa zato toliko bolj očarajo slike gora. Sam se v naravo nisem nikoli vživel tako kot moj oče; pri meni pa je tudi strast do hoje manjša.«

Dijakom drugega letnika smeri tehnik računalništva je kot pripovedovalec s pomočjo računalniškega programa PowerPoint predstavil štirinajstčlansko odpravo na Mount Everest, ki jo je leta 1990 organiziralo Slovensko planinsko društvo Trst. Od septembra do novembra naj bi z višine več kot 5000 metrov alpinisti skušali osvojiti vrh najvišje gore sveta. Enega izmed srednješolcev je zanimalo, kako so prišli na tako višino, in izvedel je, da so se pripeljali. Redek zrak in neprijetna višinska bolezen, bronhitis ter kratenje vida so piscu Jelinčiču že na začetku pokvarili razpoloženje. Osvajanje gore se mu je zdelo podobno vojni in vojaškim manevrom, sovražnika pa ni bilo. Mogoče je bila to mogočna gora, s katero so se morali spopasti. Šerpe oz. višinski nosači so postavljali oltarčke in molilne zastavice za srečo. Vsi so se zavedali, da se bodo morali soočiti z Ledenim slapom, kjer jih je veliko končalo svoje življenje. Nadobudni alpinisti so se pogovarjali v treh jezikih: v slovenščini, tržaškem narečju in angleščini. Čeprav so bili vsi odločeni, da bodo osvojili vrh, tam pa uživali v blaženem razgledu, je nekatere zaskelelo dejstvo, da bodo morali v strupen mraz zgodaj zjutraj. Kljubovati bodo morali vremenskim razmeram, s pomanjkljivo fizično in psihično kondicijo pa ne bodo prišli do cilja. Pred odhodom so morali preveriti tudi kisikove jeklenke in maske. Strah jih je bilo plazov, ki so se lahko nenapovedano sprožili. Bivanje na višini je bilo za človeka uničujoče tudi, če je miroval. Pisatelj Jelinčič se je za trenutek spomnil sanjskega koticika v Trstu, Ernesta Hemingwayja ter njegovega poraženega starca, ki se je zaradi osamljenosti začel pogovarjati z ribo. Ob pogledu na pridnega nosača Pinzuja se je spomnil na njegovega brata, ki je svoje življenje končal v razpoki, ko je hodil prek Ledenege slapa: »V Ledenem slapu pod Everestom je svojo pot končalo veliko šerp, zato mu izkazujejo tako spoštovanje.« (Jelinčič 2009: 117)⁵ Čeprav se šerpe vedno nečloveško mučijo, svoje družine nahranijo z denarjem tujcev, sicer ne bi preživel. Jelinčič je lahko tudi videl, kako sneg hrani in izvrže nesnago, ki so jo pustili nemarni ljudje: scefране vrvi, porabljen kartuše, konzerve, strgane in preperete puhovke, kosi najlona in blaga. Prvi so se na pot v slovensko-tržaški odpravi podali zakonca Štremfelj, Johan oz. Janez Jeglič ter šerpa Lakhpa Rita, ki je bil eden najboljših višinskih nosačev, ter kmalu dosegli vrh, odprava Alpe Adria Sagarmata Expedition pa je ob tem dosegla uspeh. Tedaj se je pisatelj zavedel, da če bo stopil na vrh Sagarmate, bo tam pustil bisere, po katerih bo vedno hrepenel: »Nisem prišel sem zaradi vrha, temveč zato, ker je tam vrh in so biseri na njem: biseri, ki se imenujejo hrepenenje. Brez hrepenenja bi niti vrha ne bi bilo ...« (Jelinčič 2009: 149)⁶ Na vrh se bo povzpel z odličnim plezalcem Silvom. Čeprav je bilo pri posameznikih že opaziti, da so jim bili odveč napetost, napor, tudi plezanje, so vsi vedeli, da morajo osvojiti vrh. Tudi Jelinčič je bil nervozen pred odhodom na goro. Nosači pred vzponom vedno prižgejo oltarček in tako voščijo srečno pot, alpinisti pa tja vržejo pest riža. Vsi, ki sestopajo z gore, potem ko so dosegli svoj cilj, imajo na obrazu blažen izraz, tisti, katerim ni uspelo, pa so mrki in molčeči. Tak je bil tudi pisatelj, saj so ga kmalu zapustile moči. Bližalo se je tudi slabo vreme, pot pa je postala nemogoča in nevarna. Čeprav si je močno želel osvojiti goro, si je na koncu želel le v svoj domači kraj, saj je vedel, da je zamudil čas, ko se je poletje prevesilo v jesen. Spremljal je Nemca Hansa, ki je sestopal z vrha in bil član francoske mednarodne komercialne odprave, a mu je Korejec

⁵ Jelinčič, Dušan (2009): Biseri pod snegom. Ljubljana: Sanje, str. 117.

⁶ Jelinčič, Dušan (2009): Biseri pod snegom. Ljubljana: Sanje, str. 149.

strgal nahrbtnik z ramen, ker je nujno potreboval kisik. V njem je imel tudi denar in fotoaparati z dragocenimi fotografijami, ki so mu služile kot dokaz, da se je povzpел na Mount Everest. Korejec je za vedno ostal pod goro, saj je bil premalo oblečen, predvsem pa premlad za tako pustolovščino. Johan je lahek kot peresce osvojil vrh in dodal: *„Samo za te trenutke se je splačalo stopiti na najvišjo točko sveta, na teme boginje matere zemlje Sagarmate ...“* (Jelinčič 2009: 224)⁷ Vsi člani slovensko-italijanske odprave so vedeli, da jim je Everest v nekem obdobju njihovega življenja pomagal živeti.

Jelinčičev roman je prebral tudi dijak tretjega letnika smeri tehnik računalništva in zapisal svoje mnenje v programu Word, potem ko je v PowerPointu predstavil svojim sošolcem:

»Najbolj sem užival v zgodbi z naslovom Šerpe brezskrbno kockajo. Ko se alpinisti pripravljajo na vzpon, šerpe oz. višinski nosači kockajo in se zabavajo, za odhod in pregled opreme pa porabijo zelo malo časa. Kako se lahko podajo na grozoviti vrh samo zaradi denarja? Dušan Jelinčič ob glasu šerp postane pogumen in vztrajen na poti, ki ga čaka. V bazi moraš tudi razmišljati o svojem domačem kraju, se pogovarjati s prijatelji. Ne smeš misliti na vrh, sicer te preplavijo misli o smrti. Zelo rad bi tudi sam odpotoval v take kraje in se podal na visoke vzpetine, saj mi je to zelo všeč. Tedaj se zliješ z naravo, stkeš vezi s prijatelji, kar v bodočnosti vpliva nate.«

Njegov sošolec se je zagledal v naslovnico romana, saj knjiga pri pouku slovenščine ob govornem nastopu vedno potuje iz rok v roke: *»Mora biti pa res zakon, ko prideš na vrh. Saj ni važno, kako, le da si zgoraj in uživaš v razgledu, ki je neprecenljiv.«*

Zopet drugi sošolec s Tolminskega je pripomnil, da se nima za kakega velikega pohodnika, saj ne hodi rad v gore. Če se z družino kam odpravijo, je to do bližnjih planin, kjer domačini pasejo svojo živino. Tam pridelujejo domači sir in domačo skuto: *»Sam imam najraje domači sir, ker je boljšega okusa kot sir iz trgovine. Če pa se kam odpravim sam, se največkrat odpravim na Kozlov rob, hrib nad Tolminom, kraj, na katerem je nekoč stal grad; tam uživam v razgledu po Soški dolini.«* Sicer so si bili dijaki tako drugega kot tretjega letnika smeri tehnik računalništva enotni, da je gore treba spoštovati, vsakomur pa tudi ni dano, da bi se povzpeli nanje. Prepričani so, da adrenalin žene alpiniste ter nekatere srednješolce, saj nevarni vzponi pomenijo svojevrsten izziv, ki prinaša s seboj nevarnost in hkrati občutek zmage. Zatrdili so, da so zanje zanimive tudi zgodbe o alpinizmu, vendar morajo povedati kaj konkretnega. Opisi veličastne narave, razgleda, sončnega zahoda so po njihovem mnenju primerni le za zaljubljenca v gore.

Branje literature o alpinizmu

Kot profesorica slovenščine na strokovni šoli menim, da je dijakom treba ponuditi v branje tudi tako specifično literaturo. Ob klasičnih šolskih besedilih posežejo tudi po drugačni literaturi, ki jo lepo predstavijo v govornih nastopih s pomočjo računalniških programov PowerPoint in Word. Učitelju je seveda lažje, če pozna dijaka in ve, da je ta tudi sam okusil alpinizem. Tak srednješolec bo v svojo predstavitev vnesel osebne izkušnje in jih delil s svojimi sošolci. Ker je ob taki športni panogi izpostavljena tudi velika mera

⁷ Jelinčič, Dušan (2009): Biseri pod snegom. Ljubljana: Sanje, str. 224.

adrenalina, se jo seveda poslužujejo večinoma fantje, ki bi tak način življenja radi izkusili tudi sami. Ob tem so poudarili, da bi delo, ki bi vsebovalo zgodbo, brali vsi – ne samo alpinistično usmerjeni. Roman Dušana Jelinčiča je ponujal že vedenje in izkušnje o alpinizmu, zato ga bo po njihovem mnenju lažje bral tisti, ki se spozna na tak način življenja. Dijak drugega letnika, ki ima očeta alpinista, je s pomočjo učitelja celo izpostavil bisere na gori: »*Simbolno pomenijo hrepenenje, ki bo zakopano pod snegom. Ko osvojiš vrh, odkriješ tudi bisere, a ostanejo tam, saj samo ti doživiš nekaj neprecenljivega, kar drugim ni dano.*«

∟ POVZETEK

V prispevku sem skušala pojasniti, da je soočanje dijakov s specifično temo – tokrat alpinizmom – s pomočjo govornih nastopov dobrodošlo. Prebrano delo predstavijo sošolcem, ključne točke pa izpostavijo s pomočjo računalniških programov PowerPoint in Word; njihova dognanja, ki jih podkrepijo z lastnimi izkušnjami, so dragocena. Zagotovo lažje sledijo konkretni zgodbi, vendar si skušajo predstavljati znani ali neznani svet po svojih zmožnostih. S pomočjo govornih nastopov na strokovni šoli izpričajo svoj bralno zmožnost, ki ni bila izpostavljena ob branju klasičnega šolskega besedila, za mnoge nezanimivega.

∟ Viri in literatura

- Jelinčič, Dušan, 2009: *Biseri pod snegom*. Ljubljana: Sanje.
- Katalog znanja, Slovenščina, Srednje strokovno izobraževanje, 2010.
- Simpson, Joe, 2006: *Dotik praznine*. Ljubljana: Sidarta.

Suzana Bitenc Peharc, mag. Alenka Tratnik, Državni izpitni center Ljubljana

SLOVENSKI IZPITI IZ ANGLEŠČINE MED A1 IN B2

Uvod

Odkar je bil na pobudo Sveta Evrope v devetdesetih letih prejšnjega stoletja zasnovan Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje in ocenjevanje (angl. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment), je omenjeni dokument kot pomembna zbirka smernic upoštevan pri številnih segmentih poučevanja in testiranja tujih jezikov po vsej Evropi. Ravni znanja po Skupnem evropskem jezikovnem okvirju (v nadaljevanju SEJO) najdemo na plačnicah učbenikov za tuje jezike, v opisih različnih izobraževanj, pa tudi na potrdilih o opravljenih izpitih iz znanja tujih jezikov. Čeprav avtorji poudarjajo, da SEJO ni predpis, temveč le priporočilo, ga velika večina evropskih držav vključuje v svoje sisteme preverjanja, ocenjevanja in certificiranja tujejezikovnega znanja.

Tudi v Sloveniji se je nekaj let po izdaji dopolnilnega Priročnika o umeščanju jezikovnih izpitov v SEJO (v nadaljevanju Priročnik) pokazala potreba po določitvi ravni izpitov (in znanja uspešnih kandidatov) iz tujih jezikov, ki jih na državni ravni pripravlja in izvaja Državni izpitni center. Tako se je jeseni 2008 z delno finančno pomočjo Evropskega socialnega sklada in Ministrstva za šolstvo in šport začel izvajati projekt *Umestitev izpitov iz angleščine v Skupni evropski jezikovni okvir* s ključnim ciljem postaviti mednarodno primerljivost ravni zahtevnosti slovenskih izpitov iz angleščine na več ravneh izobraževanja in vsem, ki opravijo izpite, olajšati mobilnost, obenem pa tudi povratno vplivati na učenje in poučevanje tujih jezikov.

Projekt je bil izpeljan v skladu z mednarodno sprejetimi metodami, postopki in standardi za jezike, zapisanimi v Priročniku (The Council of Europe 2001). V okviru projekta smo skupaj s strokovnjaki za jezikovno testiranje standardizirali in umestili sedem slovenskih izpitov iz angleščine: nacionalno preverjanje znanja v osnovni šoli ob koncu šestega razreda, nacionalno preverjanje znanja v osnovni šoli ob koncu devetega razreda, poklicno maturo, splošno maturo na osnovni in splošno maturo na višji ravni ter izpita za odrasle na osnovni in na višji ravni.

Potek projekta

Za izvedbo projektnih aktivnosti je bila septembra 2008 imenovana dvanajstčlanska projektna ekspertna skupina, ki so jo sestavljali sloven-

ski strokovnjaki za jezikovno testiranje, kot zunanjega svetovalca pa smo k sodelovanju povabili tudi mednarodno priznanega strokovnjaka dr. Spirosa Papageorgioua z Univerze v Michiganu, ZDA. Projektno skupino so sestavljali učitelji angleščine v srednji in osnovni šoli, visokošolski učitelji angleščine z Univerze v Ljubljani in dve strokovni koordinatorici projekta z Državnega izpitnega centra. Člani projektne skupine so izkazali dolgoletne izkušnje na področju poučevanja angleščine in jezikovnega testiranja, kot člani različnih predmetnih komisij za pripravo izpitov iz angleščine pa so bili (ali pa so še vedno) vključeni v sistem preverjanja in ocenjevanja znanja iz angleščine na državni ravni. Projektna skupina se je za svoje delo posebej usposobila na štirih seminarjih, ki jih je organiziral Državni izpitni center pod vodstvom dr. Spirosa Papageorgioua.

Umestitev slovenskih izpitov iz angleščine je potekala v štirih fazah, ki jih podrobno opisuje Priročnik, in sicer seznanitev, specifikacija, standardizacija in validacija.

Seznanitev (angl. familiarisation) je kot prva faza umeščanja izpitov namenjena seznanjanju oz. pridobivanju znanja o ravneh, opisnikih in uporabljeni metodologiji. V tej fazi se presojevalci usposobijo in pripravijo na nadaljnje postopke standardiziranja nalog in izpitov, zagotovi pa se tudi večja veljavnost rezultatov. V času projekta smo tako izvedli več seznanitvenih seminarjev, postopke seznanjanja pa je projektna skupina ponovila tudi pred vsakim standardizacijskim sestankom.

Specifikacija pomeni prvo vsebinsko povezanost izpita s SEJO. Cilj specifikacije je analizirati vsebine izpita, strukturo, opisati posamezne faze izpita in določiti predvidene ravni zahtevnosti. Projektna skupina je opravila vsebinsko povezanost vseh slovenskih izpitov iz angleščine s SEJO s pomočjo štiriindvajsetih obrazcev v Priročniku. S specifikacijami smo prvič opredelili, na katero skupno evropsko raven se uvrščajo slovenski izpiti iz angleščine.

Standardizacija je osrednji del umeščanja in temelji na dobrem poznavanju ravni, opisnikov in metod dela. Je kompleksen in zamuden postopek, ki temelji na individualnih presojah visoko usposobljenih presojevalcev, ki skupaj odločijo, kje bo meja postavljenega standarda. Njihove odločitve morajo biti tudi ustrezno empirično podprte. Postopek postavljanja standardov, ki je jedro postopka umeščanja izpitov v SEJO, mora biti zanesljiv, veljaven in opravičljiv. Celoten postopek je natančno opisan v Priročniku in v Dodatku (The Council of Europe 2004, 2009) in tega smo se v največji meri držali v vseh fazah projekta.

Pri vseh izpitih sta bili za standardizacijo nalog bralnega razumevanja, slušnega razumevanja ter rabe jezika in besedja izbrani dve uveljavljeni metodi, Basket in Angoff. Za standardizacijo produktivnih zmožnosti govorne interakcije in pisnega sporočanja smo uporabili metodo uvrščanja (benchmarking). Pri tej metodi presojevalci odločajo, kateri pisni izdelki kandidatov in vzorci ustnih izpitov se uvrščajo na posamezno raven in ustrezajo opisnikom za govorjenje oziroma pisanje na določeni ravni SEJO. Presojevalci so soočali mnenja in sprejemali odločitve o postavljenih mejah na rednih standardizacijskih srečanjih. Standardizacijo smo opravili na

izpitnih nalogah enega izpitnega roka in na reprezentativnem vzorcu pisnih izdelkov kandidatov in ustnih izpitov.

Validacija je potekala vzporedno s standardizacijo. Za zagotavljanje postopkovne, notranje in zunanje veljavnosti smo sledili predpisanim postopkom in zbirali dokumente in podatke o natančnosti in doslednosti rezultatov. Redno smo ob vsaki aktivnosti spremljali, kako dobro presojevalci poznajo opisnike SEJO. Odločitve smo podprli s statističnimi izračuni doslednosti ocenjevanja posameznih presojevalcev (angl. intra-judge consistency), stopnjo ujemanja med presojevalci (angl. inter-judge consistency), doslednosti odločitev o meji (angl. decision consistency) in standardne napake meje (angl. standard error of judgement).

Za zagotavljanje veljavnosti rezultatov projekta je pomembno stalno spremljanje podatkov o izpitih (zanesljivost, veljavnost, težavnost) in ponovitev postopka umeščanja vsakih nekaj let, še posebno če se spremeni struktura izpita. Ugotovili smo, da so se že v času trajanja projekta spremenili nacionalno preverjanje znanja in delno tudi splošna ter poklicna matura, zato bi za zagotovitev veljavnosti rezultatov morali ponoviti standardizacijo nalog za tiste dele izpitov, ki so bili standardizirani pred spremembo.

Sklep

V postopku postavljanja standardov so se potrdile predvidene ravni zahtevnosti izpitov:

- maturitetna izpita na splošni maturi se uvrščata na raven B2,
- izpit na poklicni maturi na B1,
- nacionalno preverjanje znanja v 6. razredu osnovne šole na A1,
- nacionalno preverjanje znanja v 9. razredu osnovne šole na A2,
- izpit za odrasle na osnovni ravni na visoko A2,
- izpit za odrasle na višji ravni na B2.

Vendar velja opozoriti, da pragovi za pozitivno oceno na splošni in poklicni maturi oziroma za pridobitev certifikata za odrasle po do sedaj zbranih ocenah niso enaki pragovom za dosego ravni po SEJO.

Z umestitvijo slovenskih izpitov iz angleščine in določitvijo ravni zahtevnosti SEJO je bil dosežen poglavitni cilj projekta. Da bi kandidatom, ki opravijo katerega od slovenskih izpitov iz angleščine in dosežejo ustrezno raven zahtevnosti v skladu z veljavno evropsko lestvico, omogočili mednarodno primerljivost njihovega znanja in lažjo mobilnost, ministrstvu predlagamo, da jim podeli certifikat o opravljenem izpitu. Tovrstno certificiranje bi dijakom in učencem, ki opravljajo nacionalno preverjanje znanja, poklicno in splošno maturo, omogočilo, da ob zaključku formalnega osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja dobijo potrdilo o pridobljenem znanju angleškega jezika.

Pogled v prihodnost

Projekt umestitev izpitov iz tujih jezikov se nadaljuje. Na Državnem izpitnem centru smo tako že začeli z umeščanjem maturitetnih izpitov iz francoščine, italijanščine, španščine in nemščine ter nemščine na nacional-

nem preverjanju znanju v osnovni šoli. Načrtujemo, da bodo omenjeni izpiti umeščeni na lestvice SEJO do konca leta 2016.

↘ POVZETEK

Svet Evrope je leta 2009 objavil končno verzijo Priročnika o umeščanju izpitov iz tujih jezikov v Skupni evropski jezikovni okvir (SEJO). S pomočjo te publikacije je mnogo organizacij, ki pripravljajo in izvajajo izpite iz tujih jezikov, na pregleden in veljaven način svoje izpite umestilo v SEJO. Prispevek predstavlja projekt Državnega izpitnega centra, ki je leta 2008 začel izvajati umeščanje nacionalnih izpitov in preverjanj iz angleščine na več ravneh izobraževanja: v osnovni in srednji šoli ter za odrasle. Poglavitni cilji projekta so bili postaviti in omogočiti mednarodno primerljivost preverjanja znanja in ravni zahtevnosti slovenskih izpitov iz angleščine na vseh ravneh izobraževanja in vsem, ki izpite opravijo, olajšati mobilnost, obenem pa tudi povratno vplivati na poučevanje in učenje tujih jezikov v Sloveniji.

↘ Literatura

- Cizek, G. J. (ur.), 2001: Setting Performance Standards, Concepts, Methods, and Perspectives. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Cizek, G. J. & M. B. Bunch., 2007: Standard Setting, A Guide to Establishing and Evaluating Performance Standards on Tests. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Papageorgiou, S., 2009: Setting cut scores on the common European framework of reference: workshop results for the Matura. Neobjavljeno tehnično poročilo.
- The Council of Europe. 2001: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Council of Europe, Modern Languages Division, Strasbourg.
- The Council of Europe. 2004: A Reference Supplement. Strasbourg: Language Policy Division.
- The Council of Europe. 2009: Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: learning, Teaching, Assessment (CEFR). A Manual. Strasbourg: Language Policy Division.

Florina Erbeli, Osnovna šola Litija, Pedagoška fakulteta Ljubljana

KAJ VPLIVA NA BRALNO RAZUMEVANJE PRI ANGLEŠČINI PRI DOBRIH IN ŠIBKIH BRALCIH V SEDMEM RAZREDU

Cilj branja je razumeti besedilo na podlagi vidne zaznave. Pri različnih jezikih se vidne zaznave razlikujejo in prilagajajo zakonitostim posameznega jezika, zato mora bralec poznati zakonitosti ciljnega jezika. Bralec ima lahko težave na področju bralnih, fonoloških, pravopisnih, besednih, skladenjskih, semantičnih, metakognitivnih idr. zakonitosti oziroma komponent (Carr & Levy 1990), zato je treba preučiti vpliv čim več teh komponent na branje in bralno razumevanje. Veliko je raziskav proučevanja vplivov teh komponent na področju prvega in drugega jezika (Perfetti, Landi & Oakhill 2005), malo pa je takih raziskav na področju tujega jezika ter na področju proučevanja vplivov več komponent hkrati na bralno razumevanje v tujem jeziku (Hannon 2012). Poleg tega se večina raziskav ne osredotoča na proučevanje zapletenih odnosov vplivov več komponent hkrati na bralno razumevanje v tujem jeziku med različno uspešnimi bralci, zato da bi poiskali tiste komponente jezika, ki najbolje napovedujejo rezultat na testih bralnega razumevanja pri uspešnih ali manj uspešnih bralcih (McNamara & Nagliano 2009). Zaradi navedenih razlogov smo v našo raziskavo vključili proučevanje vplivov štirih komponent (tekočnost branja, pravopisne zmožnosti, slušno razumevanje, besedišče) na bralno razumevanje v angleščini kot tujem jeziku pri slovenskih uspešnih in šibkih dvanajstletnih bralcih.

Raziskave kažejo, da tekočnost branja vpliva na bralno razumevanje v angleščini kot drugem jeziku (Kim, Wagner & Foster 2012). Poleg tekočnosti branja pa na bralno razumevanje v drugem jeziku vplivajo tudi drugi jezikovni dejavniki, med njimi besedišče, poznavanje skladnje jezika, pravopisne zmožnosti, slušno razumevanje (Geva & Farnia 2012). Poleg tega, da razumemo, katere komponente vplivajo na bralno razumevanje v angleščini kot tujem jeziku, je pomembno analizirati, ali so te komponente iste pri skupinah šibkih in uspešnih bralcev in kakšen je njihov relativni prispevek k razlagi variance bralnega razumevanja v tujem jeziku. Več raziskav je pokazalo, da je izvor bralnih težav med skupinama različen (Swanson, Howard & Saez 2006). Nekateri učenci imajo težave na področjih prepoznavanja posameznih besed, drugi imajo težave pri tekočem

branju besedila. Posledično bo prva skupina učencev urila prepoznavanje besed, druga pa tekočnost branja. Da lahko učinkovito pomagamo učencem izboljšati branje in bralno razumevanje, moramo identificirati tiste komponente, ki pripeljejo do težav pri branju in bralnem razumevanju. Z identificiranjem komponent, pri katerih imajo šibki bralci težave, lahko pri izvajanju pouka poudarimo te komponente, zato da odpravimo razliko v bralnem razumevanju med skupino šibkih in uspešnih bralcev. S tem znanjem lahko izdelamo predlog poučevanja bralnega razumevanja v angleškem jeziku za šibke bralce za premostitev njihovih težav. Cilj raziskave je 1) ugotoviti, ali tekočnost branja, pravopisne zmožnosti, besedišče in slušno razumevanje vplivajo na bralno razumevanje v tujem jeziku – angleščini (TJA) pri slovenskih sedmošolcih (N = 480), in 2) če da, kako se vplivi teh prediktorjev razlikujejo med uspešnimi (N = 271) in šibkimi (N = 209) bralci.

Za analizo vplivov smo izbrali metodo modeliranja strukturnih enačb (SEM). Model bralnega razumevanja za skupino uspešnih in šibkih bralcev se dobro prilega podatkom: $\chi^2_{(108)} = 239,29^{***}$, CFI = 0,97, RMSEA = 0,05. Tekočnost branja in pravopisne zmožnosti neposredno vplivajo na bralno razumevanje. Vpliv je močnejši pri šibkih ($\gamma = 0,94^{***}$) kot pri uspešnih ($\gamma = 0,87^{***}$) bralcih, vendar med skupinama ni pomembnih razlik ($z = 0,92$, $p \rightarrow 0,05$). Besedišče in slušno razumevanje pri uspešnih bralcih neposredno vplivata na bralno razumevanje ($\gamma = 0,13^{**}$), pri šibkih bralcih pa neposreden vpliv ni pomemben ($\gamma = .09$), razlika med skupinama je pomembna ($z = 3,49^{***}$). Vpliv besedišča in slušnega razumevanja na bralno razumevanje pri šibkih bralcih poteka posredno, in sicer prek tekočnosti branja in pravopisnih zmožnosti ($\gamma = 0,18^{***}$), (***) $p \leftarrow 0,001$.

Rezultati SEM kažejo, da imajo tekočnost branja in pravopisne zmožnosti močnejši in pomembnejši vpliv na bralno razumevanje v primerjavi s slušnim razumevanjem in besediščem v tujem jeziku angleščini za celoten vzorec. Naše ugotovitve se skladajo z ugotovitvami Babayigit in Stainthorp (2014). V tej raziskavi se je izkazalo, da ima hitrost natančnega branja posameznih besed manjši in le začasen vpliv na bralno razumevanje v turškem jeziku. Veliko večji vpliv na bralno razumevanje ima slušno razumevanje. Ta ugotovitev je pričakovana, kajti turški jezik ima visoko transparenten pravopis. Podobno so ugotovili, ko so delali raziskave s finskim jezikom (Dufva, Niemi & Voeten 2001). V naši raziskavi pa imamo angleščino, ki ima v nasprotju s turškim in finskim jezikom globok pravopis. Ugotovimo, da ima v jeziku, kot je angleščina z globokim pravopisom, hitrost natančnega branja posameznih besed veliko večji vpliv na bralno razumevanje v primerjavi s slušnim razumevanjem.

Če v naši raziskavi primerjamo vpliv dekodiranja ter slušnega razumevanja in besedišča na bralno razumevanje med skupinama, opazimo pomembno razliko. V skupini uspešnih bralcev imajo tako tekočnost branja, pravopisne zmožnosti kot slušno razumevanje in besedišče neposreden in pomemben vpliv na bralno razumevanje, medtem ko je pri skupini šibkih bralcev pomemben neposredni vpliv na bralno razumevanje le vpliv tekočega branja in pravopisnih zmožnosti, medtem ko vpliv slušnega razumevanja in besedišča ni pomemben. Taki rezultati so podobni rezultatom raziskav, ki

so jih dobili pri vzorcu učencev z angleščino kot drugim jezikom (Kim idr. 2012). Kim s sodelavci (2012) je ugotovila, da je bila pri povprečnih bralcih tekočnost dekodiranja močnejši prediktor bralnega razumevanja v primerjavi s slušnim razumevanjem, medtem ko je bilo pri uspešnih bralcih slušno razumevanje bolj pomemben prediktor bralnega razumevanja. Sklep, ki izhaja iz razlik vplivov med skupinama bralcev je, da slabše dekodiranje onemogoča visok dosežek na testu bralnega razumevanja pri šibkih bralcih, medtem ko superiorno dekodiranje uspešnih bralcev zmanjša ovirajočo vlogo dekodiranja in tako omogoča, da jezikovne spretnosti, kot so slušno razumevanje in poznavanje besedišča, tudi igrajo pomembno vlogo pri določanju dosežka na testu bralnega razumevanja.

Splošna ugotovitev je, da so tekočnost branja, pravopisne zmožnosti in bralno razumevanje zelo povezane komponente in da jih je treba pri pouku tujega jezika angleščine nenehno uriti.

POVZETEK

Raziskava proučuje vplive tekočnosti branja, pravopisnih spretnosti, slušnega razumevanja in besedišča na bralno razumevanje v tujem jeziku angleščina pri slovenskih uspešnih in šibkih bralcih, ki obiskujejo sedmi razred osnovne šole. Rezultati kažejo, da tekočnost branja in pravopisne spretnosti neposredno vplivajo na bralno razumevanje.

Literatura

- Babayigit, S., & Stainthorp, R., 2014: Correlates of early reading comprehension skills: A componential analysis. *Educational Psychology, letnik 34, številka 2.* 185–207.
- Carr, T. H. & Levy, B. A., 1990: *Reading and its development: component skills approaches.* San Diego: Academic Press.
- Dufva, M., Niemi, P. & Voeten, M. J. M., 2001: The role of phonological memory, word recognition, and comprehension skills in reading development: From preschool to grade 2. *Reading and Writing, letnik 14, številka 1.* 91–117.
- Geva, E. & Farnia, F., 2012: Developmental changes in the nature of language proficiency and reading fluency paint a more complex view of reading comprehension in ELL and EL1. *Reading and Writing, letnik 25, številka 8.* 1819–1845.
- Hannon, B., 2012: Understanding the relative contributions of lower-level word processes, higher-level processes, and working memory to reading comprehension performance in proficient adult readers. *Reading Research Quarterly, letnik 47, številka 2.* 125–152.
- Kim, Y. S., Wagner, R. K. & Foster, E., 2011: Relations among oral reading fluency, silent reading fluency, and reading comprehension: A latent variable study of first-grade readers. *Scientific Studies of Reading, letnik 15, številka 4.* 338–362.
- McNamara, D. S. & Magliano, J. P., 2009: Toward a comprehensive model of comprehension. V: Ross, B. (ur.), *The psychology of learning and motivation.* New York: Elsevier Science. 297–384.
- Perfetti, C., Landi, N. & Oakhill, J., 2005: The acquisition of reading comprehension skill. V: Snowling, M. & Hulme, C. (ur.), *The science of reading.* Malden, MA: Blackwell. 227–247.
- Swanson, H. L., Howard, C. B. & Saez, L., 2006: Do different components of working memory underlie different subgroups of reading disabilities? *Journal of Learning Disabilities, letnik 39, številka 2.* 252–269.

self-evaluation. The model of dealing with the selected topic is based on the principles of holistic teaching, with the students using (tablet) computers as learning tools and matura examination instruction / examples of texts / assessment guidelines, text book, press, and internet sources as learning aids. In conclusion students' attitudes about the implementation of the presented model are also provided.

Bojana Modrijančič Reščič

Women and the Great War

In the article the author exposes the woman in the Great War and after it, her role of a wife, mother, intellectual. She upgraded the discussion of Cankar's short stories about those days with a non-classical text by an author from Primorje asking a girl student from the Brda region to read it. She called her attention to the woman of the time and the student enriched it with a narration about the woman of the Brda region today.

Tanja Nadu

The Beautiful Vida – a European

The interdisciplinary integration the Beautiful Vida – a European is an example of good practice of discussing the folk ballad Lepa Vida, which also provides the background for discussing the phenomenon of Alexandrian women and of migration. With the development of the reading capacity and of interpreting literary texts as well as of (general) communication competence, with acquiring the knowledge of literature, widening the insight into literature, critical actualisation and setting the theme into wider cultural development context, the discussion of the theme in classes of Slovenian was integrated with geography classes for the first time, while in further dealing with it sociology, history, arts, foreign languages, etc. can join as well.

Bojana Modrijančič Reščič

Secondary school students and Alpine climbing

In the article the author tries to explain why confrontation of students with a specific theme, this time Alpine climbing, with the support of speaking presentation is welcome. They present the work they have read to their school-mates highlighting the key points with the assistance of computer applications PowerPoint and Word; in the latter their precious findings are presented they underline with their own experiences. It is certainly easier for them to follow a concrete story; they nevertheless try to imagine the known or unknown world according to their abilities. In a technical school they demonstrate their reading capability that could not be exposed while reading a classical, for many students uninteresting school text, with the support of speaking presentations.

Suzana Bitenc Peharc, Alenka Tratnik

Slovenian examinations in English between A1 and B2

In 2009, the Council of Europe published a final version of the Manual on relating language examinations to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). Using the Manual, many institutions which prepare and administer foreign language examinations are now able to transparently and validly relate their exams to the CEFR. The paper illustrates a project carried out by the National Examinations Centre which in 2008 started aligning Slovenian national examinations in English at all levels of education, i.e. primary, secondary as well as foreign language exams. The aims of the project were, firstly, to set and provide international comparability of levels of proficiency of Slovenian national examinations in English, secondly, to enable mobility of test takers, and thirdly, to exert a positive impact on foreign language teaching and learning in Slovenia.

Florina Erbeli

What affects reading comprehension with good and weak readers in 7th grade English classes?

This study investigates reading comprehension in relation to reading fluency, orthographic skills, listening comprehension, and vocabulary size for English as a foreign language (EFL) with Slovenian seventh grade skilled and less skilled readers. Results show that reading fluency and orthographic skills directly predict reading comprehension.

NAVODILA AVTORJEM

- Prispevke za objavo v Slovenščini v šoli pošljite uredništvu revije na naslov: Zavod RS za šolstvo – OE Nova Gorica (za revijo Slovenščina v šoli), Erjavčeva 2, 5000 Nova Gorica.
- Poslati jih je treba v izpisu in na PC-jevski disketi v enem od uveljavljenih urejevalnikov besedil (Word for Windows). Na listu naj bo 30 vrstic, tj. povprečno 300 besed oz. 1900 znakov.
- Besedilo na disketi naj bo levo poravnano in ne pretirano računalniško oblikovano (sprejemljiva sta le polkrepki in ležeči tisk ter podčrtavanje; tudi naj ne bo paginirano in besede naj ne bodo deljene. Avtorske napotke in želje sporočite uredniku/oblikovalcu bodisi z obliko izpisa bodisi z drugimi navodili.
- Dolžina prispevkov: za temeljne strokovno-teoretične članke do 16 strani po 30 vrstic (4800 besed), za poročila o poteku projektov, prispevke iz prakse za prakso (šolske interpretacije, intervjuji, opisi inovativnih modelov jezikovnega in književnega pouka idr.) do 8 strani (2400 besed), za poročila o metodičnih izkušnjah in recenzije novih učnih knjig do 4 strani (1200 besed).
- Slikovno in grafično gradivo priložite na posebnih listih (v originalih, ne fotokopirano), vsako sliko s svojo številko, v tipkopisu pa naj bo označeno, kam katera sodi. Podnapise k slikam vključite na ustrezno mesto kar v osnovno besedilo članka. Označiti je treba tudi tiste (krajše) dele besedila, ki naj bi bili posebej izpostavljeni in poudarjeni.
- Članek mora vsebovati poleg naslova, imena avtorja in ustanove, na kateri deluje, tudi sinopsis (30 do 50 besed), povzetek ter navedbo virov in literature.
- Ponazarjalni zgledi se v izpisih podčrtajo. Podnaslovi naj bodo izpisani polkrepko (zaželeno je, da so označeni tudi z vrstilnimi števnikami). Daljši navedki (nad 5 vrstic) naj bodo odstavčno ločeni (navednice tedaj niso potrebne). Izpuste označimo s tremi pikami v poševnem oklepaju. Opombe naj bodo pod črto, v njih ne citiramo literature. Le-to navajamo v oklepaju tekočega besedila, kot kaže zgled: (Zorman 2000: 54). Tak navedek razvežemo v seznamu literature:

za knjigo:

Zorman, Marina, 2000: *O sinonimiji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

za zbornik:

Ivšek, Milena (ur.), 2001: *Materni jezik na pragu 21. stoletja. Mednarodni simpozij. Portorož, 2.–4. december 1999*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

za članek v zborniku:

Kranjc, Simona, 2003: Pouk slovenskega jezika v osnovni šoli. Krakar Vogel, Boža (ur.): *Slovenski jezik, literatura in kultura v izobraževanju. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Krakar Vogel, Boža, 2002: Branje – pogoj za uspešno pisanje. *Slovenščina v šoli* 7/2. 15–22.

za spletno stran z znanim avtorjem:

DIMEC, J. 2000. Avtomatsko opisovanje vsebine dokumentov na internetu. COBISS Obvestila 4 [online]. [uporabljeno 2004-03-17]. Dostopno na URL: http://home.izum.si/cobiss/cobiss_obvestila/2000_4/index.html.

JAKOPIN, P. 1999. Zgornja meja entropije pri leposlovnih besedilih v slovenskem jeziku: doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Fakulteta za elektrotehniko, [online]. [uporabljeno 2002-02-20]. Dostopno na URL: <http://www.ff.uni-lj.si/hp/pj/disertacija/>.

za anonimno spletno stran:

Veronika z Malega gradu. [online]. [uporabljeno 2002-02-20]. Dostopno na URL: http://www.kamniskaveronika.net/e_knjiga_fs.html.

Geabios. Servis: Naslovi hitro in... [online]. [uporabljeno 2002-02-20]. Dostopno na URL: <http://www.geabios.com>.

- Če je sestavni del članka tudi učenčev izdelek, vas prosimo, da pridobite soglasje učenčevih staršev ali polnoletnega dijaka za objavo izdelka in ga priložite članku.
- Vsi prispevki, objavljeni v reviji, so recenzirani. Od avtorja se pričakuje, da pri dokončni obliki članka upošteva pripombe recenzenta/-ov in uredništva.
- Z oddajo prispevka uredništvu Slovenščine v šoli avtor prenese avtorske pravice na založnika Zavod RS za šolstvo. Pri morebitni kasnejši objavi svojega besedila v drugi reviji mora pri tem avtor vedno navesti prvotno objavo v Slovenščini v šoli in o tem prej pisno obvestiti uredništvo. Avtor prejme avtorski izvod revije.
- Avtor naj pošiljki uredništvu priloži izpolnjen obrazec Prijavnica prispevka za objavo v reviji, ki ga dobi pri odgovorni urednici (Mirjam.Podsedensek@zrss.si), pri urednici založbe (Simona.Vozelj@zrss.si) oz. na naslovu <http://www.zrss.si/doc/default.asp?rub=5174>.

Uredništvo rokopisov ne vrača.

PROSIMO, DA UPOŠTEVATE TA NAVODILA, SICER PRISPEVKA NE BOMO MOGLI OBJAVITI.

